Ion
AGÂRBICEANU

PUSTNICUL ȘI UCENICUL SĂU

ION AGÂRBICEANU

PUSTNICUL ȘI UCENICUL SĂU

1938

I.

PUSTNICUL PAFNUTIE.

De mult, în vremuri cărunte, trăia într-o peșteră din munții Moldovei, un pustnic bătrân, pe nume Pafnutie. El a luat în moștenire peștera după ce a îngropat pe învățătorul și părintele său Ilarion, la care își făcuse ucenicia. Înainte de Ilarion alți pustnici bătrâni ajunară, se rugară și bătură mătănii în peștera aceea blagoslovită. De când a rămas pomenire între oameni se vorbea de «pustnicul de la peșteră». Deși nu mai era același, ci, din veac în veac, altul. Și alții erau și ucenicii, care pe urmă duceau ruga și înțelepciunea mai departe. În vremurile acelea îndepărtate erau mulți creștini care se retrăgeau în munte, fie în mănăstiri cu mai mulți frați, fie la schituri, fie singuratici, în peșteri. Erau mai râvnitori, drept măritorii după slava lui Dumnezeu și mântuirea sufletului. Cei care înțelegeaudeșertăciunea lucrurilor lumii și se scârbeau de ea, veneau în singurătatea muntelui, se pierdeau în codrii de brad și între gadinile[1] pădurii, și slujeau după mintea și inima lor, Domnului din ceruri.

Dintre acești oameni ai lui Dumnezeu era și pustnicul Pafnutie. Nimeni nu știa de când trăia în munte. Când se aciuă pe lângă părintele Ilarion, era cu barba sură. Pesemne trăise înainte la vre-un schit, sau la o peșteră a lui, de unde venea, din când în când, pentru blagoslovenie și învățătură, la părintele Ilarion. De Ilarion se alipi numai când acesta, simțind că i se apropie sfârșitul, îl chemă lângă sine, pentru a-i da cele din urmă învățături și pentru a lua în moștenire peștera. Dar mai trăi cucernicul moșneag încă zece ani, cu Pafnutie alăturea, până se săvârși. Trecuse de suta de ani, și s-a stins încet ca o lumânare, în murmur de rugăciune.

Cucernicul Pafnutie, la moartea lui Ilarion, făcea și el șaptezeci de ani. Nici n-a suspinat, nici nu l-a jelit pe moșneag ci a rămas în genunchi două nopți și o zi, rugându-se pentru sufletul părintelui său. Iar după ce l-a îngropat i s-a părut codrul pustiu, și a stat alte două nopți trântit pe spate, cu ochii la stele. Apoi s-a ridicat, și-a clătinat barba și pletele sure, pentru a alunga gândurile, s-a însemnat de trei ori cu semnul izbăvirii și a prins curaj.

S-a coborât într-o crăpătură de stâncă la izvor și a băut. A aflat lângă apa limpede, în tufiș, pâine uscată, și s-a înfruptat. Era a cincea zi de când nu luase nimic în gură.

Și unde până acum vedea numai sur în fața ochilor, de la moartea lui Ilarion, deodată privirea i s-a limpezit și s-a uitat cu bucurie la cerul albastru, dându-și capul pe spate și împrăștiindu-și coama peste umeri. Apoi duse mâinile la piept, se încovoie și zise cu glasul limpede:

— Doamne-Dumnezeule, miluiește-mă pe mine păcătosul, slobozindu-mă din grea osândă, din împietrirea de inimă ce mi-a hărăzit-o repausarea robului Tău, și a părintelui meu, Ilarion. Slavă Ție, Celui ce ești singur veșnic! Adusu-mi-am aminte că pământ suntem și în același pământ ne întoarcem, după nemincinoasa Ta rânduială. Slavă Ție!”

Apoi s-a întors la peșteră și începu să scuture țundra, cojocul, căciula și alte câteva lucruri rămase de la Ilarion și să le agațe în colțurile de stâncă ce împungeau în golătate.

Se crezu tare după rugăciune, dar acum, atingând lucrurile celui răposat, simți lacrimi în ochi și un mare dor să se pună și să doarmă, să nu se mai scoale, lângă mormântul pustnicului.

Se duse încet, cu ochii înpăienjeniți, și se lăsă, în coate și în genunchi, lângă mormântul proaspăt. După rugăciuni îndelungate începu să audă un glas, nu-și da bine seama dacă vorbea de afară, sau din sufletul lui. Ci glasul era cunoscut. Era al lui Ilarion și-i șoptea: „Nu te cufunda ca păgânii și ca cei ce nu au nădejde, în durerea ce spulberă sufletul ca un vifor și-l împietrește. Nu aceasta e voia Domnului Dumnezeu și învățătura mea. Ci te împacă cu rânduiala cea de sus, care nu are înfrângere și dreaptă este în veci și neclintită. Au nu cel ce a clădit munții a pus și rânduiala morții? Ești tu copil neștiutor sau bărbat cu pricepere? Nu stropi pământul decât cu lacrimile credinței, ale nădejdii și ale părerii de rău pentru păcate. Pustnicul nu trebuie să aibe alte lacrimi. Întoarce-te cu gândul pe dată că nu eu sunt vrednic de plâns, ci tu. Iată stai, a cincea zi fără metanii, fără rugăciune pentru tine, fără gând”.

Cucernicul Pafnutie se cutremură. Așa era: de la moartea părintelui său sufletesc n-a mai bătut metanie, n-a mai spus ocinașile[2] obișnuite. Îi păru că-l vede pe moșneag cu dreapta ridicată a amenințare, cum făcea uneori când nu-i plăcea un cuvânt ori o purtare a lui Pafnutie.

Se ridică de lângă mormânt și porni agale la peșteră.

Era un om înalt și uscat, și la vârsta lui bun încă să se ia la trântă cu ursul, dacă slujba lui ar fi fost vânătoarea ori haiducia.

Călcă apăsat. Avea privire ageră și pătrunzătoare, fruntea înaltă. Mustățile groase și lungi se pierdeau în barba stufoasă ce-i acoperea pieptul

lat. Din toată fața lui nu se vedea bine, limpezit de păr, decât fruntea, ochii și nasul. Un nas mare, tăiat subțire, puțin încovoiat.

La acel ceas al dimineții cântau păsările de jur împrejur. Un vânt ușor adia neodihnit. În înălțimi, printre crestele brazilor, se zărea albăstrimea cerului.

Alte dăți, pe o vreme ca asta, sufletul lui Pafnutie se pornea la rugăciune, slăvind pe Ziditorul, fără să-și pună anume în gând. Inima lui cânta în rând cu păsările și cu murmurul pâraelor. Acum îi părea nepotrivită toată frumusețea de afară. Își spunea că păsările ar mai putea tăcea, și izvoarele asemenea. Pentru ce atâta veselie?

Înțelese, cu silă, că-i pare rău după moșneag, că sufletul lui nu s-a liniștit. Stătu pe loc, bătu din picior, și strigă cu mânie:

— Cine mă alungă de la ascultare? Și tot el își răspunse:

— Diavolui trufiei care nu mă lasă a mă împăca cu rânduiala Domnului Dumnezeu. L-am întărit de tot atâtea rânduri în care luam la întrebare pe Ziditorul pentru ce l-a smuls pe părintele meu, pentru ce a lăsat moartea în lume? O să-i astup glasul, o să-i rup acul, luându-mi canonul cel mare.

Avea cucernicul un canon pe care-l făcea în zile de ispită grea, încă pe vremea când nu se mutase în peștera lui Ilarion. Acesta, când ucenicul i-l descoperi, încuviință să-l facă mai departe, la trebuință, însă cu multă smerenie.

Își luă drumul la dreapta peșterii și se tot duse pe cărarea numai de el știută. Pe alocuri se făcea nevăzut în tufișuri dese, care ar fi voit să-l țină pe loc. Dar pustnicul se zbătea ca mistrețul, se vedeau numai bălăriile mișcându-se, că-i treceau de cap. Ajuns în luminiș crengile uscate trosneau sub picioarele lui. Avea grabă mare: Nu mai auzea nici cântecul păsărilor, nu mai vedea ciutele ce țâșneau pe lângă el, ci alerga întins cu capul în piept, ca un bour din vremile cele vechi. Brăduleții ce năzuiau către luminișuri se mirau văzându-l trecând cu atâta grabă. Cei mai mici se aplecau la atingerea brațelor lui, și-i făceau loc fără nici o împotrivire.

Ajunse numai când soarele, scăpătat la asfințit, îmbrăca în aramă roșie ca focul piscurile munților, care se suiau până la Dumnezeu. Ajunse istovit de drum, la râpa canonului său.

Nu-și dădu răgaz nici să răsufle și începu s-o urce. El îi spunea râpă, dar era o stâncă prăpăstioasă, aproape goală, care urca amenințătoare din uriașe măsele de piatră. Voi să se cațere mai repede ca de alte dăți își făcea silă mare, suflând adânc și oprindu-se uneori pentru răsuflet. După cum se

apropia de cer părea tot mai mic, acum cât o ciută, acum cât o capră neagră, și iarăși numai cât un ied și cât o cioară. Până ajunse în vârf se făcuse miezul nopții.

Aici poposi pe un colț de stâncă, își șterse fața cu mâneca de la cămașă, și fără să-și dea hodină deplină, începu coborâșul pe același loc. Coborâșul era mai cu primejdie decât urcușul. Primejdia de a se prăbuși în prăpastie îl pândea la fiecare mișcare. Totuși, până la răsăritul soarelui, el fu din nou pe culme.

Înghițea cu lăcomie aerul și lumina, răzbătu cu privirile departe în singurătățile codrului și pe-o clipă, fața i se lumină: Cum se trezeau toate vietățile la porunca soarelui! Dar repede văzu râpa de sub el și o privi cu dușmănie. I se părea că n-a biruit-o de ajuns. Și începu din nou coborâșul, apoi iar urcușul. Canonul nu se isprăvi decât seara, după cel din urmă coborâș, când abia se mai putu târî până la un izvor cunoscut, unde bău îndelung. Apoi trântit pe spate, adormi ca un buștean, cu fața spre stele.

Când se trezi în crăpatul zorilor se simți ușor și cu lumină în suflet. Se gândi numaidecât să se ridice să-și facă metaniile și să-și spună ocinașile obișnuite. Nu-i mai veniră întrebări asupra morții, simți pocăință pentru că se păru că voise a se lua la harță cu Dumnezeu din pricina morții lui Ilarion. Își dădu seama că era să apuce pe drumul rătăcirii. Râpa canonului îi aduse aminte că era un mare păcătos, și că nu s-a pocăit încă destul pentru păcatul său.

„Adevăr a rostit glasul părintelui meu Ilarion, de dincolo de moarte, când mi-a spus: Întoarce-te cu gândul asupra ta, și dă-mi bună pace!”.

Cucernicul Pafnutie vorbi așa ca și când ar fi cine să-l asculte. Și mai adaose: „Întru fărădelegi m-am zămislit și întru păcate m-a născut maica mea”.

Rosti și făcu douăsprezece metanii, din nou, aducându-și aminte de păcatul pe care-l săvârșise în tinerețele lui în apropierea acestei râpi. Nime nu cunoștea această vină decât Dumnezeu, Pafnutie și duhovnicul, părintele său sufletesc, Ilarion. Și-l mai cunoscuse aceea cu care greșise, când el abia avea douăzeci de ani, și era păcurar aici în munte. Nu știe ce s-a ales cu nevasta aceea cu bărbat, dacă mai trăiește sau ba. Dar el, din clipa în care s-a trezit, a lăsat oile, a alergat în codri departe și pierdut a fost și pentru stână și pentru părinții lui. Păcurarii[3] au căutat multe zile cârdul de mioare ce-l păzise copilandrul acela, până ce le aflară hăt departe, păzite de cei doi câni. Părinții cu rudeniile am bătut codrii și munții tot hăulind și întrebând, și de

frunză și de iarbă, unde s-a rătăcit flăcăuașul lor cel voinic și frumos. Dar nimeni n-a știut răspunde.

Pe vremea aceea tânărul a dat de un schit, care era slujit de un singur schimnic, Acela i-a schimbat numele din Dumitru în Pafnutie.

Dar toate aceste lucruri le ținea în inima lui. Nici pădurarii, nici vânătorii, nici rătăcitorii pe la schituri n-au putut vreodată afla cine și ce a fost Pafnutie mai înainte. Numai duhovnicul său Ilarion, care se nimerise călugăr cu harul preoției, pornind ca ieromonah dintr-o mică mănăstire, cunoștea istoria așa de scurtă a lui Pafnutie. Dar el mai știa că acest fiu sufletesc al lui, afară de greșala cea din tinerețe în alta n-a căzut. Și a cunoscut în pocăința lui cea de cincizeci de ani pentru un singur păcat, mare har de la Dumnezeu.

Deci Pafnutie, după ce a săvârșit canonul cel mare la râpa lui, s-a întors la peșteră liniștit și nu s-a mai certat cu Domnul Dumnezeu pentru că-i luase pe duhovnicul și părintele său Ilarion. Și-a luat rânduiala lui cea de obște, cu ajunat, cu metanii și cu rugăciuni.

Când a coborât la izvorul din crăpătura de stăncă, la poalele peșterii, a aflat în tufiș pe lângă pâine și o felie de caș, și după semnul ăsta a cunoscut el că eu ieșit creștinii din postul Sânpetrului. Ci cașul și miezul pâinii l-a fărmițat păsărilor, și a dus la peșteră numai coaja. Șase săptămâni a trăit mai mult cu rădăcini, canonisindu-se așa pentru păcatele lui și pentru odihna sufletului celui răposat.

Pentru „pustnicul de la peșteră”, era datină rămasă din adâncimea vremilor, să pună păstorii, din când în când, în acel tufiș câte ceva de mâncare. Înșiși pustnicii din peștera asta erau rareori văzuți de ochi omenești: când la depărtare de ani pătrundea cineva aici să ceară un sfat și să primească blagoslovenie la o mare suferință. Adeseori lumea îi uita pentru multă vreme. Chiar și păcurarii, când se mutau cu stânile în depărtate locuri.

Căci ei nu duceau lipsă de nimic. Cunoșteau, din bătrâni, ierburi și mai ales rădăcini pentru hrana lor puțină, dar izvoare de apă aveau pretutindeni.

Cucernicul Pafnutie își vedea de rânduiala lui. Uneori i se mai năzărea, în fundul peșterii, că vede pe cuviosul Ilarion intrând pe deschizătură. Atunci făcea rugăciuni și se însemna cu semnul crucii, pentru ca să nu fie ispitit din nou să se gândească la durerea lui, care era mereu gata să se ridice din adâncuri.

Singurătatea îl împresura tot mai tare, și dacă n-ar fi stat de vorbă cu brazii, cu ciutele și cu păsările, ar fi putut amuți. În canonul lui era să spună rugăciunile în taină.

Dar în singurătatea aceasta limpede Pafnutie creștea cu duhul, în puterea gândului și cu înălțarea sufletului. Abia acum pătrundea el până în adânc învățăturile duhovnicului său Ilarion, mai ales pe acelea pe care i le împărtăși în anii cei din urmă.

Nu simțea încă nevoia să aibă un ucenic, se vedea departe încă de clipa când Dumnezeu îl va chema la judecată. Părea chiar că-i oarecum silă, când se simțea atât de tare și de sănătos.

Și trăi, într-adevăr, după felul și canonul lui, încă zece-cinsprezece ani, nu se știe, fără să simtă povara bătrânețelor sau nevoia unui ucenic, căruia să-i lase moștenire învățăturile trecute de la un pustnic al peșterii la altul. Venea, din când în când, câte un schimnic, rămânea câteva zile la peșteră, și iar pleca. Iar el îi slobozea și nu-i oprea.

Ciobanii vorbeau cu mare sfială de ei. Și multă vreme n-au știut dacă e alt pustnic la peșteră, sau tot Ilarion cucernicul.

II.

NICHIFOR PREDA AJUNGE LA PEȘTERA PUSTNICULUI.

Se spune că schimnicii cei cuvioși au uneori semne în visurile lor, când e să li se întâmple un lucru deosebit. Într-o noapte Pafnutie visă că trecea pe-o cărare cunoscută de el, prin făgetul cel bătrân de la poalele muntelui. Deodată, pe-o ramură a fagului pe sub care chiar trecea, auzi vorbă omenească. Răsturnă capul pe spate și văzu o gadina numită râs, dar nici urmă de om.

— Aruncă-mi o prăjină. cucemice! Aș sări mai sus și nu mai pot, se auzi din nou cuvânt omenesc.

Pafnutie privi mai bine. Copacul era mare și stufos. Poate se va ascunde vreun pui de om. Glasul era subțire ca de copii. „Poate se teme de mâță”, își zise pustnicul, și cu priviri agere cercetă stufișul. Însă, afară de gadină, nu descoperi nimic.

— Aruncă-mi prăjina, se auzi din nou.

— Ce nevoie ai de prăjină, tu care sai din cracă în cracă, și de pe un copac pe altul? Să nu luăm în deșert numele lui Dumnezeu, zise mirat peste fire Pafnutie, înțelegând că mâța aceea, cățărată sus, vorbește.

— Tot sărind am căzut și mi-am rupt amândouă picioarele de dinainte. Aruncă-mi prăjina, rogu-te.

— Asta e altă socoteală, răspunse Pafnutie, fără a se mai mira de nimic. Și privind la pământ văzu o prăjină lungă. O ridică și râsul o prinse în colți.

Nu se știe cum, rezemat în ea, sări pe cea din urmă creangă, iar de acolo dintr-o singură aieptare[4] căzu la picioarele bătrânului. Însă acum nu mai era râs, ci un cerb ca de doi ani.

Cerbul se alipi de pustnic, se frecă de țundra lui, îl privi cu ochi umezi și, mugind scurt, o luă la goană pierzându-se în desimea codrului.

Pustnicul se trezi din vis, pipăi în jur și văzu că-i pe patul lui de cetină de brad, pe vatra peșterii. Nu mai putu ațipi toată noaptea. Se gândi mult, apoi zise în sinea lui:

— Eu n-am avut până acum semne în vis. Dar acesta, din mila Domnului, un semn trebuie să fie.

Și își aminti, pe rând, semnele ce se arătaseră în vis părintelui său sufletesc Ilarion, și despre care îi povesti în cei din urmă ani ai vieții. Asemăna visul lui cu acestea, se întorcea de pe o coastă pe alta, și iar își zicea:

— Din mila Domnului, un semn trebuie să fie și acesta.

Și după ceea ce s-a petrecut cu bătrânul în urma semnelor avute, încerca să tâlcuiasca și visul său. Dar nu putea să dea de un capăt.

— Semnul meu e încurcat, își spunea el. Și râs, și cerb. Mâța e o gadină răpitoare, se hrănește cu vărsare de sânge. Cerbul e boul lui Dumnezeu, nu face rău nimănui. Apa și focul, cum vor sta împreună?

Cunoștea, din ce-i povestise Ilarion, că semnele din vis, ca și proorociile, nu se pot tălmăci înainte de împlinirea lor. Și totuși se încăpățână să afle ce se ascunde sub semnul din visul lui. Și abia răsărind soarele se desmetici: e, iar, o ispită a mândriei. Pentru ce voiește el să deslege o taină pe care Domnul o voiește nedeslegată până la împlinire? Cine-i dă ghies? Diavolul mândriei, de bună seamă. Iată, e la întâiul vis cu semne, poate la întâiul și la cel din urmă, și el vrea să-și întreacă pe învățătorul și părintele său. Nu i-a spus de atâtea ori Ilarion cum se mira când venea întâmplarea, și pe urmă-și aducea aminte de vis?

Se simțea scârbit de sine însuși pentru aceasta nerușinare și înfumurare și se gândi cu ciudă și la râs și la cerb. Nu puteau rămâne acele două vietăți în negura nopții, în loc să se apropie de el și să-l îndemne la trufie? Chiar la trufie! „La păcatul care duce mai repede la osândă”, isi zicea en obidă[5] cucernicul Pafnutie…,Știu eu bine și mia spus și părintele Ilarion, că trufia a trăznit pe îngeri din cer și i-a alungat pe oameni din rai. Și, iată, cum se arată, în felurite chipuri! Mai adineauri m-a spus să-l iau la întrebări pe Ziditorul pentru ce este moarte în lume, și pentru ce a luat de lângă mine pe părintele meu Ilarion. Acum îmi dă ghes cu mâța și cu cerbul. Ptiu! Pe pustii locuri să fie și în pietre!”.

Pafnutie scuipă cu scârbă, apoi își făcu semnul sfintei cruci. Se gândi că e nevoie mare să meargă iar la râpa lui să-și facă marele canon.

Se lăsă pe cetina așternutului și se gândi. Dar somnul îl cuprinse degrabă, și nu se mai trezi până la ojină[6]. Sări drept în sus, nu se putu dintru început descurca dacă e dimineață tânără ori se apropie seara. Ieșind în gura peșterii și văzând soarele, se cruci. Era târziu să mai poată pleca la râpa lui. De i-ar rămâne vreme până la asfințit să-și poată face, cel puțin canonul de obște, așezat între răsăritul și apusul soarelui. „Iata ce mi-a făcut mâța și cerbul”, suspină mânios pustnicuș și, fără să se mai gândească la izvor sau rădăcini, se apucă de mătănii și de toată rânduiala lui zilnică.

Era o înserare cu aer tare, plin de miresme. Răcoarea creștea din ceas în ceas, și albastrul cerului parcă se înălța mereu. Nu-l mai ajungeau nici

cetinile ce împungeau din brazii piscurilor celor mai înalte. Când negurile nopții începură să învălue trunchiurile brazilor, era frig în lege.

Totuși cucernicul din singurătate era nădușit și gâfâia când își isprăvi canonul. Îl lungi anume: bătu, cu sutele, mai multe metanii pentru a se pocăi și de mândria ce se apropiase iar de el, și pentru că adormise peste zi și nu-și făcu, la vreme, rânduiala lui pustnicească.

Târziu se coborî la izvor. Întâi se gândi să se pedepsească și să nu bea apă rece, dar se temu, cum era ars de sete, să nu aibă iar visuri cu semne în somn.

Coborând pe poteca știută i se păru că aude ca o mârâială. Se opri, nu mai auzi nimic. Porni și, iată, iar se ridică până la urechea lui, și încă mai tare mârâitul acela. Un gând îl îngheță și-l opri în loc: visul lui! Nu-i oare un mârâit de mâță? Trase cu urechea și iar auzi. Glasul venea de departe. Poate de la izvor, poate de mai încolo. Cu cât cobora se auzea mai deslușit. Dar acum nu mai semăna a miorlăitura, ci a scâncet de copil mic. Uneori răzbătea pe aripa nopții, prin susurul cetinii, geamăt omenesc.

— Este cineva în primejdie, își zise Pafnutie și grăbi pasul. Se oprea pentru a asculta atât cât trebuia ca să nu piardă latura din care venea glasul. Trecuse de mult pe lângă izvorul din crăpătura din stâncă, dar nu se opri să-și astâmpere setea. Glasul era tot mai deslușit. Era geamăt de om, stins, ca de pe altă lume.

— Cine s-o fi rătăcit prin hugeacul[7] ăsta? se întreba pustnicul ajungând în desime mare și despicându-o vârtos cu trupul aplecat înainte. „Ce păcate l-au adus pe-aici? Sau ce încurcături ale Diavolului?”.

El stupi în stânga, își făcu semnul izbăvirii, și înainta nu fără îngrijorare. Îi trăzni prin minte că ar putea să fie nu bărbat, ci muiere. Ce s-ar face el atunci? De bună seamă trebuia să o ajute, nu o putea lăsa în gura morții. Dar după tămăduire, ce ar face cu o catrință la peșteră? Așadar că ar fi un lucru nemaipomenit? El e bătrân, și chiar dacă n-ar fi, de la întâiul păcat săvârșit în copilărie, nu s-a mai gândit la cele ale lumii. Dar în peșteră nu putea rămâne. Nu-i locul muierii în singurătatea codrului.

Pe urmă, alte gânduri îl liniștiră: Nu poate fi muiere! Ce să caute o femeie în aceste sălbăticiuni? Cât a trăit părintele său Ilarion, venit-a cap împletit până aici? Nu s-a pomenit. Da, un bărbat trebuie să fie, și niciunul în puterea bărbăției, căci un om în toată virtutea nu se încurcă așa de ușor, și nu se dă plainic piedicilor ce i se pun în drum. Un tânăr trebuie să fie, un ciobănaș, ori un vânător căruia abia-i mijesc mustățile.

Tot frământându-se și cu sufletul, pentru a se liniști, și cu trupul, pentru a-și face loc prin desime și întuneric, auzi deodată, geamătul lângă sine, mai stins de cum îl auzise din depărtare.

Se aplecă la dreapta și desluși suman și cioareci de lână, și opinci în picioare. Trupul era căzut de-a-lungul, cu fața în mușchiu. Nici o tresărire de viață nu era în el. Numai sunetul stins, plângăreț, care se ridica din când în când.

Pafnutie îngenunchie, îl întoarse încet pe o dungă, apoi pe spate, îl pipăi, își aplecă urechea pe pieptul lui și ascultă. Inima bătea abia simțit. Ochii tânărului erau închiși cu pleoape grele. Obrajii îi erau palizi, pământii, ca la mort. Nu simți nimic câtă vreme îl pipăi și cercetă Pafnutie.

— E leșinat, zise cu glas tare pustnicul, și după ce își făcu o cruce, îl ridică în sus pe străin și-l luă în brațe, ca pe un copil. Nu-i putea bănui vârsta. Nu i-ar fi dat cincisprezece ani după greutatea trupului. Capul tânărului se bălăbănea pe umărul lui Pafnutie, semn că nu ieșise din leșin.

Pustnicul grăbi cu el la izvorul cunoscut. Orice boală ar avea, apa rece nu putea să-i fie de stricăciune. Îl întinse pe iarba verde și începu a-l stropi, ușurel, ușurel, cu stropi din izvor. În gând, omul lui Dumnezeu murmura o rugăciune. Inima bătea cum nu-i mai bătuse de mult. Și o mare căldură îi umplea sufletul: iată, avea în fața lui o viață proaspătă. Poate se deștepta, poate intra pentru totdeauna în negură. Simțea, în inima lui de om singuratic, mare răspundere pentru viața necunoscutului. De bună seamă Dumnezeu a rânduit așa să fie la peșteră în noaptea asta, să-l scape pe cel rătăcit în codru. De aceea a adormit până la ojină, să nu mai poată pleca la râpa lui, să-și ia din nou canonul cel mare. Deodată îi veni iarăși în visul lui: nu era rănit într-un fel și necunoscutul ca și râsul pe care-l văzu în fag?

Își făcu din nou cruce, stropind mereu pe fecioraș. În clipa aceea tânărul deschise ochii și îi închise iar. Suspină din adânc și gemu: „mamă”. După un răstimp se întinse, deschise ochii iar, și îi pironi mirați la bărbosul din fața lui.

— Să nu-ți fie frică, flăcăuaș. Sunt un slujitor al Domnului Dumnezeu. N-am să-ți fac nimic rău.

Tânărul trăgea întins cu urechea la susurul izvorului. Îi vorbea, din ochii înviați deodată.

— Apă? întrebă Pafnutie.

— Apă! gemu încet, cu un zâmbet abia mijit, necunoscutul.

Pafnutie îi aduse apă în pumni. Străinul bău cu lăcomie și mai ceru. Nu putea bea bine din pumni, și omul lui Dumnezeu se dojenea că n-a plecat de la peșteră cu ulciorul în mână, ca alte dăți. Află o coaje de brad pe care o cumpăni să țină apă, și tot trecea de la izvor la flăcăuașul cel străin și-l adăpa.

— Mare flacără arde în tine, măi romănașul meu, zise Pafnutie zâmbind, văzând că nu-l mai poate sătura.

Tânărul avu putere să se ridice și să șeadă.

— Mare, oftă el. Dacă nu mă aflai dumneata, moșule, n-aș mai fi băut apă de la izvor. M-au părăsit puterile și nu mai puteam ajunge la izvorDa cum? Tu cunoșteai izvorul? îl întrebă pustnicul mirat foarte.

— Nu-l cunoșteam, dar îi auzeam, sub înserare, murmurul. M-am târât pe brânci cât am putut. Groaznic mă ardea în măruntae.

— Pesemne nici de mâncat n-ai mâncat azi nimic. N-am văzut la tine straiță.

— N-am mâncat de trei zile, moșule. Dar acum mi-am prins inima cu apa acestui izvor.

Pafnutie se întunecă deodată. Își aduse aminte că n-are nimic de mâncare. Și știa că pe unul care a ajunat trei zile nu-l poate hrăni cu rădăcini și ierburi.

— Pe semne te-ai rătăcit, flăcăuașule. Dar nu înțeleg cum ai plecat de-acasă fără merinde, la munte.

Tânărul se uită cu sfială la bătrăn și zise:

— Dacă dumneata, moșule, ești pustnicul de la peșteră, nu m-am rătăcit. Am ajuns la țintă. Da, adevărat e. Merinde nu mi-am luat.

— Din mila și rânduiala lui Dumnezeu, eu grijesc acum peștera și-i fac canoanele moștenite din vremuri bătrâne. Da tu de unde știai de pustnicul de la peșteră? Ești din satele de la poale?

Tânărul vorbi cu glas împuținat deodată:

— Nu sunt. Și păru că iar îl cuprinde leșinul.

Pafnutie se întunecă iar: „Îl potopește foamea și eu n-am un codru de pâine! Ce să fac, Doamne și Ziditorule?”

Porni spre stufișul în care afla uneori câte ceva de ale gurii, și se duse să cerceteze cu inima îndoită. Mirarea lui fu mare când văzu acolo o oală cu lapte, fălie de caș, și pâine proaspătă.

Repede mulțumi în gând lui Dumnezeu, luă bunătățile din ascunziș și le puse înaintea tânărului.

— Socotesc că Ziditorul te-a luat în paza Lui. Asemenea mâncare, odată în an dacă se întâlnește pe la noi. Și-i chiar aceea care-ți trebuie ție.

Necunoscutul își întinsese brațele după pita și fălia de caș.

— Nu! Să începi cu laptele. Cunosc eu când e vorba de ajun lung, ce trebuie să ia omul când mănâncă mai întâi. Ia oala și bea, dar încet, câte o înghițitură. Altfel e primejdie să se încurce mațele. Pe urmă mâne, ori poimâne, vei trece și la caș. Laptele ce va rămâne îl vom fierbe, să țină mai mult dulce.

Străinul se supuse. Sorbea încet câte o înghițitură, și curajul îi sporea, căpătând limbă.

— Înainte cu patru zile am băut iarăși lapte și jintiță, la o stână. Și caș am mâncat și mămăligă bună.

Pafnutie își aduse aminte de ce-i spusese tânărul mai înainte: că venea anume la peștera călugărului.

— Spui că nu ești din satele de la poala munților.

— Nu! Sunt de departe.

— Păi, dacă ești de departe, de la cine ai auzit tu vorbindu-se de această peșteră a pustnicului?

— Se vorbește și pe la noi.

— Și, de bună seamă, păcurarii de la stână ți-au spus încotro să apuci către această peșteră.

— Ei mi-au spus, da numai unul bătrân știa mai bine. Îi tot oprea pe ceilalți din vorbă, și tot arăta cu mâna pe unde să merg.

— Și, dacă ai plecat de acasă fără merinde, nu s-au gândit nici ei că nu-i lucru creștinesc să te trimită fără straiță în nepătrunsul codrilor?

Necunoscutul nu răspunse. Mai sorbi odată din lapte și rămase mut. Căzuse pe gânduri.

— Și cum te cheamă pe tine, flăcăuaș?

— Nichifor Preda, părinte.

— Bine, Nichifor! Dar să știi, Nichifore, băiatule, că eu nu sunt părinte. Eu nu sunt ieromonah, cum a fost înaintașul meu Ilarion, ci un biet pustnic.

— De aceea o să-ți spun ca și până acum: moșule, deși încă nu ești plecat de bătrânețe.

— Bine, moșule să-mi spui, cât vei sta pe aici.

— Dar mi-ar plăcea să-ți zic pe nume.

— Eu sunt pustnicul Pafnutie, flăcăuaș.

— Moș Pafnutie, zise tânărul zâmbind. Moș Pafnutie, eu, după Dumnezeu, dumitale trebuie să-ți mulțumesc că suflu iar și grăiesc.

— Ba, toată mulțumita lui Dumnezeu, fiule Nichifor. Ca de nu eram acasă, puteai să gemi jos în vale. Și, chiar aici la izvor, dacă nu era laptele din tufă, n-aveam ce-ți da de mâncare. Cine i-a pus pe ciobani să aducă chiar acum lapte și caș? Dumnezeu i-a povățuit. Deci Lui să-i mulțumim.

Nichifor Preda își făcu cruce după pustnic, și mișcă din buze.

— Acum să mergem la peșteră să te hodinești. Se apropie miezul nopții. Acolo vei mai bea lapte, ba ți-oi da și-o felioară de caș.

Porniră îndată pe cărare. Dar la vreo zece pași Nichifor se clătină. Bătrânul îl sprijini.

Puse deoparte oala cu lapte, pânea și cașul, și luă pe flăcăuaș în brațe. Acela se zbătu puțin, rușinat.

— Știu eu, băiete ce fac! Mai este drum până la peșteră. Singur, cu picioarele tale, nu vei putea ajunge. Iar aici nu poți dormi. La noapte, poate, brumează.

Nichifor nu se mai împotrivi. Și, până sus, ațipi. Pustnicul îl așeză ușurel pe păcelul de cetină, și se întoarse după bunătățile lăsate pe cărare. Ajuns lângă ele își aduse aminte că a uitat să bea, și n-a luat nici vas pentru apă. Se întoarse la peșteră, luă ulciorul și după ce bău cu sete mare din izvor, își umplu vasul. Luă de la locul ei, merindea și trase la sălașul lui.

Lui Nichifor nu-i mai trebuia nimic. Adormise greu, una cu pământul.

Pustnicul se trase în fundul peșterii și bătu mătăniile de seară, rânduite pentru acel loc; apoi făcu același lucru la cele două laturi, și ieșind în gura peșterii, îngenunche. Cu ochii țintă la stele se rugă îndelungat. Barba și pletele-i albe luminau argintiu în bătaia lunii.

Se rugă și bătu iar mătănii până începu să coboare luna. Își dădea canon mai mare și pentru somnul de peste zi, și se ruga și pentru feciorașul ce-i căzu, din bun senin, la peșteră. Rugându-se îl fulgeră deodată în minte că acolo, lângă izvor, după ce Nichifor bău și mâncă, îi păru așa de blând ca un pui de cerb.

„Visul meu! Semnul meu!” șopti bătrânul și se lovi cu capul de pământ rămânând multă vreme așa, ca o stană sură de piatră.

Se ridică apoi, se închină spre răsărit, și intră în peșteră să se culce.

Dar nu putea adormi și înțelese că somnul de peste zi îi fu de folos. Se gândea mereu la întâmplarea asta cu Nichifor. Spunea că vine anume la el, la pustnicul de la peșteră. Și, încă, din mari depărtări. Ce supărare sau necaz

l-au pus pe drumuri? Și cum l-au lăsat părinții să plece în așa depărtări, și fără merinde? La întrebările acestea își aduse aminte că înainte cu peste cincizeci de ani, așa s-a dus și el de la stână și de la părinți fugar. Un fugar trebuia să fie și Nichifor Preda. Altfel, fie că nu l-ar fi lăsat părinții, fie că-i puneau traista cu merinde după cap.

Amintirea aceasta îl tulbură pe bătrân. Nu se mai gândise de mult la începuturile pustniciei sale. Ba, o clipă, i se năzări și nevasta care-l dusese atunci, pe el, la păcat. Fugarul de acum poate a trecut prin întâmplare asemănătoare. Nu, era mai mare de cincisprezece ani, cum socoti el după greutatea trupului când îl purtă la izvor. Acolo văzu că-i mijește cu temei mustața. Și, când începu a grăi, văzu că era glas de fecior, nu de copilandru. Hm! Poate să aibă și Nichifor ăsta, aceeași vină, și a fugit în munte să se pocăiască. Poate rânduiala dumnezeiască i l-a trimis anume, ca în anii bătrâneților, să-și aducă mai vârtos și mai des aminte de vina lui și să se pocăiască mai tare. Poate nu s-a pocăit destul, și Domnul îi aduce aminte prin Nichifor…

Apoi alt roi de întrebări: Cine să fie și de unde vine? Pustnicului îi păru încă de lângă izvor, pe când se trezi străinul, că are fața prea albă, iar mâinile lui nu păreau muncite. Mai băgă de seamă că nu știe bea lapte din oală. Dar aceasta putea să fie și din pricina slăbiciunii. Nu-i părea să fie fecior de plugar, ori păcurar de la oi. Nu mirosea a stână, ca ciobanii. Cine să fie? Hainele lui îl arătau flăcău de la țară dar trupul pe care îmbrăcau era prea subțire și gingaș.

Hm! Dar visul lui? Nu mai era îndoiaiă că semnul i se dase pentru feciorul acesta. Nu se mai putea mișca singur, cum nu mai putea sări mâța cea mare din fag, fără prăjină. Era și Nichifor ca și râsul. Iar când stătea lângă picioarele lui, nu-i păru blând ca un cerb tânăr, ca cerbul cel de doi ani în care se schimbase râsul după ce sărise din copac?

Semn era, dar nu putea pricepe ce caută tânărul la peșteră. Pafnutie nu voi să se mai gândească. El începu să murmure: „Fie numele Domnului lăudat de acum și până în veac”, până ce adormi buștean.

III.

NICHIFOR PREDA VREA SA FIE UCENICUL PUSTNICULUI.

Trei zile Pafnutie îl opri pe Nichifor să vorbească. De câte ori începea cuvântul, i-l tăia zicând:

— Nu-i încă vremea să-mi spui pentru ce ai venit la peșteră. Trebuie să mănânci, să bei și să dormi. Slăbiciunea e încă în măruntaiele tale. „Nu!" zicea el ridicând dreapta în aer, cum făcea și părintele Ilarion când îl înfrunta. „Nici o împotrivire! Dacă Dumnezeu te-a adus la mine, eu răspund de sănătatea ta, și înaintea lui Dumnezeu, și înaintea părinților tăi celor trupești".

Și pentru a-l sili la odihnă, Pafnutie părăsea de dimineață peștera și nu se mai înapoia până seara.

Nu uita să coboare la izvor și să aducă apă, ba căuta mereu și în tufiș. În ziua a treia găsi, iarăși, lapte, brânză și pâine. Pustnicul se minună, dar văzu că rânduiala lui Dumnezeu e bună. Nichifor mânca lupește și svântase merindele dintâi. O mare îngrijorare puse stăpânire pe sufletul lui Pafnutie cu ce-l va hrăni. Dar descoperind alt rând de mâncare, lăudă pe Dumnezeu care dă gânduri bune ciobanilor chiar acum când avea mai mare trebuință de așa bunătăți. Cine știe, poate au venit în apropiere ciobani buni și miloși. Dar el știa că nici un gând bun nu se încuibă în capul omului, fără să fie trimis de Cel de sus.

După ce trecură trei zile, Pafnutie îi dădu străinului slobozenie să vorbească.

Tânărul se înveseli.

— Mulțumesc, părintele meu, zise el cu ochii în strălucire. Aș vrea să-ți spun părintele meu.

— Tu n-ai părinți?

— Am!

— Cum vei mai numi pe altul părinte? Avem cu toți un singur părinte sufletesc în ceruri. Iar preot sfințit nu-s. Abia am apucat să învăț puțină slovă pentru a putea citi canoanele și Ceaslovul, de la duhovnicul meu repausat Ilarion. Acela, cum am spus, era ieromonah, lui mă spovedeam. Părintele meu Ilarion era un mare înțelept. Și el mi-a spus să nu umblu după harul preoției, fiindcă-i un dar prea înfricoșător. Și așa am rămas pustnic fără hirotonie. Cum să-mi zici părinte? Ar mai însemna că te lepezi de

părinții tăi, ori vrei să-i uiți. Ceea ce ar fi un mare păcat înaintea Tatălui din cer.

Nichifor nu răspunse, ci își plecă privirile în pământ.

— Spune-mi, ca și până acum: moșule. Căci moșneag sunt. Am bătut în muche șaptezeci de ani.

— Bine, suspină Nichifor, ți-oi spune dar moș Pafnutie.

— Așa să mă numești. Dar acum să-mi spui ce necazuri te-au adus la peșteră. Că, de florile mărului, nimeni nu vine până la noi. Dacă voi putea să-ți dau un ajutor, ori un sfat, ți-l voi da din toată inima. Dacă ai greutate pe suflet, și vrei să-ți pleci capul sub patrafir, te-oi duce la un schit, la un schimnic ieromonah, la care mă spovedesc și eu. Acum, deci, slobodă-i limba. Am simțit de mult că abia o mai ții legată. Poate te grăbești, dar nu puteam să te las la drum până nu te mai întremezi. Mai ai mâncare bună, din mila lui Dumnezeu și a creștinilor drept credincioși, pentru patru zile. Aceea vei mânca-o și pe urmă poți pleca cu Dumnezeu. N-o să te mai las să te rătăcești, o să te însoțesc eu până la o cărare bună, și până la o stână de unde vei primi merinde nouă. Să nu-ți fie frică. Încercarea prin care ai trecut n-o să se mai arate.

Nichifor Preda privi cu tristețe în pământ.

— N-am nici o grabă, moș Pafnutie.

— Dar nu te așteaptă părinții?

Tânărul clatină supărat din cap:

— Nu m-așteaptă!

— Ai spus că ai părinți și-ți trăiesc.

— Așa am spus.

Apoi tăcu și nu mai adause nimic asupra părinților. Pustnicul nu mai stărui.

— Atunci să-mi spui pentru ce ai venit la peșteră!

Nichifor ridică încet privirile și le adânci în ochii aspri ai lui Pafnutie.

— Am venit, moșule să mă fac ucenicul tău. Pustnicul se sperie și făcu un pas înapoi.

— Ucenicul meu?

— Ucenicul d-tale, dacă mă vei primi, vezi bine. Cu putere nu te pot face să mă primești.

— Ucenic la peștera asta, la vârsta ta? Știi tu ce vorbești?

— Asta vreau să mă fac!

— Să te îngropi în sălbătăciune la douăzeci de ani?

— Am douăzeci și unu, moș Pafnutie.

— Nu ți-ași fi dat! Când te-am purtat pe sus erai ușor ca un copil. Nu ți-ași fi dat atunci nici cincisprezece.

— Ba chiar am împlinit douăzeci și unu la Sânpetru.

— Fie și cât spui! Dar ce stai să vorbești? Copil pustnic, cine a mai văzut? Că la douăzeci și unu de ani, la minte, tot copil ești.

— M-am gândit mult, moșule, până mi-am luat lumea în cap.

Pafnutie tăcu. O adâncitură, ca un semn de tăietură i se puse între sprâncene, și acestea se ridicară îmburzoiate, ca niște cornițe.

— Vrei să fii ucenicul meu?

— Asta aș vrea, moșule.

— Dar eu nu știu mare lucru. Ce am învățat de la părintele meu Ilarion. Eu păcătosul, mă gândeam, de gândit, la unul pe care să-l las în locul meu, după rânduiala mea, când mi-o veni sorocul, dar mă gândeam la unul de la schit, trecut de cincizeci de ani. Aceluia nu-i trebuie multă învățătură, el cunoaște rânduielile și citește bine și la carte. E diacon. Tu știi citi?

— Știu, și încă bine, moșule. Pot ține strana. Am și glas.

— Văd eu că ai, că vorba-ți răsună ca un clopoțel de argint. Dar ce folos!

Pustnicul se întristă: O veche dorință a lui nu se împlinise: să i se dea darul preoției, când va fi bătrân, să-și facă un schit lângă peșteră și să slujească Sf. Liturghie. Îl desmânta însă părintele și duhovnicul său Ilarion, spunându-i că preoția e slujbă prea grea și pentru umerii îngerilor, cum spunea Ilarion că avea datina să zică sfântul loan Gură de Aur. Ce folos că Nichifor putea ține strana, dacă nu are cu cine face liturghia!

Nichifor plecă în piept capul.

— Dacă nu-i de folos, voi uita că știu citi și cânta.

— Cum? întrebă pustnicul, trezit din gândurile lui. E bine că știi ceti. Au rămas de la înaintașul meu bucoavne mari în peșteră. Olio! Dar cum mă încurc! Vorba e că ucenic nu te pot primi înainte de a te pune la probă.

— Să mă pui, moșule.

— Și spui că te-ai gândit îndelungat înainte de a lua calea muntelui?

— M-am gândit zile și nopți, luni întregi.

— Și te-ai rugat și lui Dumnezeu să-ți lumineze mintea? Fără rugăciune nu se poate începe nici un lucru bun.

Tânărul plecă grumazul și tăcu.

— Nu te-ai rugat?

Nici un răspuns.

Bătrânui făcu: Hm! și-l cercetă bănuitor.

— Părinții tăi trăiesc. De la ei ai avut voie?

Nichifor nu răspunse.

— Hm! Hm! Dar ce te îndeamnă pe tine, fiule, să fugi din lume?

— Urâtul!

— Hai? Cum ai spus? Urâtul? Și Pafnutie plecă urechea să audă, deși auzise foarte bine.

— Da, urâtul moșule!

Bătrânul zâmbi șters.

— Și de urât vrei să scapi în inima muntelui, în pustietățile codrului? Hai? Ce petrecere cauți tu aici?

— Nici o petrecere!

Pustnicul simți că tânărul nu glumește.

— Nu mi-e urât din pricină că nu ași fi avut petreceri în lume. Mi-e urâtă însăși lumea, moșule. N-o mai pot suferi.

Vorba asta n-o înțelese de la început Pafnutie. Și el fugise din lume, dar de rușine și de groaza păcatului. Ce e aceea să urăști lumea? Și pentru ce să o urăști? Nu este lumea lucrarea mâinilor lui Dumnezeu? Cum să o poți urî? De ce să-ți fie urât?

— Ai trecut prin grele încercări? Se poate asta la vârsta ta?

— Am trecut.

— Și ai rămas plin de amărăciune?

— Am rămas în așa măsură că nu mai pot trăi în lume.

— Hm! Hm! Ciudat, la vârsta ta. Se pare că ai fugit, așa dară, fără știrea părinților?

Iar nu răspunse.

— Ai săvârșit vreo fără de lege, poate, și ți-e frică să nu te prindă?

— N-am ucis, n-am dat foc, nu m-am atins de muiere.

— Atunci, nu mai înțeleg nimic! zise pustnicul înfiorat.

— Și eu am venit să înțeleg totul de la d-ta, ori să mor.

Ce vorbe erau acestea? Nu era o ispită pentru el? Nu luase, cumva, diavolul înfățișarea acestui tânăr să-l ispitească iar la semeție? Dar își aduse aminte că Nichifor își făcuse cruce și se liniști.

— Ce să înțelegi de la mine, fiule?

— Ceea ce n-am putut înțelege singur. Căci din pricina acestei neștiințe și neînțelegeri am urât eu lumea încât nu mai pot trăi.

— Nu știi ce vorbești! Adâncul înțelegerii e la Dumnezeu. Noi, ce putem ști?

— Între oameni se vorbește că pustnicii de la această peșteră cunosc tainele vieții și ale lumii. Au păstrat, din vremuri vechi, înțelepciunea și-au adâncit-o pe rând fiecare, și au lăsat-o moștenire urmașilor. Dumneata vei fi auzit multe de la părintele Ilarion.

— Am auzit, vezi bine. Dar ce vrei tu anume să înțelegi?

Nichifor își ridică ochii arși de secetă și zise:

— Multe! Adică totul, cum ți-am mai spus.

— Dar ce anume?

— De pildă, vreau să știu cine sunt eu!

Bătrânul se miră în sinea lui, și se înfioră.

— Nu știi cine ești? Nu știi cum te cheamă, cine-ți sunt părinții, din ce sat, ce avere au?

— Astea toate, le știu. Și totuși nu mă cunosc pe mine însumi.

Pafnutie se lumină.

— Să te cunoști pe tine însuți? Greu lucru, fiule! Părintele meu Ilarion spunea că pentru a ajunge omul la cunoașterea asta, e nevoie să se pocăiască toată viața. Să trăiască numai pentru suflet.

— Apoi, dacă este suflet, vreau să trăiesc și eu așa și să ajung la asemenea cunoștință.

Pustnicul făcu un pas înapoi:

— Cum, tu nu crezi că ai suflet?

Nichifor nu răspunse. Se vedea pe fața lui suferință.

Bătrânul se cruci:

— Să mă ierte Cel de sus, dar poate că nu crezi nici în Dumnezeu.

Tânărul tăcea.

Cine putea fi acest străin? se întreba Pafnutie în gândul său… Nu cumva e totuși ispititorul, căci numai el nu cutează să rostească numele Ziditorului? Își aduse, iar, aminte că tânărul, la izvor, își făcuse cruce.

— Cum să nu crezi, dacă te însemnezi în numele sfintei Troițe? Am văzut eu.

— Și rugăciuni știu, cum știu cânta în strană. Dar numai dreapta mișcă, numai buzele șoptesc. Inima mea tace.

— Adică, vrei să spui că ești un necredincios, un păgân?

— Da, moșule, asta sunt.

— Hm! Hm! Dacă e așa, nu mă mir că urăști lumea. Nimeni nu poate trăi fără credință. Că omul ar vrea să trăiască fără de lege, ca un dobitoc, dar nu-l lasă sufletul. Dacă omul ar putea trăi mereu cum îl îndeamnă trupul cel trecător, și sufletul nu l-ar opri, ar fi fericit, îndestulat ca și necuvântătoarele. Însă legea sufletului îl ceartă mereu pentru orice greșeală. S-a pus bătaie mare între legea trupului și legea minții. Iar cine nu crede în suflet simte în legea minții o prostie și-ar vrea s-o surpe. Dar n-o poate surpa. Și ajunge un nenorocit care urăște lumea și nu mai voiește să trăiască.

— Asta e, moșule. Mă apasă o piatră de moară… Ehei! Alta ar fi să știu și să cred că am suflet nemuritor. Să știu că nu-s numai un dobitoc.

După un răstimp de tăcere pustnicul zise:

— Ai fost bolnav în trup de foame și de osteneală. Dar mai bolnav ești cu sufletul, care nu are credință… De-un lucru mă mir eu mai mult, cum ai ajuns tu la vârstă frageda, să-ți bați capul cu asemenea lucruri? Sunt întrebări și răspunsuri care bat ca viforul cel de la miazănoapte, iar în copilărie adie numai boarea.

— Uiți, moș Pafnutie, că nu mai sunt un copil. Am împlinit douăzeci și unu. Sunt bătrân și cu gândul. Căci de la vârsta de șaisprezece ani mă tot întreb, tot văd și ascult, și nu știu ce să-mi răspund.

— E adevărat că, după câte aud, ai minte de om bătrân. Dar chiar asta mă miră la un flăcău din sat. Prin învățătură și citanie mintea se lărgește, e adevărat și gândurile dau ghes, ca albinele la urdiniș. Dar când ai avut tu vreme, la plug, la sapă, la fân, ori în urma oilor, să te deprinzi cu citania?

— N-am citit în carte moșule.

— Hai? Dar unde ai citit?

— Am citit în viață, în jurul meu, deasupra și dedesuptul meu.

— Mare lucru spui, măi băiete, zise pustnicul uimit. Adevărat că Dumnezeu, unde voiește, biruiește firea, cum spune la Sfânta carte. Așa, se poate, că te-a lăsat și pe tine, din copilărie, să te zbați cu gândul. Dar zbaterea, după câte văd și aud, ți-a fost până acum zadarnică.

— Zadarnică, moșule.

— Și-ți va mai fi!

Nichifor ridică ochii întrebători.

— Ce vrei tu să afli e greu și pentru o minte coaptă. Viața întreagă nu e de ajuns să înțelegi desăvârșit după ce însetează inima ta. Știi vorba din bătrâni: înveți o viață, și tot mori neînvățat.

— O știu, moșule.

— Dacă știi trebuie să iei și învățătura din ea.

— Care, moșule?

— Că nu trebuie să-ți pierzi nădejdea, cum îmi pare că ți-ai pierdut-o tu. Ce nu poți înțelege acum, vei înțelege, poate, mai târziu. Nu trebuie să urăști viața, și să pui sabia luptei la pământ. E mare nevoie de curaj, tinere, în toate câte sunt ale omului în lume. Te văd flăcău voinic. Îți stă frumos să plângi ca muierile?

— Nu plâng!

— Ba faci mai rău, că deznădăjduiești. Asta nu stă bine la un tânăr de douăzeci și unu de ani. Tu ești încă numai la începutul vieții, la începutul luptei tale.

— Venind la peșteră am încercat cel din urmă mijloc de luptă. Crezi că eu nu mă simt prăpădit, văzându-mă mai neputincios decât un copil?

Pustnicul tăcu un lung răstimp și se gândi adânc. Dunga i se adâncise între sprâncene. Apoi fără a mai spune un cuvânt, îl părăsi în ușa peșterii și el se pierdu în pădure.

Pafnutie se tot duse până la o peșteră mai mică acoperită de stufiș. Aici se retrăgea uneori să se roage.

Pe drum se gândi mereu la ciudățenia acestui fecioraș. N-a ucis, n-a pus foc, n-a umblat în păcate cu muieri, și iată-l, vine să trăiască în pădure. Simțea că străinul vorbea din inimă, și avea mare negură pe sufletul său. Dar, cum putea să pună asemenea întrebări la vârsta lui? Ce l-o fi îndemnat să se zbată cu gândurile? De părinții lui nu vrea să pomenească nimic. Aici părea că este o bubă. Apoi nu răspundea nici când era vorba de Dumnezeu. Ba s-a mărturisit chiar de necredincios. Aici e altă bubă, și mai mare, își zicea cucernicul… Ce mai știi? Poate să fie un tânăr cu școală multă, umblat în lume, și s-a îmbrăcat țărănește… „Nu-mi povesti părintele meu Ilarion că înainte cu treizeci de ani venise la el un arhimandrit îmbrăcat ciobănește, să nu-l cunoască nimeni, și i-a pus întrebări vrednice de mirare pentru un cioban? Se mai întâmplă câte ceva și pe la peștera asta”.

Pe drum își mai aduse aminte de visul său și de oala cu lapte, de felia de caș și pâine aflate în două rânduri, unul după altul în tufiș. Nu era acesta un semn că Ziditorul luase sub apărarea sa pe acest Nichifor Preda? Preda! Mai auzise el de numele ăsta, mai de mult, în tinerețele sale. Ba și aici în munte a mai auzit. Era un neam boeresc din Moldova. Și erau chiar mai mulți Predești. Acela despre care auzise în copilăria lui avea cirezi mari de vite

albe. Un Preda venise, și nu de mult, să ceară sfatul părintelui său Ilarion, cum ar face să se despartă de nevastă-sa, să ia pe alta, tot cu cununie. Ilarion l-a înfruntat cu asprime, și i-a spus că nu se poate. Și că de nu-l va asculta, va fi pedepsit și în lumea asta, și în cealaltă… De alt Preda a auzit, pe când era cioban la stână, că l-au călcat hoții, pe el l-au tăiat fiindcă se împotrivea să-i fure fata… Ei, se vede că-s mulți Predești în lume și în țară.

Ajuns la peștera cea mică se întinse cu fața la pământ și se rugă vreme îndelungată. Cerea de la Stăpânul Cerului să-i lumineze mintea cum va face cu acest tânăr cu sufletul bolnav. Se îngrozea, mai ales, de întrebările lui grele. Într-altă formă puse, le pricepea și el, și putea da răspuns, că multe i-a băgat în inimă și în cap răposatul Ilarion, cel vestit prin înțelepciunea lui. Dar îi venea greu până înțelegea ce vrea să spună Nichifor. Simțea mereu că tânărul e din alt aluat decât dânsul… Deci se ruga lui Dumnezeu să-l lumineze cum să umble cu acest străin, și să-i dea pricepere să-l poată învăța din puținul ce-l știa și el.

După ceasuri de rugăciune sufletul i se liniști și se întoarse grăbit la peșteră.

Nichifor Preda stătea trântit pe spate și se uita în cer printre cetinile brazilor.

Nu-l simți pe pustnic până ce-l atinse pe umăr.

— Scoală să mănânci. Pentru ziua de azi ai vorbit destul. Și încă pentru alte trei zile. În vremea asta vei mânca și vei dormi, cum ai făcut ca și până acum. Trupul e încă slab, și în trup slab nu poate sălășlui un suflet tare cum trebuie să fie acela ce pune întrebările pe care le-ai pus tu. În vremea asta te vei mai gândi totuși la un lucru: dacă ai făcut bine sau ba punând întrebări de acest fel, și spunând că ești necredincios și păgân. Nu trebuie decât să-ți asculți inima. Ce va zice ea, așa să răspunzi. Și mai este un lucru la care trebuie să te gândești: Dacă vrei cu tot dinadinsul să rămâi în munte, și anume aici la peșteră, să afli că trebuie să cunosc viața ta, pentru a te putea povățui. Am văzut că sunt lucruri de care nu vrei să pomenești. Va trebui să vorbești și despre ele. Nu acum, – cu vremea, când îți va spune inima că-i bine să-mi cuvântezi… Și apoi, mai este un lucru, pentru tine de mare însemnătate: peste trei zile nu cred să mai avem nici lapte, nici caș, nici pâne. Să te gândești că dacă mai zăbovești la peșteră va trebui să te mulțumești cu ce vom avea de mâncare. Asta nu știu dacă va fi folositor pentru sănătatea ta. Poate rabdă rânza, poate nu. Și, dacă nu le rabdă, nu

poți rămâne aici. De altfel nici nu cred să fie locul tău aici în munte. Așa-mi spune parcă inima, dupa ce m-am rugat Celui Prea Înalt să mă lumineze.

— Dacă n-am aici loc, nu mai am nicăieri în lume, șopti cu supărare străinul.

— Haida-hai! Nu te pripi, ți-am mai spus. Un tânăr ca tine trebuie să aibă curaj. Nu ești femeie, ci bărbat.

IV.
STRĂINUL VREA SĂ RĂMÂNĂ LA PEȘTERĂ, DAR NU DESTĂINUEȘTE NIMIC.

Pustnicul își văzu de treburile și canoanele lui, ca și când ar fi singur la peșteră. Din când în când trăgea cu coada ochiului la străin. Nichifor sta, cu ziua de cap, trântit pe o parte, cu ochii închiși. Trebuia să-l cheme Pafnutie la mâncare.

A treia zi bătrânul îi aduse o bucoavnă veche.

— Mai frunzărește-o, poate-ți trece vremea mai în grabă.

Dar Nichifor nu răspunse și nu se atinse de carte. Poate nici nu-l auzi pe Pafnutie.

A patra zi, de dimineață, pustnicul îi zise:

— Te-ai gândit la toate câte ți le-am spus?

— Gândit, moșule.

— Și ești hotărât să rămâi la peșteră?

— Hotărât.

— Cu mâncarea ce ne-o da-o Dumnezeu? Și cu canoanele pe care va trebui să le faci? Dacă hotărârea e mare și bine chibzuită, eu nu te pot alunga. Poate e voia Celui prea Înalt.

— E mare și bine chibzuită hotărârea mea, moșule. Altfel n-ași fi venit aici. Dar canoanele…

— Ce-i cu canoanele?

— Trebuie să înțeleg întâi pentru ce trebuiesc făcute.

— Aha! Tot întrebarea ta cea dintâi.

— Când voi înțelege, le voi face.

— Dar cum vrei, altfel, să fii ucenicul meu? Să stai să te uiți la mine? Asta nu se poate, fiule. Trebuie să te muncești pentru a înțelege.

— E vorba de lucrări sufletești, moșule. Ce-ar folosi metaniile, truda trupului, la luminarea minții?

— Hm! Ai tu gândurile tale! Dar mergând pe urma lor, nu vei descoperi adevărul. Cu mintea te-ai trudit destul până acum. Spui că de la vârsta de șaisprezece ani. Dacă puteai să te luminezi, să descoperi adevărul, cu truda minții tale, l-ai fi descoperit până acum.

— Asta-i adevărat, răspunse Nichifor, ridicându-se într-un cot, și ascultând cu băgare de seamă. Ochii lui se deșteptară din ceață și se ivi în ei picurul vieții.

— Cum să nu fie adevărat? De când e lumea, adevărul l-au aflat numai aceia care și-au pus la muncă grea trupul. Că descoperirea tainelor celor mari nu vine de la mintea noastră și de la truda ei, ci de la luminarea Domnului. Și trebuie să te uiți pe tine și gândurile tale pentru a-l lăsa pe Dumnezeu să lucreze. Și cum vei adormi viermele gândului care asudă otravă, dacă nu-ți vei canoni trupul?

În vreme ce bătrânul vorbea, Nichifor se ridică, mirat foarte, și-i puse mâna pe umăr:

— Iată o vorbă, zise el cu un glas adânc, pe care încă n-am auzit-o, nici n-am citit-o în cărți.

— Hai? De ce te miri? Lucrul acesta îl știe fiecare pustnic. Ce crezi tu că facem noi în singurătatea muntelui? Ne gândim cu ziua de cap, și ne zvârcolim nopțile să pricepem tainele lumii? Noi ajunăm și postim, batem sute și mii de metanii și ne rugăm. De pe partea gândurilor, nu ne doare capul. Dar în mijlocul trudei noastre uneori se coboară harul lui Dumnezeu și ne luminează. Azi un picur, mâne altul până se face pahar plin, ori chiar fântână, cum se întâmplă cu sfinții. Știu eu ce face gândul, dar gândul e ispită. Că te face să tei iei la harță cu Ziditorul. Bați cu el în porțile cerului, și cade frânt cu aripile rupte. Spune Cartea Sfântă: „tot cel ce se înalță se va umili, și cel ce se umilește se va înălța”. Asta este: cel ce vrea să priceapă adevărul și tainele lumii cu mintea lui, e omul care se înalță, plin de trufie.

— Spui lucruri noi pentru mine, moșule, zise plin de mirare Nichifor.

— Or fi noi pentru tine, dar cine vrea să trăiască în munte, să le cunoască. Deci, dacă vrei să rămâi la peșteră, trebuie să te supui canoanelor. Altfel nu se poate. Altfel pierzi vremea cea scumpă a lui Dumnezeu în zadar. Ba, fără canon, chiar să vrei, n-ai putea rămâne aici multă vreme. Ai spune curând că eu sunt un biet nebun, și tu al doilea.

— Bine, moșule. O să te ascult. Voi face și rânduiala la care mă vei supune.

— Hai? Păi trebuie s-o faci dacă vrei să faci ucenicie, să vezi și tu, să văd și eu, cât plătești, cât te ține cureaua. Bine, suntem înțeleși, în parte însă. Vreau să știu cu mâncarea cum te vei mulțumi? Ți-am spus că lapte și caș sunt lucruri rare la peșteră. Poate chiar să le avem, și să postim. Că rânduiala acestei peșteri e post în mai toate zilele anului, și ajun des.

— Mă voi mulțumi cu ce vom avea.

— Cu ce ne va da Dumnezeu.

Străinul nu rosti nici acum numele Ziditorului ci plecă în pământ capul. Pustnicul băgă de seamă, și iar simți un junghiu. Iar îi veni în minte visul lui cu râsul și cerbul. Nichifor îi părea uneori blând ca un cerb, dar când se punea să tacă avea ceva din încăpațânarea mâței aceleia sălbatice… Nu cumva totul e numai o ispită.

— Ascultă Nichifore, zise el, nu-mi place mie cum te pui pe tăcere la anume întrebări. La anume vorbe. E nevoie, pentru a te putea povățui, să-ți deschizi de tot sufletul. Să ai încredere în mine. Iată, văd că nu pomenești numele lui Dumnezeu. Și nici cruce nu te-am mai văzut să-ți faci, de la izvor, când te-ai deșteptat.

Străinul se întunecă deodată.

— Eu nu vreau să cunosc minciuna, moșule. Ți-am spus că n-am credință. Nu cred nici în suflet, nici în Dumnezeu, nici în mântuirea prin Hristos. Dacă nu cred, cum să pomenesc? De ce folos mi-ar fi?

Sufletul lui Pafnutie se răscoli până în adâncuri. Întâi părea că l-a ars un fier roșu pe dinlăuntru, apoi valuri tulburi îl năvăliră, valuri reci ca de ghiață. Se uită bine să vadă dacă nu zărește cornițele în fruntea lui Nichifor. Nu se iveau! Totuși necuratul trebuia să fie pe undeva pe aproape… Adică asta înțelegea el prin necredința lui! Nici Dumnezeu, nici Hristos, nici viață veșnică. Cine nu crede că are suflet, cum va crede în viața de după moarte… Vai! În lunga lui viață de pustnic încă nu auzise așa hulă ieșind din gura unui om! Greșea chiar numai ascultându-l pe străin. Se gândi îndelung, spuse în gând o rugăciune, apoi zise cu asprime.

— Aici la peșteră e loc de rugăciune și de pocăință, fiule. Sunt, și locul și aerul și brazii, sfințiți lui Dumnezeu. Aici nu se poate rosti hulă la numele Celui Prea Înalt. Asta s-o știi, și să ți-o însemnezi.

— Nu m-am gândit la hulă, moșule. Mi-e viața întunecată și grea, poate chiar din pricină că nu sunt un credincios, cum ai spus dumneata. Eu nu pot fi și nu pot vorbi decât așa cum sunt. Altfel aș fi un mincinos. Dar n-am spus cu nici un gând rău. Nu vreau să supăr nici pe viermele pământului dar încă pe cucernicia ta, sau pe…

lar i se opri limba.

— Pe Dumnezeu, vrei să zici.

— Da.

— Dar, frate, numai diavolii nu rostesc numele celui prea înalt.

— Eu simt că ar fi o greșeală, o necuviință să-l spun, câtă vreme n-am credință.

Moșul tăcu un răstimp.

— Hm! Hm! Ai tu felul tău de a gândi! Am băgat eu de seamă! Poate nu ești un flăcău din sat, ci unul cu mintea sucită de învățătură. Că dacă ai fi de-o viță cu mine, ne-am înțelege mai ușor… Acum, ascultă ce prind eu din vorbele tale. Mi s-ar părea că tu îți faci un gând mare de tot despre Cel Preaînalt, deși nu crezi în el. Dacă a-i crede l-ai pune așa de sus, încât gândul la el te-ar cutremura.

— Așa este, moșule, zise Nichifor înviorat din nou.

— Asta-i semn bun, fiule. Cinstești și te cutremuri în fața Celui pe care nu-l cunoști și în care nu crezi. Asta e semn că odată vei crede. Asta-i semn că ai o inimă curată. Mă mir, atunci, de ce nu grăiești ca oamenii, de ce te gândești răsucit?

— Se vede că așa mi-e firea. Nu pot altfel, moșule.

— Hai? Așa ți-e firea! Se poate. Dar dacă ai o inimă curată trebuie să-mi spui tot ce știi despre tine. N-ai ce ascunde, vezi bine, eu nu sunt preot cu har. Eu sunt un biet moșneag. Mie nu trebuie să te mărturisești ca sub patrafir, adică dacă ai păcate pe care le poți spune duhovnicului, ține-le în tine până te voiu duce la duhovnic. Mie să-mi spui despre tine numai atât ca să știu cu cine am de lucru pentru a te putea povățui.

Nichifor se întristă din nou și capul îi căzu în piept.

— Nu pot moșule, oftă el.

— Nu poți să-mi descoperi chiar nimic?

— Nu pot.

— Bine; vei vorbi când ți-a veni sorocul. Decât că munca mea e îngreunată prin tăcerea ta. Trebuie să știi că eu însumi am fost ucenic până de curând. N-am avut ucenici până acum. Și nici nu mă gândeam să am în curând. Mă tem că nu voi putea face mare lucru pentru tine. Voi face cât îmi va ajuta Cel de sus.

— Moșule, eu am spus despre mine ce am putut. Sunt un om care nu înțeleg nimic, și nu mai pot trăi așa. M-am zbătut cu gândul să pricep ceva din lumea asta și nu am putut. Dumneata ai spus că drumul pe care am pornit eu nu duce la bun sfârșit. Că nu cu frământarea minții se pot înțelege tainele. Acesta e un lucru nou pentru mine. Voiu urma cărarea pe care mi-o vei arăta. Un lucru însă nu pricep: pentru ce avem minte și pricepere, dacă ea nu ne folosește la nimic?

— Hm! Hm! Iar te gândești sucit, cum ți-e felul. Eu n-am spus că mintea nu ne slujește la nimic. Tot ce ne-a dat Dumnezeu, ne-a dat ca să ne fie de

folos. Mâinile, picioarele, ochii, urechile, și toate simțurile. Cum aș putea spune că darul cel mai mare al Ziditorului, mintea, e dată în deșert? Doar prin ea, care e o putere a sufletului, suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, și ne deosebim de dobitoacele necuvântătoare. Cu mintea săvârșim toate lucrurile bune din lume. Dar, ca toate ale omului, și mintea noastră e mărginită. Poate bate până la porțile cerului, dar cerul nu-l poate deschide fără voia lui Dumnezeu și fără harul lui. Dacă se încumetă cu mândrie să intre, e fulgerată și cade pe pământ ca o pasăre cu aripile frânte. Așa au căzut îngerii care au vrut să-l ajungă în putere și înțelepciune, pe Ziditorul lor. Așa au căzut oamenii cei dintâi cari au ascultat de înșelătorul făgăduindu-le acesta cu viclenie, că de vor călca porunca Domnului și vor mânca din pom, vor fi asemenea lui Dumnezeu. Adică atotputernici, atotștiutori ca și Domnul. Mintea e bună și e darul cel mai mare al Ziditorului; se poate apropia de tainele vieții, dar nu le poate deschide fără har, fără ajutor de la Dumnezeu. Asta am voit să spun.

— Adică singuri, cu puterile noastre, în zadar ne trudim, șopti Nichifor Preda, abia auzit.

— Chiar așa. A zis Domnul, până ce era cu oamenii în lume: „Fără mine nu puteți face nimic”. Și iarăși a zis: „Nimic nu poate veni la mine dacă nu-l va trage pe el Tatăl meu!”

— Acum mi se pare că vorbești dumneata răsucit, moșule. Eu nu înțeleg nimic din ce spui, vorbi cu întristare străinul.

— Nu e mirare că nu înțelegi, poate vei pricepe mai târziu, dacă așa va fi voia lui Dumnezeu. Dar eu cunosc toate acestea din învățătura duhovnicului și părintelui meu Ilarion, care a avut bogată înțelepciune de la Dumnezeu. Și, de când am învățat buche, am mai citit și în cărțile sfinte. Poate vei citi și tu odată și vei înțelege… Dacă vreai să rămâi la peșteră lucrul acesta trebuie să-ți intre mai întâi în cap: Fără ajutor de sus, nu putem săvârși nimic bine. Cine se încăpățânează să biruie singur, e un om plin de mândrie. Și, din veci, aceasta este legea cea nemutată: cel mândru se va umili, nu va ajunge la biruință… Acum să te gândești și la câte ți le-am spus azi, și vom mai vorbi diseară. Dacă rămâi statornic, de la miezul nopții intri întru rânduiala uceniciei.

— Să mă gândesc, zici? Parcă d-ta, moșule, spuneai că gându-i zădărnicie.

— Hm! Sucită minte ai; cine ți-o fi sucit-o, bine nu ți-a făcut. E zadarnic să te frămânți cu gândul, plin de mândrie, voind să înțelegi cele neînțelese.

Dar nu e zădărnicie, ci o datorie să cercetezi lucrurile ce ai să le faci, dacă sunt bune sau rele, dacă te încrezi în puteri să le îndeplinești ori ba. Nu te poți băga cum legi boul de iesle. Ci din bună hotărâre și chibzuind totul, cu înțelegerea, cu mintea ce ți-a dat-o Dumnezeu.

— Adică facem deosebire între lucruri și lucruri. Unele le putem cerne cu mintea noastră, altele ba.

— Chiar așa. Ba poți să te apropii și de cele necernute, să le cunoști în parte, dar nu să le pătrunzi. Cine spune că nu poate chibzui cum se face focul, ce fel sunt flăcările, cât dogorește jăraticul, până unde te poți apropia de el? Altfel te-ai arde ori ți-ai aprinde casa. Dar poți să înțelegi vreodată ce este focul?

Nichifor rămase cu ochii la moșneag până ce acela se făcu nevăzut. După ce-i cuvântă, Pafnutie își luă toiagul și porni fără a-i spune unde se duce.

Rămas singur, străinul stătu multă vreme nemișcat, gândindu-se.

Ziua creștea senină în jurul său. Sus, în înălțimile albastre, își tot dădeau ocoale doi vulturi cu aripile întinse. Era o liniște adâncă jur împrejur și mireasma bradului îmbăta simțurile. Nichifor Preda se ridică din locul lui și porni prin desime. Îi veni deodată în minte cum a plecat de acasă fără să lase o vorbă părinților, și-l năvăli o durere adâncă. Când, noaptea târziu, a părăsit casa părintească, crezu că nu mai are nici o legătură cu părinții săi, că nu e dator să le spună nimic. Aici în pustietatea codrului, simți deodată că îl țin legături nedeslegate de cei care i-au dat viață.

Rătăci multă vreme prin codru să se liniștească, să-și uite durerea ce-i izvorâse în suflet. Încerca să se gândească la cuvintele pustnicului… Poate avea dreptate bătrânul. Poate era dator să-și destăinuiască sufletul înaintea lui pentru a-l putea povățui… Dar putea el să descopere întâmplările care l-au fugărit dintre oameni? Simțea că nu avea putere. Necredința, desnădejdea lui sufletească, n-au izvorât numai din frământarea gândului, ci și din întâmplările acelea.

Mai bine va fi, își zicea el, să tacă asupra vieții lui, și să nu-i mai pună întrebări pustnicului, ci să-i urmeze povețele. Poate, cu vremea, se va lămuri într-un chip.

Ajunse la peșteră seara târziu. Pafnutie sosise.

Moșul zâmbi și zise:

— Ai ieșit să vezi împărăția noastră? Frumoasă, ai?

— Frumoasă, moșule.

— Dacă a ieșit din mâna Ziditorului, cum nu va fi? Dar, spune-mi, ești flămând?

— Nu sunt, moșule.

— Totuși va trebui să cinezi. Și, dacă ai chibzuit la toate câte ți le-am spus, e vremea să-mi spui. Nu-ți schimbi hotărârea?

— Nu, moșule.

— Și o să te supui la toate ce-ți voiu porunci să faci?

— Mă supun.

— Hm! Iată un tânăr care nu glumește! Apoi, dacă-i așa, datină este aici în munte ca omul care intră în pustietate să-și schimbe numele.

Nichifor îl privi mirat.

— Așa e datina și legea făcută nu de mine, ci e rămasă de la pustnicii cei de demult. Asta are tâlcul următor: omul în lume a dus un fel de viață, aici trebuie să ducă altul. Nu mai e omul cel de demult. E un om nou. Deci și numele trebuie să-i fie altul. Să nu se mai gândească la viața de mai înainte. Începem, tinere, o viață nouă. Deci spune-mi, cum vrei să te cheme în pustnicie?

— Botează-mă d-ta, moșule.

— Eu m-am gândit să-ți dau numele celui de curând răposat, duhovnicul și părintele meu Ilarion. Îți place numele?

— Place moșule… Numai că…

— Hai? Nu-ți chiar place?

— Numai că răposatul Ilarion a fost, cum ai spus d-ta, om cu mare înțelepciune. Nu ar fi o hulă ca numele lui să-l dai unui sălbatec, care nimic nu știe din tainele cunoscute de el? Nu ar fi mai potrivit să-mi dai numele unui pustnic mai puțin învățat și înțelept, sau chiar al unui pustnic păcătos, pentru a nu jicni pe nimeni?

— Hm! Îmi place cum grăiești! Dai dovadă că ai inimă curată și te temi de mândrie. Umilința, fiule, să știi, e începutul înțelepciunii. Dar să nu ai nici o grije, Nichifore! Părintele meu nu se va supăra. Am trecut pe lângă mormântul lui, m-am rugat și l-am întrebat dacă are ceva împotrivă să-ți dau numele lui? Și răposatul s-a învoit.

— Cum s-a învoit? întrebă înfricoșat străinul. S-a auzit glasul lui din mormânt?

— Nu s-a auzit nici un glas. Dar răspunsul lui îl am în inima mea. După rugăciune și întrebare inima mea a rămas liniștită. Știu acum că nu fac nici un lucru rău și împotriva voinții părintelui meu. Așadar rămânem la numele

Ilarion. Pentru mine va fi o mare bucurie că voi putea rosti numele pe care l-am cinstit așa de mult. Iar pentru tine va fi un ajutor. Cu rugăciunile lui din cealaltă lume, părintele meu te va sprijini pe calea grea și anevoioasă pe care vrei să apuci.

Bătrânul se apropie, îl îmbrățișe pe tânăr, învăluindu-l în barba lui sură, îi făcu pe frunte semnul crucii cu degetul lui gros și noduros, apoi îl însemnă cu același semn al izbăvirii la ochi, la urechi, la nas, la gură, la mâini și la picioare, spunând de fiecare dată: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Amin". Apoi îl învălui din nou în barbă și zise:

— Dumnezeu să te aibă în paza sa, Ilarioane, și să-ți ajute.

— Mulțumesc, moșule, că m-ai primit și nu mă alungi. Ci rogu-te, lasă-mă, de-aici încolo, să-ți spun și eu părintele meu. E mai plăcut decât moșule. Și tot așa-mi vine să-ți zic, de când m-am deșteptat la izvor.

Pustnicul se gândi un răstimp. Apoi cuvântă:

— Spune-mi părinte, dacă așa îți vine să zici.

Se opriră la gura peșterii. Bătrânul aduse merindele și se înfruptară, după ce mai întâi spuseră rugăciunile și își făcură cruce. Străinul simți că e nevoie să-l asculte pe pustnic întru toate, și să-i facă tot ce va porunci. Așa s-a hotărât. Acum nu mai era Nichifor, ci Ilarion. Nu se mai gândi că nu crede, și că ar fi un mincinos dacă-și face cruce și zice ocinași deși nu are credință. Înțelese că-i cel dintâi drum al umilinții și al ascultării pe care-l face. În aceeași vreme se sili întâi să zică și rugăciunea, să-și facă și cruce, cu toată grija și cuviința, simțind că altfel nu ar îndeplini din toate puterile hotărârea lui.

Mai era ceva ce parcă-i dădea puteri nouă. De când simți apropierea bătrânului, când îl învălui de două ori în barba lui aspră și sură, tânărului i se pogorî o mângâiere în suflet, și o tărie pe care mai înainte nu o descoperi. Iar după ce fu însemnat cu semnul sfintei cruci, se simți gata de luptă și neînduplecat.

Se miră în gândul lui de această schimbare. Poate trecuse putere din puterea pustnicului și în sufletul său? Ori se coborî putere din blagoslovenia lui Ilarion celui răposat, al cărui nume îl luase?

Nu mai voi să cerceteze. Se mulțumi cu întărirea ce-o simți în suflet, și-l urmă, fără șovăire, pe Pafnutie la mormântul unchiașului adormit, unde îngenunchiară amândoi. Străinul nu știu ce să spună, rămase mut, în vreme ce Pafnutie se scufundase în rugăciuni spuse numai cu gândul și cu inima.

Și după ce se ridicară, bătrânul îl îmbrățișă din nou.

— Iar ai vorbit cu răposatul? întrebă sfios flăcăuașul.

— Iar.

— Și nu-i supărat?

— Nu. Îi pare bine de ce am făcut. Dar acum la peșteră și la somn. La miezul nopții începi viața cea nouă, Ilarioane.

V.
DUPĂ TREI LUNI.

Pustnicul Pafnutie era, din zi în zi, tot mai mulțumit de ucenicul său Ilarion. La miezul nopții, când se sculau să bată metanii și să zică rugăciunile miezonopticului, a fost de ajuns să-l trezească de două ori. Chiar în acele dintâi două nopți de canon a fost de ajuns să-l atingă doar cu degetul pe frunte. Din a treia noapte Ilarion cel tânăr se trezea ca și când el ar fi ceasornicul și ar bate ceasul. Se miră bătrânul de așa repede și ușoară obișnuință și își aduse aminte, cu înfrângere și cu umilință, că el s-a obișnuit mai greu cu sculatea de noaptea.

Lecturile din Ceaslov le făcu la început Pafnutie, și Ilarion spunea după el. Până când, la vreo patru săptămâni, pustnicul, îi dădu să citească lui Ilarion Pavecernița. De atunci citea ucenicul, și spunea după el Pafnutie. Era o mare mângâiere pentru bătrân să audă rugăciunea limpede, spusă cu un glas dulce și răsunător, făcut parcă anume pentru rugă. Ilarion citea fără nici o piedică, nu se încurca la nici un cuvânt, era un citeț tot așa de bun cum fusese moșneagul care dormea în mormântul din apropiere.

La metanii era harnic și până făcea Pafnutie una, el bătea trei; curgea sudoarea pe el și nici nu-i păsa.

Ba într-un rând pe-o căldură mare, fiindu-i milă de moșneag, îi zise:

— Părintele meu, lasă, rogu-te, să fac eu și metaniile dumitale.

Pafnutie surâse blând și-i răspunse:

— Nu fiule, până pot sunt dator să-mi port eu canonul. Fiecare om trebuie să-și ducă crucea lui. Dar gândul tău e bun și nu va fi zadarnic. În cartea vieții unde se însemnează toate, se va însemna și asta.

Mai mult se mira Pafnutie de cum s-a obișnuit de repede Ilarion cel tânăr cu hrana ce o puteau avea în pustietatea codrului. Și cât de repede a cunoscut rădăcinile cele bune, – odată dacă i le-a arătat – și cum le aduna de unde nici nu te gândeai. Ținea întins la ajun, alăturea de bătrân, și nu se lăcomea niciodată la mâncare. Totuși, nu se vedea pe el nici o slăbire. Dimpotrivă, părea că-i priește. Era sprinten și vânjos la trup, roșu la față, limpede la ochi și în obraz. Aducea sarcini de uscături, vreme cât ai fierbe un ou de la plecare, încât se crucea Pafnutie. Părea că de când s-a născut, tot în pustnicie a trăit.

Pafnutie văzându-l cum se poartă și mirându-se mereu, își aduse aminte că în creierii munților trăiește un schimnic bătrân care avea faima că e

făcător de minuni. Și, se gândea uneori: Nu cumva acel schimnic cu îngăduirea Ziditorului, a luat chipul acestui străin, și a venit să-l ispitească pe el? Să-l vadă cum trăiește singur, rămas paznic aici în urma lui Ilarion cel bătrân? Oare nu din această pricină a venit acest străin să-l învețe el despre tainele vieții și al morții? Nu a spus că-i necredincios anume, ca să-l pună pe el la încercare? „Cu voința lui Dumnezeu toate sunt în putință”, își zicea Pafnutie. Dar dacă ar fi schimnicul făcător de miriuni, crede el umilitul, că nu i-a răspuns și nu i-a vorbit decât așa cum știe și poate un biet pustnic.

Se mai mira Pafnutie că Ilarion cel tânăr de când a intrat în rânduiala pustnicească nu s-a mai plâns o singură dată că-i viața grea și nu mai poate trăi, fiindcă nu cunoaște adevărul. Nici despre adevăr nu l-a mai întrebat. Ci își vedea vesel și liniștit de canonul și rânduiala lui. Poate i-a spus că-i necredincios neștiind ce vorbește după leșinul lui, până și-a venit în fire.

Nichifor Preda era hotărât să urmeze cărarea arătată de bătrân, fără nici un vicleșug, din toată inima. Dorința lui era mare; să dea răspuns la întrebările cele grele ale vieții: Ce este omul și care este ținta lui în lume? Dacă este și ce este Dumnezeu, dacă este suflet în viață veșnică, cu răsplată pentru faptele bune și pedeapsă pentru cele rele? Râvna lui să știe, era așa de mare încât îi făcea plăcere să-și trudească toată ziua timpul, încercând și această cale spre descoperirea adevărului fără aflarea căruia simțise el că viața e o nenorocire, o povară pe care nu o mai poate purta. El, cum a spus, era un om fără vicleșug. Ba era, cum i se păruse lui Pafnutie, și un om umilit cu inima. Așa că nici prin gând nu-i trecu să-l ducă în rătăcire pe bătrân. Nici nu se arătă necredincios, fiindcă n-ar fi știut ce spune, cum era cu puterile zdruncinate, în urma leșinului din pricina foamei și ostenelii.

Se supunea și asculta ca un copil mic, fiindcă drumul ce-l începea acum era cea din urmă nădejde a lui de a afla calea mântuirii… Cum, adică, a mântuirii? Așa că el, Nichifor Preda, nu voia să moară, ci să trăiască. Și nu așa, cum i-a văzut pe alții trăind în jurul lui. Întocmai ca aceștia, el simțea că nu se plătește să trăiești. Dar pentru a trăi altfel, cum îl îndemna inima cu cât se făcea mai mare, simțea că nu va putea dacă nu va avea un mare sprijin și un mare căluzitor în viață. El simțea că acest sprijin care-i va lumina și mintea, și-i va întări și inima, nu poate fi decât credința în cele sfinte, în Evanghelie și în tainele vieții. De aceea s-a zbuciumat cu gândul să înțeleagă ceea ce vedea în jurul său că alții nu înțeleg. Pentru că de-ar înțelege nu ar putea trăi în fără de lege și nedreptate, cum i-a văzut el că fac.

Pe drumul lui n-a ajuns ceea ce căuta. Se îndoi că va putea afla vreodată. Fecior mare, în pragul vieții, simțea că ispitele sunt tot mai multe în jurul său, nu ca în copilărie. Și atunci se hotărî să apuce calea codrului spre peștera pustnicului cea slăvită.

Nichifor n-a răspuns la unele întrebări ale lui Pafnutie. N-a vorbit nimic despre trecutul său. Și asta tot atât pentru umilința lui cât și simțul său de dreptate: nu voia să judece pe nimeni. Nu voia să vorbească de rău pe nimeni povestind împrejurările care l-au făcut să-i fie scârbă de lume. Până nu cunoștea adevărul nici nu știa dacă lumea în mijlocul căreia trăise, lucrează bine sau rău. Lui nu-i plăcea. Credea că oamenii păcătuiesc. Dar nu-i putea judeca. Putea să fie numai o părere a lui, și lumea să fie în chip firesc așa cum o cunoscuse. Poate el singur era zidit strâmb și judeca răsucit, cum îi spusese Pafnutie despre felul lui de a gândi.

Deci Ilarion cel tânăr se puse cu toată inima la treabă. Dacă drumul arătat de bătrân va duce la țintă și el va ajunge la credință, dacă nu-l vor mai împresura negurile întunericului, ci se va face în capul și în inima lui lumină, va fi prea îndestulat și nici nu-i va mai trebui altceva în lumea asta. Într-un fel Pafnutie nu greșise când se mira cu câtă hărnicie și ușurință săvârșește el toate ale uceniciei de pustnic: Ilarion cel tânăr era un suflet de pustnic, care a rămas curat în toate valurile vieții ce au putut să-l bată până la vârsta de douăzeci și unu de ani.

Din întâiele zile ale uceniciei Nichifor Preda puse stavilă gândurilor care îl frământară mai înainte. El își dădu repede seama că muncindu-și trupul ziua și noaptea cu treburile canonului său, e destul de ușor să scapi de frământarea gândului. Când ești ostenit, când te scalzi în sudorile muncilor, când bați mii de metanii la zi și noapte, când tai uscături și le duci în spate, când nu te înbuibi niciodată cu mâncare, când spui ocinași până amețești, nici vreme nu mai ai, nici nu-ți vine să te întrebi: oare ce este omul și pentru ce trăiește în lume? Oare este suflet nemuritor, rai sau iad?

Pricepu că, în ce privește goana și frământarea gândului, pustnicul avea dreptate: îl pui la locul lui cu truda și osteneala trupului. Dacă toate câte i le-a spus moșul se vor adeveri așa, pe bun drum a apucat. Hei! Să fi știut el înțelepciunea asta aleasă când îl învenina viermele gândului, cum s-ar fi apucat de coasă și de sapă! Ar fi lucrat și s-ar fi ostenit în rând cu muncitorii pământului.

Se mira el de multe ori, acasă, cum se face că oamenii cosesc, seceră, ori sapă din zori până în seară, și totuși sunt veseli, cântă, spun glume, ba seara

tineretul mai trage și câte-o horă, pe când el, care toată ziua nu lucra nimic, era mereu trist, ostenit și nemulțumit. Acum începea să înțeleagă: aceia nu aveau vreme de gândit, cum nu are el acum. Și, în schimb, el azi, e aproape tot așa de vesel ca și aceia, acasă la ei, la muncile lor.

„N-am greșit venind la peșteră”, își zicea el. „Aici voiu întâlni multe sfaturi înțelepte. Părintele meu Pafnutie a moștenit cumințenia pustnicilor celor de demult.”

El își săvârșea toate lucrurile cu tragere de inimă și se lumina pe zi ce trecea. Frumusețile codrului și ale muntelui îi pătrundeau în sufletul său tânăr ca o mireasmă. Uneori i se părea că s-ar putea sătura numai cu albastrul cerului, cu verdeața brazilor, cu miereazma pádurilor bătrâne. Uneori îi venea să cânte, și încă de celea haiducești, dar nu cânta, ci se mira cu bucurie de schimbarea ce o simțea în sufletul său.

Lucrând așa, ținându-și canonul, treceau zilele, săptămânile și lunile. Se scula cu tot mai mare bucurie în miezul nopții, făcea din zi în zi mai multe metanii, postea și ajuna și când nu trebuia, în ascuns de Pafnutie. Când nu-i dădea acesta destul de lucru, își căuta el pe deasupra.

Într-o bună zi înțelese și simți că munca e o mare plăcere și o mare blagoslovenie pentru omul ce trăiește în lume. Simți că fără bucuria muncii nu ar mai putea trăi. Se gândi că, după câte învățase el, munca i-a fost data omului, scos din raiu, ca o pedeapsă. Când s-a zis: „În sudoarea frunții tale îți vei câștiga pânea cea de toate zilele”. Și iată, acum pricepea el mai intâi că nu era o pedeapsă, ci o blagoslovenie. Cel ce spuse vorbele știa ce spune. I-a dat omului putința să trăiască. „Fără muncă, își zicea el, eu n-aș mai putea trăi. M-aș spânzura ori ași ajunge un lotru”[8]. „Munca e cea dintâi lege a vieții. Cine vrea să înțeleagă lumea și viața, trebuie să înceapă cu ținerea acestei legi”.

Nichifor Preda se lumină și se umplu de bucurie până în adâncurile sufletului. De unde veni acest glas, că parcă fu glas? Cine a tipărit luminoase cuvintele acestea în mintea lui, că le vedea, sau mai bine, le simțea, ca tipărite acolo? Privi împrejur și nu văzu pe nimeni. Se uită în brazi, – acolo numai neclintirea cetinelor la acel ceas al amiezii. Deodată își aduse aminte de cuvintele pustnicului: „Adevărul nu-l află mintea, ci vine de sus, ca un har”.

Ilarion cel tânăr simți ca o dulceață care îl umplu. Acesta să fie harul despre care îi vorbea bătrânul? Încă nu știa. Dar nu se mai îndoia că ceea ce i se descoperi acum despre muncă era cel dintâi adevăr pe care-l afla în

viață, în care nu se îndoia, și simțea că nu se va mai îndoi de el niciodată. Așa era de limpede; așa-l simțea de adânc înrădăcinat deodată în toată ființa lui. Gândul, mintea, era neputincioasă să mai întrebe: e așa ori ba? S-a spus de către cineva, poate chiar de inima lui, un cuvânt și el va rămânea neclintit pe vecie.

Ce deosebire între cunoștința asta și altele la care a ajuns el cu mintea lui în anii de zbucium. Acelea trăiau doar o clipă, răstumate de alte gânduri, care, se băteau unele pe altele.

De bucurie, dădu un chiot mare. Apoi, uitându-și sarcina cu lemne, șezu pe mușchiu și privi uimit în jurul său.

Așa trebuia să fie: munca, cea dintâi lege a vieții. Iată, acum băga mai întâi de seamă că toate lucrurile lumii sunt în muncă necurmată. Izvoarele țâșnesc mereu din piatră și murmură în răcoarea codrilor. Pâraele, râurile și râulețele curg mereu și nu încetează de a se rostogoli. Iarba crește harnică, își trage mereu hrană din pământ. Toamna se usucă, iarna putrezește, dar primăvara începe muncă nouă. Brazii aceștia neîncolțiți de secure, iată cum luptă să-și înfigă rădăcinile în stâncă, și cum întind brațe multe în văzduh să soarbă aer și lumină. Știa el de mult cum se hrănește un copac, cum crește. Dar n-a cunoscut până acum că asta e munca lui, că sub scoarța lui curge necontenit puterea ce poartă sucul. În neclintirea lor, eli n-a văzut până acum nici o lucrare, nii chiar în împotrivirea lor din fața viforului. Iată că acum descoperă muncă și lucru și în alergarea cerbului și a lupului după hrană… Se gândi: ce este în lume ce nu lucrează? De la furnică și albină, de la pasărea cerului ce sboară toată ziua după hrană, până la pietrele muntelui, care și ele se rostogolesc, se macină de vreme, de arșiță și ploi, – pretutindenea descoperă acum muncă și lucrare… Da! Aceasta trebuie să fie, și este, întâia lege a vieții. El nu a luat-o în seamă până acum…

Deodată se simți mic și neputincios. Ce încredere mare a avut el în priceperea sa, cum îi cerea să-i tâlcuiască tainele vieții, și iată, cu puterile lui, n-a putut descoperi nici această întâie lege a vieții, ea care singură dă farmecul și mulțumirea în lume!

Acum înțelegea limpede că, în mare măsură, nemulțumirea lui cu viața izvora din lenea trupească în care a trăit. După fiecare lucru ce isprăvea, de când intrase în canonul pustniciei, simțea o mare mulțumire sufletească. Îi părea în fiecare seară că n-a trăit ziua în zadar. Și simțirea aceasta îi scălda sufletul în dulceață.

Nici nu-și dădu seama cât a stat pe mușchiu, lângă sarcina de lemne, privind mirat la munca din jurul său. Când se ridică sufletul îi fu cuprins de-o bucurie așa de mare încât se hotărâ să vadă numaidecât pe pustnic să-i spună ce-a pățit, uitându-și de sarcina de lemne.

Numai după un bun urcuș băgă de seamă că a uitat lemnele. Se întoarce, le ridică în spate și porni din nou.

Când ajunse la peșteră era pe la ojina cea bună. Pafnutie era îngrijorat și se pregătea să meargă să-l caute.

Se bucură când îl văzu, dar totuși îl certă.

— Te-ai abătut de la canon, fiule Ilarioane. Ai scăpat rugăciunile dinainte și de după amiazi.

— Dar pe ce vreme să fie? răspunse tânărul înfricat. A trecut de amiazi?

— Vai de mine! Cum să nu treacă. Privește soarele.

Ilarion cel tânăr își răsuci capul să vadă printre cetini.

— Să am iertare, părintele meu. N-o să mai fac.

— Nici să nu mai faci. Să nu te mai încarci cu sarcini așa de grele, că pe urmă nu te mai întorci decât seara. De altfel, câte lemne ai adunat până acum, ne sunt de ajuns o jumătate de iarnă.

— Nu din pricina lemnelor am întârziat, părintele meu, zise cu sfială ucenicul.

— Dar din ce pricină? Te-ai lăcomit cumva la zmeură și te-ai întâlnit cu moș Martin?

— Nu. Să mănânc întâi, și pe urmă am să-ți spun.

Pustnicul se bucură de vorba asta. Îi plăcu că ascultă de tinerețea sa și că se gândi la mâncare mai întâi.

— Moșule, începu Nichifor după ce se înfruptă, azi mi s-a întâmplat ceva. Am început să înțeleg, fără să mă gândesc anume, așa cum mi-ai spus d-ta. Pustnicul ciuli urechea.

— Hai? Și ce-ai înțeles?

— Că în lumea asta este o întâie mare lege, la care se supun toate lucrurile și ființele. Și că cine nu se supune, nu poate fi mulțumit, cum n-am fost nici eu până n-am intrat în canon.

— Legi sunt multe, fiule, și toate trebuesc ținute. Cel ce le-a dat, că și ele au un Tată, a știut de ce le dă. Dar care e legea cea mare de care vorbești tu?

— E legea muncii, moșule!

— Hai, cum ai spus?

— Legea muncii.

— Iar vorbești răsucit fiule. Mintea mea e slăbită de acum. Vorbește așa ca să te înțeleg.

— Iată ce vreau să spun, părintele meu. Tot ce trăește în lume trebuie să-și facă treaba lui: iarba se luptă să crească, cerbul aleargă după hrană, vânturile mătură cerul de la o margine la alta, râurile curg mereu, albina adună miere, omul își câștigă pâinea în sudoarea frunții, păsările…

— Destul, fiule, înțeleg acum. Și tu n-ai știut până azi că asta e o lege a vieții și cine nu i se supune, nu poate trăi mulțumit și vesel?

— Nu, moșule!

— Mare mirare. Când fiecine poate vedea legea asta de când i se deschid ochii. Toată viața e numai luptă și muncă.

— Am văzut, dar n-am priceput. Am crezut că munca și truda omului sub soare e o pedeapsă. Pedeapsa care s-a croit oamenilor când au fost scoși din rai, Adam și Eva.

Pustnicul încreți din frunte. I se părea că Ilarion cel tânăr l-a adus în corn de capră. Și iar se gândi la mintea lui sucită.

— E și pedeapsă, fiule, făcând asemănare cu viața raiului. Dacă nu greșeau, oamenii rămâneau în rai slujind lui Dumnezeu, dar nu acestui trup muritor. Ar fi dus o viață ca îngerii care nici la coasă nu umblă, nici la sapă, nici nu aduc sarcini de uscături din pădure. Ci slujesc lui Dumnezeu și-l proslăvesc pe Dânsul. Însă, pentru oamenii greșiți, pentru oamenii scoși din rai, munca e într-adevăr cea dintâi și cea mai mare lege. Cel dintâi cuvânt ce l-a spus Domnul celor greșiți, acesta a fost: „În sudoarea frunții tale îți vei agonisi pâinea cea de toate zilele”. Adică muncind. De la legea asta, nu este abatere. Cine nu muncește și aleargă, om ori dobitoc, crapă de foame. Și fiindcă legea asta Dumnezeu a dat-o, ea numai sfântă, bună poate fi pentru traiul omului păcătos în lume. Și cine nu o ține, se arde.

— Și, iată părintele meu, eu n-am cunoscut până acum, n-am înțeles această lege.

— Ți-am spus că-i mare mirare.

— Ba, poate nu-i mai zice așa, moșule, dacă vei ști că eu până la vârsta mea de acum, n-am lucrat nimic.

— Hai? Ce-ai spus? Cum se poate? Ai stat o viață de om cu brațe încrucișate?

— Am stat!

— Poate tu ai fost păcurar?

— N-am fost, moșule.

— Dar cum te-au răbdat părinții să rămâi într-o lenevie așa de cumplită?

— N-au avut nevoie de munca mea și mi-au dat pace. El își aveau treburile lor.

— Și nu ți-a fost frică? Nu s-au gândit că vei putrezi în lenevia ta?

— Nu știu, moșule. Ceea ce știu e că eu n-am înțeles legea aceasta a vieții, deși o vedeam cu ochii mei în toată ziua. Dar azi am înțeles-o deplin. Când am pus sarcina jos, la hodină, pe coasta muntelui, mi s-a luminat deodată. Parcă un glas străin mi-a vorbit, chiar așa cum îmi spuneai d-ta, și am mai înțeles că eu, fiindcă am trăit în lenevie, n-am avut nici o mulțumire adevărată în viață. De când am intrat la canonul uceniciei, am simțit mulțumire și bucurie, însă nu știam din ce pricină: Acuma știu, moșule, și știința asta mă umple de mare bucurie. Sunt mulțumit pentru că de-acum mă supun și eu legii celei dintâi a vieții, legii muncii, la care se supun și pe care o îndeplinesc toate viețuitoarele pământului, ba chiar și neviețuitoarele.

— Hm! Hm! Tu ești un om ciudat, fiule. Cred iară că te pricepeam mai bine dacă-mi spuneai de la început viața ta. Dar am înțeles că acum încă nu poți și eu silă nu-ți fac. E adevărat tot ce spui, și mă mir numai că toate acestea nu le-ai știut până acum. E adevărat că omul care nu muncește, nu poate avea mulțumire în viață. În această privință munca e o blagoslovenie, nu numai pentru un om, ci și pentru neamuri întregi. Popoarele harnice merg înainte, cele leneșe stau pe loc, întocmai cum se întâmplă și cu o gospodărie omenească.

— Dar nici liniște nu poate avea omul care nu muncește, adause ucenicul. Eu socotesc ca o mare binefacere a muncii liniștea ce o am de când am intrat în rânduiala uceniciei și lucrez. Gândurile cele rele și chinuitoare, nu se mai apropie de mine.

— Cum se vor mai apropia dacă nu le dai răgaz? Îmi pare bine că nu mai te muncești în zadar cu gândurile. În glasul pe care l-ai auzit poate ți-a vorbit Ziditorul, dar poate ți-a vorbit chiar inima ta care s-a liniștit de frământarea gândurilor.

— Se poate, moșule: chiar așa am socotit și eu.

— Citim noi din Ceaslov, la fiecare rugăciune de miezul nopții și pe aceea a sfântului Efrem Sirul. Ai citit-o și tu destule ori. Ea începe așa: „Doamne și stăpâne al vieții mele, nu-mi da mie duhul trândăviei…” Apoi asta e pentru ca Domnul să ne facă harnic, să nu ne lase să cădem în lenevie, care e începutul tuturor răutăților.

— A tuturora?

— Da, fiule Ilarioane, a tuturora. Nu numai a sărăciei și a frământării zădarnice a gândurilor. Din lenevie izvorăsc beția, curvia, uciderea, clevetirile, pârile, dușmăniile și o mulțime de alte rele. Văzut-ai vreodată om ori femeie harnică să cadă în astfel de greșale?

Nichifor Preda se gândi un răstimp apoi zise:

— După cât îmi aduc aminte, n-am văzut.

— Omul care nu muncește trebuie să-și umple ziua cu ceva, și adeseori și nopțile. Căci leneșul nu prea are somn lung și hodinit noaptea, fiindcă nu și-a ostenit trupul și mai doarme și peste zi. Apoi nici duhul cel necurat nu doarme. Duhul trândăviei e tată al multor altor duhuri necurate, și când tăbărește în sufletul omului tatăl, se țin de poalele cămeșii lui și copiii. Dacă ai băgat de seamă de leneșii satelor umplu crâșmele și temnițele, și ei sunt veșnic pe drumuri cu pâri împotriva tuturora, ci aprind certele și bătăile. Ei se pun împotriva tuturor lucrurilor bune ce se fac într-un sat, ba le batjocoresc chiar înainte de a fi începute.

Iar muierile leneșe pe de o parte sunt necurate, cu copii nespălați și urduroși, sar gardurile și strică tineretul satelor, iar pe de altă parte meliță toată ziua pe la porțile creștinilor, duc minciunile de la o casă la alta, clevetesc pe toată lumea.

Când are vreme omul harnic sau muierea cuprinsă, din zori în noapte, cu lucrul ei, pentru așa nelegiuiri? Diavolul fuge de omul harnic și se ține scai după cel ce petrece în trândăvie. Asta spunea părintele meu Ilarion că era și învățătura sfântului Efrem Sirul. Și așa am înțeles-o și eu de mult uitându-mă la lume și la oameni, și mai ales la mine însumi.

— Adevărat trebuie să fie ce spui, moșule, deși eu până acum, se pare, că nu mi-am deschis destul de tare ochii asupra lumii. Dar blestemați ca aceia despre care vorbești am văzut și eu și, adevărat, cu toții erau niște trândavi. Așa trebuie să fie dacă legea muncii e cea dintâi și cea mai mare lege a vieții. Roatele fără osii nu pot duce carul, ele se durigă și se rătăcesc până cad pe o latură, iar carul stă pe jos. Acum mi se pare că legea muncii e char osia vieții omului pe pământ.

— Bună minte ai, fiul meu Ilarioane, zise cu mirare pustnicul auzind asemenea cuvinte. Numai din gura părintelui meu celui adormit, al cărui nume îl porți, am mai auzit așa asemănare. El o să se bucure văzând cum calci pe urmele lui. Odată vorbind noi într-o seară despre rănile adânci pe care le deschise în sufletele celor rămași în viață moartea unuia dintr-o casă,

îmi spunea răposatul: „Pafnutie, ziditorul a lăsat leac la toate. A lăsat și pentru durerile ce le seamănă în lume moartea”. Eu zic: da, uitarea este leacul. „Când vine uitarea”, zise el, leacul și-a făcut treaba lui. Leacul e munca, nu uitarea. Numai muncind, trudindu-și trupul, poți uita. Dacă părintele căruia i-a murit fiul, fecior june, ar sta cu brațele încrucișate și ar aștepta uitarea, ar putea aștepta mult și bine. Dar încă de a doua zi pornește cu calul ori cu plugul, sau cu coasa în spate, la munca lui. Și nu se mai poate gândi. Căci gândul, să știi, Pafnutie, e povara cea mai grea a omului când nu ne poate ajuta. Iar în moartea celor iubiți ai noștri, cum ne-ar putea ajuta?

— Așa vorbea acela al cărui nume îl port despre leacul durerii și despre povara gândului? spuse cu mirare și oarecum înfricat Ilarion cel tânăr.

— Așa grăia, fiule, și am simțit și eu că avea dreptate. Gândul care nu te duce la luminiș, e cea mai grea povară a vieții. Dar ce-ți mai spun ție? Tu din pricina ei nu mai puteai trăi, scârbindu-te de lume și vrând să mori.

— Mă bucur că mi-ai dat numele Ilarion. Ași vrea să calc pe urmele celui răposat, zise cu hotărâre ucenicul.

— În unele lucruri am văzut că semeni cu el, și m-am bucurat și eu, fiule. Dar a merge pe urmele lui, e altă socoteală. Viața e lungă. Se vor vedea pe urmă puterile. Și mai ales va atâma acest drum de darul cel din înălțime. Să grijești mai ales să nu te lași ispitit de duhul mândriei, al prea marei încrederi în tine însuți, că ușor cazi în prăpastie. Dacă tu ai aflat că întâia lege a vieții e munca și hărnicia, să știi, tot de la Ilarion cel bătrân care urma pe sfântul Efrem Sirul, că cea de a doua lege a vieții omului în lume, e legea – noi aici la peșteră spunem: porunca umilinții. Că spune sfântul Efrem, în rugăciunea ce-o zicem la miezul nopții: „Nu-mi da mie duhul trândăviei”, dar după ce a pomenit duhurile rele rugându-l pe Ziditorul să le alunge de la el, cel dintâi duh bun pe care-l cere e acela ai umilinții, căci zice la începutul cererii pentru duhul bun:Iară duhul umilinții… dă-mi-l mie, robului tău”. E același lucru pe care ți l-am spus de la început: „Cel ce se umilește, înălța-se-va”. Deci, vei urma pe Ilarion cel bătrân, dacă vei putea bate și această cărare a lui…

Urmă un răstimp de tăcere îndelungată pentru pustnic și ucenicul lui. Soarele scăpătase după brazi și răcoarea înserării se strecura printre trunchii bătrâni. În înălțimi, în tăria vănătă, se rotea un vultur mare, cu aripile întinse. În munte stăpânea o liniște adâncă.

Pustnicul tresări și zise:

— Scoală să mergem la treabă. E vremea vecerniei.

Nichifor Preda întârzie o clipă și zise zâmbind cu sfială:

— Părintele meu, înainte de a pleca, rogu-te să-mi spui: vremea cât am stat tăcuți, ce am făcut amândoi? Că eu cred că amândoi am făcut același lucru.

— Ne-am gândit, de bună seamă, răspunse Pafnutie.

— Așa este. Dar am greșit noi ori ba, lăsându-ne furați de gând?

— Cum să greșim? Noi trebuie să rumegăm ce spunem, ce vom vorbi, ce am lucrat și ce vom lucra. De aceea ne deosebim de animalele necuvântătoare.

— Și gândul acesta e de folos?

— Cum să nu fie?

— Nu e o pierdere zadarnică de vreme? Nu e cu primejdie?

— Nu, că prin el facem rânduială în gospodăria sufletească. Și cu primejdie cum ar fi, când prin cumpăna minții și a inimii ne putem feri numai de primejdie? E cu primejdie gândul, cum ți-am spus, numai când ne trudim să înțelegem lucruri neînțelese ori, când îl lăsăm să umble pe cărări ce le străbate sfatul celui potrivnic.

— E și aceasta învățătura răposatului Ilarion?

— Este.

— Să am iertare. Te-am intrebat numai fiindcă azi, după ce mi s-a facut lumină în cap cu privire la legea sau porunca muncii, m-am lăsat multă vreme furat de gânduri. De aceea am întârziat.

— Cu prilejuri de acestea e folositor să te gândesti și să încerci a pătrunde. Că fulgerul harului ține doar o clipă, și omul trebuie să facă rodnică lumina lui, cuprinzând-o cu toate puterile să n-o mai piardă.

VI.
CĂTRE ALTĂ CUNOAȘTERE FOLOSITOARE.

Ilarion cel tânăr intrase bine la brazdă. Canonul uceniciei îl cunoștea de acum din fir în păr. Nu mai dădu pustnicului prilej pentru mustrare. La soroacele hotărâte pentru canon era totdeauna la peșteră. Ori unde era dus după alte treburi ale ucenicului, după lemne, după zmeură și mure, după rădăcini, sosea la vreme.

Postul și ajunul îl ținea cu strășnicie. A ține postul la peșteră era ușor. Pafnutie nu se înșelă când se gândi și spuse, în întâile zile după sosirea lui Nichifor, că nu vor mai avea lapte și caș. Vreme de trei luni nu mai pusese nimeni nimic în tufișul de la izvor. Câte un codru de pâine sau de mălai se mai găsea uneori. De obicei creștinii cei buni nu lăsau aici decât făină de porumb și sare iar toamna târziu, înainte de a coborî oile la țară, păcurarii puneau pentru iernatul pustnicului de la peșteră un sac de făină de porumb, un burduf măricel de brânză și un drob de sare, de care lingeau oile. Vremea asta nu sosise încă, dar nici departe nu mai era.

Mai greu, pentru un flăcăuaș tânăr ca Nichifor era ajunul, și anume ajunul când culegea zmeură ori afine. Tot mereu ducea câte un bob, în neștire, la gură, și își aducea aminte numai când să-l mestece și să-l înghită. De multe ori se întâmpla că chiar înghițea câte un fir mai frumos și mai mirositor, și atunci mărturisea pustnicului:

— Iar m-am lăcomit, părintele meu, la zmeură.

— Să nu te lăcomești, Ilarioane.

— Da numai un bob, moșule, și din uitare.

— Așa începe orice rău în lume: cu țârâita. Știi vorba aceea: Cine fură azi un ou, mâine fură un bou. Și cu toate relele din lume, e la fel. Nu spun că-i greșeală ce-ai făcut, și nu ai nevoie de canon pentru asta. Ci-ți spun pentru ca să fii băgător de seamă. Răul se apropie de om când nu veghează. El te îndeamnă numai la lucruri ce par dulci și plăcute. Acum, vezi bine, zmeura nu numai pare, dar chiar și este dulce. Dar sunt alte lucruri ce ispitesc, și care numai la părere sunt dulci. Dacă le-ai săvârșit îți sunt amare. Că rămâne la urmă viermele mustrării. De aceea e bine ca omul, în orice împrejurări, să fie treaz. Atunci se poate și stăpâni. Când sunt câinii și ciobanii trezi, cutează lupul să se apropie?

— Nu cutează, părintele meu.

— Apoi așa și lupul cel bătrân, diavolul. El nu se apropie decât de sufletul nepăzit. Fiecare suflet are câinii și ciobanii lui: trezvia și paza.

llarion cel tânăr îl ascultă întins pe bătrân, apoi zise:

— Mi s-a părut mie de multe ori părintele meu, că mai toate relele mari vin din cele mici. Acum rămân întărit în credință auzind aceasta și de la d-ta. E și asta învățătura lui Ilarion cel bătrân?

— Este, cum să nu fie! El zicea așa: „coase-ţi ciorapii, Pafnutie, până-i spărtura mică. Nu vezi tu că apa unui părâiaș o poți abate cu ușurință din albie? Dar să te văd abătând din albia ei apa Bistriței!”.

— Așa spunea cel al căruia nume îl port?

— Așa și în multe alte chipuri. Iar sub patrafir, la spovedanie, adeseori îți dădea canon mai greu pentru păcatele mici, dacă erau săvârșite pentru întâia oară, decât pentru păcatul mare care a căzut năpraznic pe capul tău, fără să-l cauți. Îmi aduc aminte că odată a venit la noi la peșteră un boier bătrân să-l roage pe părintele meu să-i cânte niște sărindare. Avea acasă pe cineva bolnav greu. Adusese multe bunătăți de ale lumii, și între ele și o ploscă pântecoasă. Ieromonahul abia a pus-o la gură, când l-a imbiat stăruitor boierul acela, dar când mi-a venit rândul, eu am tras o dușcă bună. Ba și mai de multe ori. Fiertatul n-a băgat de numai când a văzut că mă clatin pe picioare. La spovedanie nu mi-a dat decât trei metanii. Eu m-am mirat, iar el a zâmbit și a zis: Ai pățit-o și tu ca tata Noe. N-ai cunoscut puterea vinului.

Ilarion cel tânăr ținea în minte toate cuvintele pustnicului ș, peste zi, în treburile lui, se gândea adeseori la ele. Începu să-l iubească pe bătrân ca pe un adevărat părinte, și se silea să-i cunoască voința și dintr-o clipire a ochior. Iar pustnicul se bucura de ucenicul său, și se ruga lui Dumnezeu pentru el.

— Cum se poate Doamne, se sfătuia el eu Ziditorul, în rugăciunile lui, ca un suflet așa de silitor să fie orb? Să nu te cunoască pe tine și pe cel pe care l-ai trimis în lume, pe Hristosul Tău? Cum i se țin ochii lui legați să nu creadă în suflet și în nemurirea lui? Plouă, Doamne, peste el ploaia cea deșteptătoare a harului tău… Ori, Doamne, acest nou Ilariion e un păcătos de aceea care nu se vădește? Ori a venit cu gânduri potrivnice la această peșteră?”

Pafnutie vedea bine că Ilarion cel tânăr, când vorbea de credință, de rugăciune, de toate ale sufletului, mergea orbește după el și nu mai întreba nimic. Dar bătrânul simțea că Nichifor face toate rânduielile cu prea mare

ușurință, ca o mașină. Că nu se miră de nimic, dar nici nu pricepe mai mult din toate ale cerului decât în ziua când sosise la peșteră. Ucenicul lui avea o singură răsplată a canonului până acum: muncindu-și și ostenindu-și trupul, fugărise gândurile cele zadamice și ieșise și din lenevie, simțind răsplata muncii săvârșite. Era un câștig și acesta, vezi bine! Dar tânărul nu cunoștea încă dulceața rugăciunii. Se vedea pe el că, cu aceeași hărnicie, ar sfărâma piatră ori ar tăia lemne, în loc de metanii și ocinași. Pustnicul simțea toate acestea și se ruga lui Dumnezeu să deschidă ochii ucenicului. Fără credință nu putea rămâne în munte, nu putea face o viață, siujba peșterii. Curând ori mai târziu i s-ar urî din nou și ar fi silit să-și ia lumea în cap.

Într-o zi Ilarion cel tânăr îl întrebă:

— Părintele meu, am o mare rugăminte. De mult mă tot gândesc la vorbele ce mi-ai spus despre cea de a doua poruncă a vieții omului pe pământ, aceea a umilinței. Aș vrea din toată inima să o urmez, dar nu știu cum să încep.

— Mi se pare că ai și început, fiule.

— Eu? Când am început?

— Din ziua în care imi dai ascultare în toate. De cănd nu mi te împotrivești la nimic.

— Dar aceasta e ascultare, moșule, nu umilință.

— Hm! Văd eu dar că cineva ți-a sucit gândui tău, și rău a făcut. Nimeni nu ascultă de altul decât din trei pricini: de frică, din dragoste și din umilință. Acum să-mi spui: stai lângă mine și mă asculți de frică? Cum te-aș putea eu pedepsi dacă n-ai asculta?

— Nu de frică, moșule.

— Din dragoste, atunci?

— Se poate să fie dragoste, că eu m-am alipit de dumneata cu toată dragostea.

— Deci îți faci canonul, pe care știu eu bine că încă nu-l înțelegi, numai pentru a-mi face mie o plăcere?

Ucenicul se gândi un răstimp, apoi răspunse:

— Eu mi-am pus din copilărie legea să nu mint, ori ce s-ar întâmpla.

— A pus-o și Dumnezeu de mai de mult o leacă, pe cele două lespezi de piatră.

— Se poate, dar și eu mi-am pus-o, moșule. Și așa eu trebuie să mărturisesc că am început a face canonul uceniciei, pe care, ai spus d-ta, încă nu-l pricep, pentru a face cea din urmă încercare spre înțelegere, nu din

dragoste pentru d-ta, deși mi-ești drag ca un părinte. Apoi l-am făcut mai târziu din plăcere. Am simțit bucuria lucrului săvârșit și am ajuns să cunosc legea muncii.

Pustnicul asculta încruntând din sprâncene:

— Adică tu și iar tu. Totul pentru tine.

— Cum? Nu înțeleg!

— Haida numai hai! Zi inainte! Adică tot tu ai cunoscut și porunca muncii? Parcă spuneai c-ai fi auzit un glas.

Ucenicul se roși ca bujorul. Plecă capul.

— Adevărat! Mi-a venit o lumină străină.

— Bine, bine! Să ne intoareem Ia vorba ta: Asadar nu din dragoste pentru mine îți faci canonul, deși știu și văd cât ții la mine. Astfel nu mai rămâne decât cea de a treia pricină a ascultării: umilința.

Ilarion cel tănăr se gândi un răstimp și zise:

— Ce este umilința? Eu nu știu acest cuvânt ce înseamnă, sau ce înțeles îi dai d-ta.

— Hm! Cum ți-aș spune? Potrivnicul umilinții e mândria. Nu e umilit cine crede prea mult despre sine însuși. Cine își închipuie că are puteri mai mari decât semenul său, și la acesta privește cu dispreț. Nu e umilit cine poate crede că înțelege, cu puterile lui numai, rostul lumii și al vieții… Și care… și care… dacă nu ajunge la luminiș, desnădăjduiește și vrea să moară. Așa s-a crezut de sus, încât i se pare că nu mai poate merge pe pământ, ori, mai ales, că pământul nu e vrednic de asemenea om.

Cuvintele din urmă le spuse Pafnutie încet și rar, cu ochii în ochii lui Ilarion cel tânăr, ca și când ar fi voit să-l pătrundă în fundul gândului.

— Destul, părintele meu, destul, zise înfricoșat ucenicul. Omul de care ai vorbit sunt eu, cel care stau în fața d-tale. Mie, chiar așa mi s-a întâmplat… De unde cunoști d-ta lucrurile acestea? Cum poți citi în sufletul omului?

— Eu, fiule, nu citesc în nici un suflet. Asta e învățătura despre umilință și mândrie a părintelui meu Ilarion. Și el a mers pe urmele învățăturii sfântului Efrem Sirul.

— Umilința asta eu nu o am, părintele meu.

— Înțeleg, acum înțeleg și eu că nu o ai, fiule.

— Și nu din umilință îți dau ascultare la îndeplinirea canonului uceniciei.

— Un început este totuși, Ilarioane.

— Nu-i nici un început. Eu urmez drumul ce mi-l arăți tot cu gândul să pricep cele nepricepute. Deci tot ce fac, fac pentru mine și mândria mea! Of! nenorocitul de mine!

Ucenicui se trânti la pământ și vărsă lacrimi amare. Pustnicul îl lăsă să plângă, știind că plânsul, la vremea lui, e astâmpărare. După ce se liniști, Pafnutie îl îmbrățișe, învăluindu-l iar în barba lui stufoasă și zise:

— Aici, la peșteră, nu are loc desnădejdea. S-ar supăra și moșul cel bătrân, care doarme în apropiere. Și, îți spun, nu ai pricină de desnădejde. Ai inceput să intri în drumul umilinții. Să-mi spui, în viața ta ascultat-ai de părinți?

— Îmi părea, după ce am ajuns mărișor, că nu am de cine să ascult. Azi numai atâta pot să-ți spun, moșule, că-i judecam eu pe ei, nu să ascult de dânșii.

— Hm! Mare greșeală, fiule, și încă o greșeală a semeției. Părinții, oricum ar fi, sunt rânduiți de Dumnezeu să fie mai cuminți decât copiii. Te împotriveai sfaturilor lor?

— Mă împotriveam, dar nu-ți pot spune acum pentru ce.

— Dar prieteni de seama ta, ai avut?

— Ehei! Încă prea mulți, moșule.

— Erau mai cuminți, mai înțelepți decât tine?

— Cine? Prietenii? N-am văzut niciodată să fie mai cuminți.

— Bine, bine! Te împotriveai și sfaturilor lor?

— Trebuia să mă împotrivesc.

— Bun și asta. Nu te mai întreb. Văd ca ai și tu mormintele tale pe care nu vrei să le deschizi. Te-am întrebat numai pentru a-ți arăta că ai intrat în drumul umilinții, când te-ai hotărât să vii la peșteră și când ai intrat, cu ascultare, în canonul uceniciei.

— Cum înțelegi că am intrat?

— Așa că până a nu veni aici n-ai voit să iei învățătură de la nimeni, și n-ai ascultat de nimeni. Acum ți-ai plecat capul: nădăjduiești să afli adevărul de la altul, nu de la tine, apoi urmând pe drumul ce ți-l poruncește altul. Asta, fiule, e început de umilință. Că de rămâneai cu toată mândria ta de mai înainte, nu ai mai fi ostenit la munte, nici nu ai posti și ajuna, ci ai fi ieșit într-o pădure și te-ai fi spânzurat de cea dintâi creangă, spre bucuria Diavolului, tatăl mândriei. Dar tu ce ți-ai zis? Nu pot trăi fără credință, fără să înțeleg. Ia să mai fac o încercare, să merg la pustnicul din peșteră, de care se vorbește atâta. Când te-ai hotărât să ceri și ajutorul altuia, i-ai dat o

palmă grea lui Belzebut. Dar să știi de la mine că gândul ăsta bun, hotărârea asta, Dumnezeu ți-a dat-o. Ți-a dat-o în dar, însă și pentru că, după cât bag de seamă, nu ai dus o viață urâtă în tinerețea ta. Poate afară de mândrie, nu mai porți în spinare și alte sarcini ale ispititorului.

— Adevărat, părintele meu, m-am ferit de toate spurcăciunile la cari mă ispiteau alții. Dar numai pentru a nu fi asemenea lor, pentru a fi mai mult decât ei. Nu m-am gândit că ar fi vorba să țin anume poruncă, ori să nu-l supăr pe Dumnezeu. Deci tot din mândrie am rămas curat.

Pustnicul nu răspunse curând. Dunga adâncă i se săpă între sprâncene, și acelea iar se îmburzoiară ridicându-se în cornițe. Îl miră râvna aceasta a ucenicului de a nu părea cu nimic mai bun decât era. Acesta era un mare semn de curățenie a inimii. În aceasta era umilit de acum, ca un sihastru. Cum încăpea dar, alăturea de umilința inimii, trufia gândului?

— După toate acestea, zise Pafnutie într-un târziu, rămâne totuși hotărât că tu, supunându-te mie și canonului, ai făcut un început de umilință. Nu rămâne decât să mergi mai departe pe drumul început.

— Dar chiar în urmarea drumului către porunca cea de a doua, nu mă pricep, părintele meu. Și asta voiam să te întreb de la început. Ce să fac? Cum să caut acest drum?

— Te va povățui Dumnezeu, fiule, dacă ai hotărâre curată. Căile Domnului sunt nenumărate și deschilinite pentru fiecare om. Pe unul îl atrage Dumnezeu într-un fel, pe altul într-alt chip. Totuși, unele îndrumări pot să-ți dau și eu.

— Acestea le aștept cu sete, moșule. Tânărul se apropie mai de pustnic și era numai încordare. Pafnutie înțelese din nou în Ilanion cel tânăr nu-i urmă de înșelăciune și de prefăcătorie.

— Am băgat de seamă, începu bătrânul, că te ferești ca de foc să arăți ma bun decât ești. Cum ai ajuns la fereala asta?

— Așa am ajuns că nu sufăr minciuna nici a mea, nici a altuia. Și dacă mă simt slab, cum aș putea spune că-s tare? Dacă descoper în mine aplecarea spre rău, cum aș spune că-s înger din cer?

— Dar cum ai descoperit aceste aplecări ale inimii?

— Așa că le-am urmărit de aproape. Îndată ce imboldul lăuntric îmi da un îndemn, eram acolo să-l judec ce fel este.

— Bun! Așa trebuie să faci de acum și cu boldul gândului. Să-ți întorci. de acum, ochii cei sufletești asupra puterii minții tale. S-o judeci și să vezi până unde-i sunt granițele? Să cercetezi gândurile și să le cumpănești de

sunt bune ori rele. Pentru asta o lege și un drum veșnic este, numai unul: să dai pace lumii și semenilor tăi, să nu mai judeci pe nimeni, ci să te judeci pe tine. Așa ai făcut cu porninile inimii, și bun drum ai urmat. Așa trebuie să faci și cu mintea.

— Tot nu înțeleg lămurit, părintele meu, oftă cu tristețe Ilarion cel tânăr.

— Haida, numai hai! Odată ai crezut pe toată lumea mai proastă, mai mărginită decât tine. Și n-ai venit să iei sfat de la mine. Ai fost plin de mândrie. Acum gândește-te la ce-ți spun eu: prostul și mărginitul cel adevărat ești tu însuți. Dacă n-ai fi așa mi-ai spune mie numaidecât cum luminează soarele, cum crește iarba, sau cum se naște și crește vițelul de cerb în pântecele maicii sale? Haide, vezi-ți de treburi acum, și Dumnezeu te va lumina… Dar ascultă ai mai fost pe la mormântul bătrânului?

— Merg în toată ziua, moșule.

— Bine faci. O să te mai lumineze și el, că ai minte sucită, cum ți-am mai spus.

Trecură zile și săptămâni. Ucenicul își vedea cu tot mai mare sârguință de slujba lui și era mulțumit. Numai cu porunca cea de a doua nlu ieșea la capăt. Vorbele din urmă ale lui Pafnutie îl puseră într-o mare fierbere. Cum crește iarba? Cum luminează soarele? Cum se naște și crește vițelul în vacă? „Sărmanul bătrân”, își zicea el, „de unde să știe că eu cunosc din ce am învățat și din cărțile ce le-am cetit, toate aceste lucruri? Poate am făcut și fac rău nespunându-i cine sunt!”.

Și în cursul lucrurilor ce le făcea, își deștepta în minte tot ce învățase despre soare, despre plămădirea vieții în om și dobitoc, despre creșterea ierbii și a plantelor. Știa multe și le talcuise pe toate, de-atâtea ori. Le tâlcuia și acum. „Știința toate le lămurește, își zicea el, dar moșul nu e om cu carte. Toate se întâmplă în lucrurile firii după legi de la care nu e abatere. Cu mintea noi descoperim și pipăim aceste legi. În lume nu sunt decât legile acestea. Altceva nimic!”.

Așa-și sfărșea de obiceiu gândurile. Și-i era milă de bătrân care nu înțelege atâta lucru.

Băgase de mult de seamă Ca uneoni pustnicul, când era ingândurat și tnist, pomea de la pesteră, după ce-i dădea poruncă ce avea de făcUt, și se pierdea în codru, de unde flu mai venea peste două sau trei zile. La inceput flu ziSe nimic: va avea nicul cărările Jul tălnuite, pe care nu-i bine să Ie cerceteze, ~ată ce flu voieste să i le arate. Dan, după Iuni, simtea o dorintă

)otolita sal urm~rească pe bătrân, să vadă unde merge și ce ~e. și uitându-si de poruncă și lăsând peștera pustie, se tinu de ~arte pe Ul7mele 1i~ii.

Pustnicul i~i luă drumul catre răpa canonului său. Cine stie ~ ispită sau cc greutate ii apăsa pe suflet, căci diavolul nu vine mai ales în preajma oamenijor cuviosi, care se străduesc osârdie pe cărarea cea strâmtă a vieții.

Ucenicul se ținea departe în urma lui să nu-l simtă. De câte ori se oprea moșul să mai sufle, lui i se oprea inima în loc. Simțea că greșește, că nu trebui să-i calce porunca, părăsind peștera, dar n-avea ce face. O putere mai mare decât voința lui, îl mâna înainte.

Când ajunse Pafnutie la poalele râpei lui, Ilarion cel tânăr se ascunse lângă un brad bătrân, și începu să privească ce făcea moșul. Cănd îl văzu că se cațără pe stânca prăpăstioasă, era să-i scape un țipăt de groază „Oprește, părintele meu că te prăpădești”, voia să strige.

Dar văzu cu uimire că moșul urca mereu, cățărându-se din colț în colț de stâncă. Acum era cât un măgar, acum cât un lup, acum cât o cioară, până nu se mai văzu.

Pe Ilarion îl cuprinse o spaimă mare. Vârful stâncii era îmbrobodit în neguri. P-o clipă se gândi că Pafnutie s-a suit în cer, ca Ilie proorocul. Simți o mare singurătate și pustiu, și o frică, de ce, nu știa, dar îi clănțăneau dinții în gură ca de gerul Bobotezii. Îi veni într-un rând să fugă, dar nu se putu clinti din loc. Părea că înțepenise.

Nu-și dădea seama cât a stat așa, când deodată i se năzări că vede o negreață coborând pe prăpăstii. Negreața creștea mereu. El era, pustnicul.

Acum nu se mai putu stăpâni de spaimă: își dădea seama că dacă n-a pățit nimic bătrânul la urcuș, acum era gata cu el. Coborâșul, vedea el bine, că-i cu mult mai primejdios. Dădu un chiot ascuțit. Dar moșul își vedea de drumul său. Nu auzise nimic: Până la așa înălțime nu răzbătu glasul lui Ilarion.

Fără să-și dea seama ce face, ucenicul își încrucișe mâinile și începu să murmure rugăciuni, de groază pentru viața moșului Cu ochii urmărea coborârea. Într-un rând când Pafnutie se opri cu golul sub picioare, ucenicul îngălbeni și căzu la pământ. Leșinase. Când se trezi, negreața era iar aproape de pisc. Urca din nou.

Ilarion nu mai cuteză să privească, nici să rămână aici, ci începu să fugă înapoi spre peșteră. I se păru că-i o nălucă, nu un om. Fu o minune cum nu greși drumul în puterea nopții, că-l apucase noaptea la întoarcere. Când sosi

la peșteră nu mai avea suflet în el și de osteneală și de groază. Niciodată în viața lui, n-a mâncat așa spaimă.

Se trânti în ușa peșterii, cu sufletul la gură. După ce se mai odihni și se mai liniști, avu o simțire ciudată: îi părea că el nu mai e nimic. Că e praf și pulbere. Își dădu seama că ceea ce văzu nu era nălucă. Cu ce puteri putu moșul să urce și să coboare stânca aceea prăpăstioasă? Se simțea, pe lângă pustnic, ca un vierme ce se târa pe pământ. Nu-i venea nici să-și mai înalțe capul, nici nu cuteza să mai privească la cer. Își dădu seama că trăiește lângă un om, care a crescut nemărginit peste capul său.

Îl mânca și-l chinuia conștiința nimicniciei sale. Pentru întâia oară în viață îi fu dat să vadă pe cineva neasemănat mai tare, mai mare decât el. Dacă n-a fost duh, – și nu se mai putea îndoi că pustnicul urcase și coborâse prăpastia, pe lângă arătarea aceea nu mai prețuiește nimic.

Îi păru acum că bătrânul își bătuse joc de el spunându-i că unele lucruri nu le pricepe. Un om ca el, care din vârful stâncii îngerite a putut trece în cer, trebuie să cunoască toate tainele lumii. I se păru că pustnicui îi dădu aeest semm anume pentru a-l umili pe el. Uitase că Pafnutie nu știa că el era de față.

Mândria lui înaintea acestei fapte cutezătoare, îi însângera inima. Simți în bătrân un dușman, și nu mai putu răsufla până nu-i veni gândul mântuitor: „voi urca și eu stânca aceea și coborî-o”.

Când îi veni acest gând luminos sări drept în picioare, și ochii lui ardeau de focul dorinții de-a face ce a făcut bătrânul, ba de a-l și întrece.

Mândria lui rănită îi schimbă întreaga înfățișare. Părea o sălbăticiune, gata de atac. Ochii nu-i mai stăteau în cap ca la oameni, ci se retrăseseră sub frunte și fulgerau de acolo strâmb. Obrajii i se umplură de dungi de încordare, iar sprâncenele i se îmburzoiară. Dacă l-ar fi văzut în clipa asta pustnicul i-ar fi venit din nou în minte râsul rănit de pe creanga fagului, din visul său.

Nichifor Preda așa fusese de mic copil: nu suferea ca altul să-i ia înainte. Și când i se părea că cineva îl întrece, sângera de moarte, și nu se lăsa până nu-l dădea bătut. Nici o altă slăbiciune mai mare nu avea. Dar aceasta, a mândriei, care e capul și izvorul multora, era destul de grea povară pentru viața lui. De multe ori își dădea seama, când lupta cu alții care voiau să-i apuce înainte, că dacă n-ar izbândi ar fi gata să facă moarte de om. Dar nu se gândi nici o clipă că aceasta e mândria vieții, ba chiar cea mai îndrăcită dintre mândrii.

Simți și acum că nu se va mai putea uita cu aceiași ochi la pustnic. Nu mai vedea în el pe părintele lui, ci pe potrivnicul pe care trebuia să-l biruiască. El își dădea seama de această schimbare, însă nu se gândi că-i din mândria lui. Crezu că așa trebuie să fie, fiindcă în lumea asta îi părea firesc ca el să fie cel dintâi.

Până sosi pustnicul, Ilarion cel tânăr deretecă prin peșteră să nu se cunoască lipsa lui. Tulburarea ce-l cuprinsese o ascunse întreagă, adunându-o la inimă ca pe un ghem. Ghemul acela îl înțepa ca un arici, în toată ființa lui, dar răbda și se silea să pară liniștit.

Pafnutie sosi ostenit, și nu se uită la nimic. Se culcă numaidecât.

Dar oricât adormi de adânc tot auzi gemetele lui Ilarion cel tânăr. Adormise și el, dar diavolul mândriei, sângerat, îi strecura în vis chinurile iadului. Se svârcolea și gemea. Bătrânul mirat, îl trezi de câteva ori, dar tânărul, îndată ce ațipea, era muncit din nou de tartorul lui.

La miezul nopții, trebui să-l deștepte la rugăciune.

Ilarion era cu fața suptă și ochii holbați. Nu știa parcă unde se află și ce trebuia să facă.

— Ești bolnav, fiul meu? întrebă pustnicul îngrijorat.

— Nu sunt.

— Ai pățit ceva câtă vreme am fost eu departe?

— Nu, nimic.

Pafnutie auzea un glas aspru, un glas străin, și se uită mai bine la ucenic. Parcă era alt om. Nu-l mai cunoscu pe Ilarion cel tânăr nici după înfățișare. Vedea înaintea lui un om răzvrătit care vrea să se stăpânească. Nici vorbă, friguri trebuie să aibă, bolnav trebuie să fie, căci boala schimbă uneori pe om încât nu-l mai cunoști.

Îl întrebă în fel și chip, încercând să-l descoase. Dar tânărul se închidea tot mai mult în sine. A, cum îl fulgera uneori din ochi, când credea că bătrânuL nu-l vede. Și omul lui Dumnezeu se gândi cu spaimă la mâța aceea sălbatecă din visul lui. Părea că stă gata de atac, cu ghiarele trase.

Dimineața, după canon, Ilarion cel tânăr își luă funia, după obicei, și porni după lemne. Pustnicul îl urmări cu pnivirea până nu-l mai văzu. Își simțea inima grea. Își zicea, mânat de o presimțire: poate n-am să-l mai văd.

Nu putu înțelege schimbarea din ucenicul său. Bolnav, cum crezu, nu era. Ce putuse păți câtă vreme el a fost departe? Își dăduse pe semne seama, că nu mai poate rămânea la peșteră, neavând credință? Și plecase acum în

lume să nu mai vină? Dar ce se va întâmpla cu el? „Poate se va spânzura cu funia aceea”, zise Pafnutie, cutremurându-se.

Și începu să-l strige să vină înapoi. Chiuia strașnic bătrânul, cu un glas răsunător de aramă. Pădurile și stâncile răsunau până departe. Dar nimeni nu răspundea.

Porni atunci să-l caute, tot mai muncit de presimțirea lui că pe ucenic îl așteaptă o nenorocire. Îl căută prin locurile pe unde știa că adună lemne uscate. Nu-l află până văzu înserarea. Atunci se întoarse la peșteră cu o slabă nădejde de a-l afla acolo. Peștera era pustie și Pafnutie simți cum îi îngheață inima…

„Dacă m-a părăsit pentru totdeauna, putea să-mi spună cuvânt. Poate, rugându-l ar mai fi rămas… Poate am greșit lăsându-l singur și mergând la râpa canonului meu. Dar nu pentru mine, ci pentru el m-am dus. Păcătosul de mine, am crezut să-i ușurez calea întoarcerii la credință prin umilință, că-l vedeam cum se sbate ca peștele pe uscat. Și, iată ce-am făcut, l-am fugărit de la peșteră”.

Pustnicul căzu în rugăciune adâncă arătându-i Ziditorului că el, nememicul, a voit, canonindu-se acum la râpa lui în canonul cel mare, să-i fie de ajutor ucenicului său, nu să-l alunge de la peșteră. Suspina și bătea metanii, și iar se ruga. Acum îi veni în minte că poate chiar el a greșit prin mândrie, închipuindu-și că, făcând acel canon, poate schimba căile Domnului. Să-l facă să grăbească luminarea minții lui Ilarion, cel tânăr. A cutezat să intre, ca un nemernic, în planurile Domnului.

Dar, gândindu-se, își văzu sufletul fără vină. El n-a voit să schimbe nimic din cele nepătrunse ale lui Dumnezeu, ci prin urcarea râpei lui s-a rugat, ca și cu ocinașile de mai înainte, ca Atotputernicul să fie milostiv unuia care vrea să-l cunoască, și nu poate.

În chipul acesta se mai liniști, dar nu putu ațipi până înspre zori. Tot mereu îi părea că aude glasul lui Ilarion, apropiindu-se, la cel mai mic zgomot ori fâșiere din tăria nopții. Se ridica într-un cot și asculta până se stingea acel răsuflet al întunericului.

Dimineața se hotărî să-l caute din nou, umplând codrii cu chiotele lui. Părea că s-a deșteptat însuși duhul bătrân al munților, și țipă jalnic când de-aici, când de colo, a pustiu și a urât, știindu-se singur în lume.

Nici un glas, nici un răspuns. Câte-o ciută trecea fulgerător prin apropierea lui. Căută și chiui și noaptea în zadar. În depărtări, în niște husdoape, odată-i păru că aude urlet de lup, trezit pesemne de chiotele lui.

Când se lumină de ziuă băgă de seamă că se afla în locuri cunoscute. Cât ținu întunericul nopții nu mai știu prin ce meleaguri umblă. Acum văzu poieni prin care a mai umblat. Unde să fie? Se opri și se uită cu mirare în jurul său. Apoi înălțând privirea, văzu cutremurat, în zări la răsărit, râpa canonului celui mare.

— Mare Dumnezeule, cum am ajuns aici? se întrebă Pafnutie plin de spaimă. De la peșteră el pornise spre Apus nu spre Răsărit. Din acele părți, unde erau păduri de fag, aducea Ilarion sarcinele de lemne pentru iarnă.

Porni în neștire către stânca prăpăstioasă și amenințătoare. Apropiindu-se, îi veni gândul acesta: „Dacă mă aflu aici, s-o mai urc și s-o mai cobor odată cu gândul că Dumnezeu să-mi ajute să-mi aflu ucenicul, dacă aceasta e voia lui".

Dar când ajunse la poalele ei, îi veni alt gând: „Nu înseamnează oare că ispitesc pe Dumnezeu? Numai acum două zile m-a ajutat s-o urc și s-o cobor. Sunt încă zdrobit și de canon, și de alergarea prin munte de-o zi și de-o noapte. Dar dacă Stăpânul nu-mi dă putere, nu-mi iartă îndrăzneala și mă fulgeră în prăpastie? Niciodată n-am făcut acest canon fără ajutorul lui".

Văzu că chibzuiala lui nu ajută la nimic, și atunci se cufundă în rugăciune, să afle sfat.

Și sfatul ce-i venea din minte acesta era: „Nu greșești dacă încerci, căci scris este: Păstorul ce-l bun sufletu-și pune pentru oi. Iar tu n-ai o turmă, ci numai un biet mielușel."

Cu nădejde în Dumnezeu, și cu bărbăție începu să urce, după ce-și lepădă sumanul și căciula, să fie mai ușor.

Se cățăra destul de repede la început. Dar cu cât urca, răsufletul îi era tot mai greu. Uneori se gândea să se întoarcă, dar un imbold al inimii îl mâna tot înainte.

N-a ajuns bine la mijlocul urcușului, acolo unde, la stânga, lângă spinarea ascuțită a stâncii, se deschidea o prăpastie, și se opri din nou, hotărât de data asta să nu mai facă nici un pas înainte. Răsuflând din greu, privi în prăpastie și inima încetă să mai bată. La zece coți sub el, agățat după un colt de stâncă, zăcea în nemișcate, un trup omenesc. Își ageri privirea și recunoscu îmbrăcămintea lui Ilarion cel tânăr. Să nu fie o vedenie? Cum l-a căutat mereu, cu chipul lui în ochi, nu cumva i se năzărea acum? Ce să caute ucenicul lui pe aici? De unde a cunoscut că este aici râpa asta? Și ce l-a îndemnat s-o urce?

Se aplecă atât ca să nu se prăvale, și iar se uită întins. Nu se mai putea îndoi. Ilarion era.

Pustnicul nu se mai gândi că el însuși se temea mereu de prăpastia asta, ci-și dase drumul pe pieptișul de stâncă la vale, în dreptul acelui colț în care se oprise trupul ucenicului. Și se opri și el, în alunecuș, de aceea măsea uriașă, lângă trupul Iui Ilarion. Dedesupt se deschidea prăpastie fără fund.

Era mult sânge închegat în jurul capului acelui tânăr, pe stâncă. Pustnicul se gândi că nu poate lăsa trupul pradă vulturilor.

„Nu s-a spânzurat, cum mă gândeam, ci, iată, și-a aflat altă moarte”, își zicea bătrânul cu sufletul împietrit.

Nu se mai gândi la stârvul dinaintea lui, ci căuta cum ar ieși cu el în spate din această prăpastie, și cum va coborâ pe râpă. Se uită în sus, și-i păru cu neputință. Dar chiar dacă ar merge la cărarea lui, nu putea fi vorba să coboare pe ea cu așa povară în spate.

Cu grije mare începu să pipăie, să facă pași mărunți să cunoască altă ieșire și alt coborâș. Și după cercetări îndelungate spre miazăzi, o coastă mai puțin pleșuvă, cu multe colțuri. Nu mai stătu pe gânduri ci se apropie de mort, și căutând află funia lângă un zghiab. Îl luă în cârcă, îl legă cu funia, înodând-o la piept, și porni spre ieșirea aflată.

Se minuna de dulceața coborâșului acesta. El niciodată nu l-a luat în seamă până acum, urmând să-și îndeplinească rânduiala lui pe drumul cel mai greu. Nici povara din spate nu-i părea grea.

Când ajunse la poale și mulțumi lui Dumnezeu, șezu și începu să dezlege funia. Deodată îl furnică un gând: „M-am încălzit eu de trudă, ori…”. Simțea cald trupul din spatele lui, ori e minunea lui Dumnezeu și flăcăul acesta trăiește încă?”.

Trupul era moale, nu înțepenise.

Ascultă cu urechea lipită de pieptul lui: ca o părere, inima batea.

Căută înfrigurat apă, îl duse pe Ilarion acolo. Îi stropi, îi spălă rana. Dar omul nu se deștepta.

Atunci îl luă și-l legă din nou în spatele său, și porni la peșteră.

Două zile și două nopți ucenicul fu între moarte și viață. Duhul lui se trezi de la o vreme, dar trupul ba. Vorbea încălcit în vis, și uneori gemea.

Bătrânul îi spăla mereu rana de la cap și-i punea ierburi bune de leac, pe care le cunoscuse și din ciobănia lui și, mai ales, de la Ilarion cel bătrân.

Ucenicul, în neștire, înghițea apa pe care i-o strecura printre dinți, cu lingura de lemn, Pafnutie.

Din ziua a treia începu să se trezeasă și cu trupul. Deschidea ochii și clipea scurt și iar îi închidea. Pustnicul ar fi făcut canonul cel mare de zece ori pentru o lingură de lapte. Dar lapte nu mai era. Tufișul de lângă izvor era mereu pustiu. Îi fierbea zemuri din buruieni și-i făcea un fel de zer de mămăligă. Noroc că mai aveau făină de porumb.

Cu toate lipsurile, în două săptămâni Ilarion cel tânăr se sculă în picioare.

— Iată ce înseamnă să fii tânăr, fiule. Te scoli și din morți, îi zise pustnicul. îmbrățișându-l iar, cu lacrămi de bucunie în ochi.

Ucenicul ii privi cu ochi blânzi ca de cerb:

— Da, din morți, părintele meu! Voi să mai vorbească dar îl podidi plânsul.

Pustnicul înțelese că e încă prea slab pentru a sta de vorbă asupra acestei mult ciudate întâmplări și nu mai pomeni nimic despre ea vreme de patru săptămâni.

În timpul acesta codrii de fag începură să ruginească. Venea toamna să aducă oamenilor aminte de iarna care și pornise de undeva din negurile grele de la miazănoapte.

Pustnicul băgă de seamă că Ilarion cel tânăr, după ce se însănătoși, se făcu și mai silitor, și mai harnic decât înainte. Și la față se făcu mai limpede și mai frumos, iar ochii lui erau mereu blânzi ca la puiul de cerb. Mai băgă de seamă că glasul ucenicului se făcu mai dulce și mai cald când citea din Ceaslov.

Că se ruga nu numai cu evlavie din afară, ca până acum, ci cu evlavie lăuntrică.

Vedea schimbările din ucenicul său și dădea mărire lui Dumnezeu.

Într-o seară târzie, când afară urla întâiul vifor al iernii, ucenicul zise:

— Părintele meu, dacă nu este cu supărare, și dacă este cu putință, aș vrea să mă duc la schimnicul acela ieromonah, de care mi-ai pomenit.

— Dar ce să cauți tu la el, Ilarioane?

Ucenicul îl învălui într-o privire blândă.

— Vreau să mă spovedesc, moșule. Mi-a sosit sorocul, cum spuneai d-ta.

Pustnicului nu-i venea să creadă. De la întâmplarea aceea de la râpă, n-au mai vorbit amândoi despre credință.

— Ăsta ți-e gândul?

— Și gândul și vrerea părintele meu. Dar te-aș ruga să-mi arăți drumul și să mă însoțești și d-ta, acum când mă duc mai întâi la schimnic.

— Mai poate fi vorbă? Cum să nu te însoțesc? Cu această cale mă voi spovedi și eu, că am împlinit șase săptămâni de la cea din urmă spovedanie. Dar, spune-mi, cum ai ajuns la hotărârea asta?

— Îți voi spune la întoarcere, moșule. Acum sunt încă un om păcătos, și nu pot vorbi de lucrurile ce am să-ți spun, până ce nu mă voi curăți de greșeli și voi face canon.

— Iată căile Domnului, înalte și nepătrunse de mintea omenească, suspină bătrânul. Când gândeam că te-am pierdut, acum te-am aflat cu adevărat. Slavă Lui în veci și blagoslovit să-i fle numele între neamuri!

Dimineața porniră cu noaptea în cap. Viforul nu se potolise. Ba, în răstimpuri, învârtea și fulguială de zăpadă.

Schimnicul nu stătea departe. La amiază sosiră.

Cei doi bătrâni își amestecară bărbile sure în îmbrățișare frățească și după ce-și șoptiră câteva cuvinte intrară amândoi în bisericuța de lemn.

Stătură mult înlăuntru. Ucenicul se sperie puțin de schimnic: avea niște ochi tari ca de piatră nestemată. Și un glas adânc, bubuitor și o față uscată ca de lemn vechiu. Părea un om mânios.

Când îi veni rândul să intre în bisericuță, după ce ieși Pafnutie, inima i se strânse ca un pumn de copil mic.

Pustnicul așteptând, începu să-i facă ce i-a dat în canon ieromonahul. Bătea metanii, rostea rugăciuni, și din când în când se târa în coate și genunchi în curtea schitului. Viforul vuia mereu și se încâlcea în pletele și în barba bătrânului, învolburându-le. Fulgii căzuți întâi se topiseră, apoi apa rămasă din ei înghețase, întinzând oglindă lucitoare pe pietrele curții.

Din când în când privea spre ușa bisericuții. Ilarion cel tânăr nu mai ieșea. Se însera repede, și el tot înlăuntru. Își sfârși canonul, și ucenicul întârzia.

‚Groază mi-e să nu-l înfrice părintele Nectarie pe acest tânăr. E la întâia lui spovedanie, trebuie să-l întrebe multe, să-i descoasă toate cusăturile tainițelor sufletești. Știu bine, dar tot îmi pare că-l ține prea mult. Să nu-l înfricoșeze de la început cu această mare taină. Și apoi el mai și vorbește răstit!”.

Pustnicul, după ce-și isprăvise canonul, începu să mai spună alte rugăciuni. Acestea pentru ca Ilarion cel tânăr să nu se înfricoșeze de vorba aspră a duhovnicului și să-i fie de folos mărturisirea dintâi. Pentru

împărtășirea cu cele sfinte vom veni altă dată, după ce-și va fi îndeplinit canonul și ucenicul.

Într-un târziu Ilarion cel tânăr ieși din bisericuța de lemn. Era galben și părea amețit. Umbla ca o găină beată.

— M-am temut eu, își zise Pafnutie. Cuvioșia sa nu prea alege fețele. Știe una și buna pentru toată lumea.

Se ivi îndată după ucenic și ieromonahul în ușa schitului și îndată începu să strige cu glas mare, să se audă prin vifor:

— Pafnutie. Iată că s-a și înserat. Să rămâneți aicea peste noapte. O să ningă și mai tare îndată ce se potolește viforul. Iar dumnealui trebuie sa se oprească numaidecât.

Pustnicul, însă, nu se învoi să rămână. Îmbucară câțiva cartofi copți în spuză, își luară rămas bun de la părintele Nectarie, mulțumindu-i, și își făcură calea întoarsă.

După o vreme viforul se potoli. Părea că măturase cerul, se arătară pe o clipă stelele, dar îndată le acoperiră nori negri și începu să ningă des, cu fluturi mari și moi.

Pafnutie cunoștea bine drumul și după miezul nopții ajunseră la peșteră. Mâncară un bruș de mămăligă rece și, după ce făcură canonul de la miezul nopții, se culcară și dormiră duși amândoi.

VII.
ILARION CEL TÂNĂR LA RÂPA CANONULUI.

Trecură trei săptămâni în care vreme ucenicul își isprăvi canonul dat de ieromonahul Nectarie. După iarna repezită de la începutul lui Noiembrie, și care abia ținu o săptămână, aerul se îndulci iar, și sfântul soare încălzea din nou. Pustnicul și ucenicul său, după rânduiala de la amiază, stăteau într-o poieniță, aproape de peșteră și se soreau.

— Acum mi se pare că a sosit vremea destăinuirii pentru mine, moșule. Ce mult aș dori să nu te supere ceea ce vei auzi din gura mea. Toate sunt trecute de-acum, și deci toate îmi pot fi iertate.

Pustnicul crezu că Ilarion vrea să-i povestească viața lui trecută, și zise:

— Te-ai spovedit la părintele duhovnic Nectarie. Mie nu trebuie să-mi mai spui mare lucru. Acum, că ești deslegat de greșeli, poți chiar să nu-mi mai descoperi nimic.

— Nu de viața mea trecută vreau să vorbesc, moșule, ci despre ceea ce am greșit împotriva d-tale.

— Împotriva mea? întrebă pustnicul mirat. Nu știu, de când ești pe lângă mine, să-mi fi greșit cu ceva.

— Dar întâmplarea cu prăpastia?

— Care prăpastie?

— Când m-ai aflat aproape mort.

— Aha! Adică asta este! Dar aici n-ai greșit împotriva mea, ci împotriva ta însuți. Dovadă că tu ai fost pedepsit nu eu.

— Ba am păcătuit împotriva lui Dumnezeu și a Cuvioșiei tale.

— Hm! Tot minte sucită ai rămas! Cum vine vorba asta?

Tânărul oftă din adânc, se cuibări mai bine să-l bată soarele, și începu.

— Iată ce a fost, părintele meu! De multă vreme tot doream să știu unde te duci, când te înghițea codrul și nu mai dădeai două trei zile pe acasă. În urmă, când ai pornit iar, nu am mai răbdat și am pornit în urma d-tale.

— Către râpa canonului celui mare?

— Către stânca aceea prăpăstioasă, unde m-ai aflat cu sufletul la gură.

— Dar eu nu ți-am spus să mă urmezi, zise întristat bătrânul.

— Nu, și chiar de aceea am greșit față de părintele meu.

— Te-ai luat, cu pândă, după mine. Asta n-a fost bine și nu a fost frumos. Sunt unele lucruri de care nu e bine să știm decât noi și Dumnezeu.

— Te-am urmat până în apropierea stâncii. Și m-am ascuns după trunchiul unui brad bătrân. Să văd ce ai să faci. Ardeam de nerăbdare.

— Și… ai văzut? întrebă pustnicul și mai abătut.

— Am văzut.

— M-ai văzut cum urcam?

— Da. Te-am văzut cum te cățărai și te făceai tot mai mic, până te-au înghițit negurile de deasupra.

— Și… m-ai văzut și coborând?

— Am văzut și am dat strigăt mare să n-o faci că te prăpădești. Dar nu m-ai auzit. Am căzut leșinat, și când m-am trezit, iar te cățărai la deal. Atunci m-am îngrozit și am luat-o la fugă.

Bătrânul tăcu un răstimp. Doi stropi se iviră între genele lui sure. I se părea că stă despuiat înaintea acestui tânăr și se rușină cumplit.

— Rău ai făcut, fiul meu. Aveam și eu o taină a mea. Numai Dumnezeu o cunoștea. Părintelui meu Ilarion al cărui nume îl porți, i-am mărturisit ce fac, dar el nu s-a luat niciodată după mine să vadă râpa, să vadă cum o urc și cum o cobor.

Tânărul ucenic își lăsă capul în piept. Din glasul bătrânului a înțeles cât îl doare că i-a descoperit taina. Se iviră lacrimi și în ochii lui tineri.

— Iartă-mă, moșule, zise el. Nu știam că e o taină a d-tale. Dumnezeu m-a iertat în spovedire prin duhovnicul părinte Nectarie. Iartă-mă și d-ta. Mai ales că din întâmplarea asta mi-a venit izbăvirea încă.

— Te iert, și Domnul să te ierte, oftă moșneagul. Dar despre care izbăvire vorbești? Eu cunosc dimpotrivă. Dacă nu te luai după mine, nu cunoșteai râpa, și nu ți se dădea prilej să te prăvăli în prăpastie. Asta e izbăvirea ta?

— Asta! zise Ilarion cu tărie.

— Nu mai înțeleg nimic, fiule, vorbește-mi limpede.

— Iată cum s-au întâmplat lucrurile, părintele meu. După groaza pe care am tras-o, după ce sosind la peșteră, m-am liniștit, am înțeles că eu sunt numai praf și pulbere. Așa mi-a părut de mare și de semeață fapta d-tale, încât eu mă simțeam ca un nimic pe lângă d-ta. Simțirea asta de umilință era așa de potrivnică firii mele, încât am început să te urăsc. Vedeam în d-ta un dușman al meu.

Pustnicul îl asculta tot mai îngrozit.

— Pentru că ai făcut o faptă pe care cu nu cutezam s-o fac. Pentru că m-ai întrecut. Ai ajuns în ochii mei un uriaș, iar eu am rămas un pitic.

Niciodată nu m-am simțit așa de neputincios ca atunci. Și am început să te urăsc greu.

— Mare minune!

— Trebuie să știi, moșule, că eu așa am fost de când m-am pomenit. Nu suferеam ca altul să-mi apuce înainte în lucrurile bune și luptam să-i birui pe toți, până ce ajungeam cel dintâi. Până acum pe toți i-am învins, iar atunci d-ta m-ai supus pe mine, m-ai dat bătut.

Bătrânul îl privi năuc, și se cutremură.

— Așa de cumplită era mândria ta? Te semețeai până la cer?

— Așa de nebiruită, încât dacă n-aș fi ajuns cel dintâi, aș fi fost în stare să-l ucid pe cel care mă întrecea.

Pustnicul își făcu cruce și se uită la ucenic ca la ducă-se pe pustii.

— De aceea am început să te urăsc și pe d-ta. Ai văzut schimbarea din mine, și credeai că am friguri și sunt bolnav. Da, eram bolnav, însă nu cu trupul. Mi se deschisese până în adâncuri rana cea nevindecată a mândriei.

— Te uitai la mine ca râsul, ca mâța aceea sălbatică, ce așteaptă vietatea să treacă pe sub creanga ei de pândă.

— Ai băgat de seamă? Se poate. Din nou simțeam că nu mai pot trăi până nu fac și eu ce-ai făcut d-ta. Și numai la gândul ăsta am început să mă liniștesc.

— Hm! Hm! Numai Dumnezeu știe ce-i în sufletul fiecărui om! Am înțeles eu de mult și așa mi-am tâlcuit că pe tine mândria, semeția te oprește să ajungi credincios, cunoscător de Dumnezeu și de tainele lui. Dar nu puteam bănui să te roadă de la rădăcină acest păcat. Știi tu că o astfel de mândrie se aseamănă cu a lui Lucifer?

— Acum știu, părintele meu. M-a învățat întâmplarea de la râpă. Îndată ce mi-a venit gândul că trebuie să te bat, m-am liniștit și am plecat către râpa canonului celui mare, cum îi spui d-ta, înspre spinarea aceea de stâncă pleșuvă.

— Doamne, și pe unde nu te-am căutat eu, numai în partea aceea ba!

— Așa a vrut Dumnezeu, părintele meu, să nu mă afli! După ce am ajuns lângă stâncă și am privit-o mai de aproape, m-am îngrozit. Am început să tremur ca un copil când vede lupul. Era groaznică! Un vultur plutea în înălțime și-mi da târcoale parcă mie. Cum te vei cățăra din colț în colț? mă întrebam. Pasăre nu ești, capră neagră nu ești. „Dar moșul e capră neagră”, îmi zicea un glas rău și batjocoritor din lăuntrul meu. „El e moș de șaptezeci de ani trecuți. Tu, un flăcău. Și nu l-ai văzut cum a fost înghițit de

neguri? Poate a intrat în cer, poate pe aici e cărarea la rai și la tainele cele nedezlegate. Cutează, fricosule”. Așa m-a muncit multă vreme glasul cel rău. Lătra la mine un câne care se înhaită să te sfâșie. N-am mai putut răbda, și am început urcarea, pe unde am văzut că te-ai cățărat dumneata. Poate nici nu-mi mai dădeam seama ce fac. Dar după vreo câțiva pași m-am trezit și am început să judec limpede. Am privit din nou urcușul, am luat în seamă măselele de stâncă și mi-am adus aminte că eu sunt un om meșter în urcarea dealurilor. Trebuie să știi, moșule, că am mai fost în munte, cu alți flăcăi de seama mea, și mă cățăram unde nu putea nimeni să vină după mine. Eu vreme am avut destulă în viața mea, dar de lucru, nimic. Deci mândria mă năpădea acum nu din șoapta glasului aceluia ce lătra din mine, ci din priceperea și destoinicia mea la astfel de treburi. Mi-am luat inima în dinți, și mă târam mai departe.

— Către moartea ta, șopti pustnicul.

— Către moarte și către viață, părintele meu. Se pare că asta încă este o lege a lumii că viața să nu poată răsări decât din moarte. Trebuia întâi să moară semeția din mine, pentru a putea învia credința.

— Asta e lege veșnică, fiule.

— Deci, încrezut în puterile și în cunoștințele ca și în deprinderile mele, mă cățărai mereu. Dat cu cât mă depărtam de pământ și mă urcam în văzduh, în loc să mă încălzesc de osteneală, mă răceam tot mai mult. Simțeam cum îngheț, clipă de clipă: mă luă în stăpânire o frică îngrozitoare, părintele meu. Când mă opream să suflu, când simțeam golul de sub mine, de deasupra mea, din jurul meu, și tăcerea aceea de mormânt, și nici o vietate în tot cuprinsul acela pustiu, îmi clănțăneau dinții în gură. De câteva ori îmi lunecă piatra de sub picioare, gata să mă prăbușesc în gol, și simții că-mi vine nebunia. Puterile mi se sleiau clipă de clipă; picioarele îmi tremurau, cu mâinile nu mă puteam prinde, în cap începu să-mi vuiască o morișcă, ce-mi da amețeală. Mă prinsei cu brațele de un colț. Și nu mai putui înainta. Îmi veni în minte să-mi dau drumul la vale, dar amintindu-mi ce prăpastie mă aștepta, am început să plâng. Plângeam fără glas, numai cu lacrămi. Simțeam că trebuie să mor. Duhul moții se apropie de mine, să mă înghețe de tot. Mă găseam, pentru întâia oară în viață în fața morții. Și după ce întâi m-am înspăimântat cumplit și am plâns ca un copil, am simțit o groaznică părere de rău după viață. Simțeam că nu mă pot despărți de ea. Dar nu-mi puteam ajuta cu nimic. Îmi dam seama că am ajuns la capătul puterilor mele și al vieții.

El tăcu un răstimp, ostenit parcă nu de povestire, ci de ceea ce învia în el la aducerea aminte. Pustnicul îl asculta împietrit.

— Glasul cel rău – urmă Ilarion – nu mai lătra din mine. Nu mă mai asmuțea să merg înainte. Mă cuprinse o desnădejde de moarte. Dacă ar fi venit atunci înger sau demon să-mi spună că pot încă birui l-ași fi scuipat în față. Așa de tare aveam încredințarea că nu mai pot face nimic. Eram mai puțin decât un fir de pulbere… Deodată mă simții ușor ca un fulg, ca și când n-aș mai avea trup. Îmi ziceam: poate am început să mor. Dar în loc să mor, gândul mi se limpezi, mă simțeam acum liniștit și în minte începură să-mi plouă o grămadă de întrebări cu răspunsurile lor, fără să le fi căutat eu. Simțeam că plutesc într-un fel de aer răcoritor, și ascultam la ceea ce se vorbea parcă de către alții, în capul și în inima mea. Dar știam că eu judec, nu alții, însă cu o ușurință uimitoare… „Poate tot am murit”, îmi ziceam uneori, desi știam că nu am murit. Iată ce-mi spuneau atunci acele gânduri, sau acele glasuri lăuntrice, părintele meu trebuie să-ți povestesc așa cum le-am auzit.

Ilarion cel tânăr tăcu din nou, duse mâna după ulciorul cu apă pe care-i luaseră în poienița aceea, și bău. Îl ardea înlăuntru. I se uscase gâtlejul. Și ochii lui erau numai o pară.

— Dacă ești ostenit, fiule, lasă pe altă dată, zise cu bunătate pustnicul.

— Nu mai las trebuie să spun. Ascultă deci, moșule, ceea ce am ascultat și eu atunci. Erau numai întrebări și răspunsuri. Parcă toate veneau de aiurea, deși puteam jura că inima și gândul meu mi le spune.

— Ai voit să-l bați de bătrân, și vezi ce ai pățit? Acum ai să mori.

— Văd ce am pățit și știu că voi muri. Poate am și murit.

— Ba încă nu. Dar nu vezi tu prostia ta?

— Care prostie?

— Tu ai încercat să ajungi cu mintea ta la cele necuprinse. Ai voit să te urci în Cer, și vezi că n-ai putut ajunge nici în văzduhul stâncii acesteia? Ba, poate, nici la jumătate!

— Văd, dar e târziu acum!

— Pentru că mori?

— Da.

— Dar crezi tu că lumea întreagă moare odată cu tine. Ia privește!

Mă uitai împrejur fără să-mi mai fie frică de amețeală. Soarele strălucea, vulturul se rotea încă în văzduh. Pădurile de brad erau neclintite. Auzeam murmurul pâraielor din vale. Departe boncănea un cerb.

— Toate acestea au fost și vor fi și fără tine. Tu ai crezut că ești cel dintâi în lume, și fără tine nu mai poate fi nimic. Acum ce crezi?

— Mă simt ca și cum n-aș mai fi. Nu prețuiesc mai mult decât un ulcior de lut care s-a spart lângă izvor.

— Știi acum ce este omul? Te-ai întrebat adeseori.

— Știu că e un ulcior care se sparge când ii vine vremea. Mi-e destul să știu că-s muritor pentru a înțelege că-s o nimica goală.

— Și dacă ești așa de puțin, cum ai voit să ințelegi cele nepătrunse?

— Atunci nu știam.

— Dar acum știi?

— Acum văd limpede.

— Cu semeția?

— Nu. Cu umilința.

— Acum știi ce este umilința? N-ai înțeles ce este niciodată.

— Umilința e să simți cât ești de neputincios și să știi că ești muritor.

— Dar nu-i greu un asemenea gând? Dacă ai mai avea zile ai putea trăi cu gândul acesta?

— Aș putea, fiindcă acum simt că eu nu sunt decât o zidire, dar Ziditorul e altul.

Când am răspuns așa, glasurile au tăcut p-o clipă în mine, și am simțit cum mă învăluie o căldură plină de dulceață.

— Este deci un Ziditor? Porniră iar glasurile.

— Este. Acum îl simt. Din neputința mea simt atotputernicia lui.

— Unde-l simți?

— Pretutindenea. În cer și pe pământ, și în toate lucrurile lui.

— Dar acestea nu sunt purtate de legi ale firii?

— Ba de legi. Dar acestea nu sunt altceva decât voința lui Dumnezeu. Eu nu m-am uitat niciodată la ce este în spatele acestor legi. Am crezut că ele tâlcuiesc totul. Dar la spatele lor acum îl simt pe Ziditorul. Uiciorul de lut își are și el legile lui, are apă, are vrană prin care îl umpli și din care bei. Dar este așa, fiindcă așa l-a făcut olarul. Și lucrurile lumii sunt așa cum le vedem, cu legile lui, fiindcă așa le-a făcut Ziditorul lor.

— Hm! Par uşor de înțeles acum toate tainele firii. Cine ți le descoperă?

— Eu nu știu, dar le văd, le simt acum și cred în ele. Poate fiindcă m-am desfăcut de trup și am rămas numai suflet; poate fiindcă am murit.

— Ți-am spus că n-ai murit. Acum spui că crezi și în suflet?

— Cum n-oi crede dacă-s numai suflet acum? Trupul e prins de-o măsea de stâncă, poate s-a prăbușit în prăpastie. Ce spun acum nu vorbesc cu gura care are limbă și dinți. Ci vorbesc sufletește. Asta o știu eu foarte bine acum.

— Crezi, deci, că și dacă moare trupul, sufletul viază mai departe? Trăiește?

— Nu cred, ci văd și aud. Cum n-oi crede? Dar n-am știut până acum nici n-am crezut. Și niciodată nu m-am gândit cât de ușor se desparte sufletul de trup.

— Deși în toate visurile, sufletul umbla în drumurile lui. Iar puterea sufletului care este mintea, colindă până departe și când e omul treaz, și bate cărări pe care picioarele omului nu pot umbla în veac. Și tu totuși, nu ți-ai dat seama că omul are suflet nemuritor.

— Nu mi-am dat. Am vrut să înțeleg toate cu mintea mea.

— Și acum, cu ce înțelegi?

— Nu știu! Parcă am alți ochi, ochii din lăuntru, nu din afară.

— Și ești mai mulțumit cu ochii ăștia?

— Mă simt foarte ușor, foarte luminat și foarte mulțumit. Îmi pare că nu mai sunt om, ci duh. Poate pentru că am murit.

— Dar înțelege, omule, că încă n-ai murit. Ci ți-a căzut numai un văl gros de pe minte. Vălul negru era mândria, care acum, în pragul morții, a fugit. A fugit și cel ce te îndemna să fii mândru.

În fața prăpastiei la care te-a adus, a râs drăcește și a zis: Mi-am ajuns ținta. De-acum pot să plec.

— Diavolul?

— Diavolul semeției căreia te-ai închinat. În pragul morții nu mai este mândrie, cade vălul și vedem că nu suntem nimic. Și atunci începem să înțelegem pe Acela care este totul, și prin care suntem și noi. Dar spui că te simți acum liniștit și fericit. Ai vrea să rămâi tot așa?

— Mort? Fără trup? Aș vrea!

— Dar înțelege că nu ești mort, ci numai vezi cu ochii sufletului.

— Blagoslovit să fie sufletul și cel ce mi l-a dat. Aș vrea să rămân tot așa cum sunt acuma.

— Asta atârnă de voința Domnului; și de tine dacă ești hotărât pe viitor să-i slujești lui.

— Eu pe el l-am căutat mereu, și până acum, din tinerețele mele. Am greșit însă drumul. Mult l-am dorit, și iată l-am aflat.

N-am văzut atunci nici un moș cu barbă albă, cum își închipue oamenii, părintele meu, că este Dumnezeu, ci am simțit că mă pătrunde o lumină mare. Și am simțit o nespusă mângâiere și dulceață… Din dulceața asta nu m-am deșteptat până nu m-ai trezit d-ta aici la peșteră. Nu știu, am început să visez, să aud glasurile de care ți-am pomenit, sus pe râpă, unde m-am prins cu brațele, desnădăjduit, de măseaua de piatră, deasupra prăpastiei, ori după ce m-am prăbușit în adâncime. Nu știu câtă vreme a trecut până m-ai aflat, până m-am trezit. Când m-am deșteptat nu mi-am adus aminte de nimic, trei zile în șir. Dar apoi, în vreme ce-mi ziceam cea dintâi rugăciune, deodată mi s-au limpezit în minte și în inimă toate câte ți le-am spus. Și cred că nu le voiu uita vreodată, dacă ași trăi și o mie de ani. Iar ceea ce m-a bucurat pe mine mai mult decât toate, este că după ce am ajuns la puteri și am început să gândesc, am înțeles cu mintea limpede de-acum că tot ce am avut, ori am gândit atunci în trup, ori afară de trup, nu știu, este adevărul adevărat.

Ucenicul tăcu ostenit, și duse din nou ulciorul la gură și-l făcu să gâlgâe. Pustnicul părea că ațipise. Multă vreme mai rămase cu pleoapele lăsate, în nemișcarea lui de piatră.

Apoi se mișcă greoi; deschise ochii înlăcrimați, și zise:

— E scris în cartea sfântă că sunt nepătrunse căile Domnului. Nepătrunse le-a arătat și în purtarea de grije față de tine. Fie numele Domnului lăudat și binecuvântat.

— De acum și până în veac, răspunse ucenicul cu smerenie și cu evlavie, plecând capul.

— Crâncenă ți-a fost semeția, dar crâncenă și ispășirea! Și totuși, cât de minunate sunt căile Domnului! Cine ar fi crezut că dintr-o greșală de neascultare a ta, cunoscându-mi taina mea, tu vei ajunge la credință? Nu-i vorba, puteai să rămâi numai suflet, dacă nu mă nimeream eu la prăpastie. Dar cine mi-a purtat pașii mei în noapte către râpă, când eu te-am căutat cu totul în altă parte? Iată, purtarea de grijă a Ziditorului, și cărarea lui neajunsă de mintea omenească!

— Este de mirat, părintele meu, că eu cu acel prilej m-am vindecat de două beteșuguri: și de sumeție și de necredință. Nici nu știu cum s-a făcut asta așa deodată, zise ucenicul Ilarion cel tânăr, după ce se simți iar în puteri.

— Hm! De mirat și nu prea, fiule. Fiindcă mai totdeauna așa se întâmplă: cade deodată vălul mândriei cu al necredinții. Scris este, cum știi

și cum ți-am spus. „Tot cel ce se umilește, se va înălța”. Mândria și necredința merg mână în mână, ca două surori, trăiesc sau se prăbușesc împreună.

— Așa trebuie să fie, moșule, zise cu bucurie ucenicul. Îndatăce mi-am dat seama că nu mai am nici o putere, că mă aflu în pragul morții, am înțeles că nu prețuiesc nimic, cu toate cunoștințele mele. Mi se părea că mă deșert pe dinlăuntru, spunându-mi mereu: la ce-ți folosesc toate câte le știi și câte le-ai învățat dacă acelea te lasă acum să mori, și nu-ți pot ajuta. Dar, era lucru mare ce știam? Nu, erau numai niște închipuiri ale mele, de puțin preț, care în clipe grele nu-mi dau ajutor și reazem. Așa-mi ziceam atunci și mă întristam pentru că m-am prețuit prea mult în viață, pentru că mândria m-a îndemnat să te ajung și să te întrec chiar pe d-ta.

— Pe mine ușor e să mă întreci, dacă ai ajutor de la Dumnezeu. Eu nu-s mare lucru în lumea asta. Dar ceva trebuie să știi: eu niciodată n-am încercat să urc și să cobor râpa canonului celui mare, fără a mă ruga mai întâi Ziditorului, și fără a mă încrede cu totul în ajutorul lui. Altfel cum aș fi îndrăznit eu să ma cațăr pe unde numai capra neagră se poate cățăra?

— Mie nu mi-a trecut prin gând să cer ajutorul Celui prea înalt.

— De aceea te-a și trăznit înainte de a ajunge, cel puțin, la jumătatea drumului.

— Gândul acesta mi-a venit și mie mai întâi, când am căzut istovit pe stâncă: Nu poți sui o prăpastie, și tu ai voit să te urci până în cer. Și am început să mă cercetez pe mine însumi și am recunoscut cât sunt de puțin și de sărac. Trebuie să știi, părintele meu, că eu mai înainte nu m-am cercetat pe mine, ci numai pe alții. Vedeam mereu greșelile și puținătatea de minte a altora, și nu pe a mea.

— Asta-i legea mândriei, fiule, să vezi paiul din ochii vecinului, și bârna din ochii tăi ba. Și asta se face pentru că omul nu se cercetează să se cunoască pe sine însuși. Suntem tot cu ochii la alții, îi judecăm, îi disprețuim, și nu întoarcem privirile asupra noastră înșine. Aceasta e o mare rătăcire a vietii, din care izvorăsc nenumărate rele. Când începem să ne descoasem noi înșine, să vedem cât ne e de mare mintea, simțămintele, descoperim deodată lipsurile noastre cele mari. Și nu mai avem îndemn nici plăcere să judecăm pe alții, să ne ținem mai mult pe noi decât pe vecinul nostru, ci ne gândim mereu la neputința și neajunsurile noastre și încercăm să le vindecăm. Dar cu aceasta, am și ieșit din mândrie și am intrat în umilință.

— Așa am intrat și eu atunci, când mă aflam pe marginea mormântului meu. Cu deosebirea, moșule, că tot ce-mi spui acum d-ta, nu venea parcă din mintea mea, ci dintr-o luminare ce mi-a învăluit dintr-odată sufletul. Simțeam cum mă deșert pe dinlăuntru de toate puterile mele, de toate podoabele mele, și am rămas mai gol și mai neputincios decât în clipa în care m-a născut mama. Dar asta e de mirare, în clipa în care cunoștințele mele cădeau în praf și pulbere, lăsându-mă cu totul sărman, alte cunoștințe năvăleau în mine, ca dintr-un izvor: simțeam că am suflet nemuritor, că este un Dumnezeu atotputernic. Simțeam că această știință e neasemănat mai de preț decât tot ce se strânse în mine, și plângeam că nu am cunoscut, din tinerețele mele, aceste mari și veșnice adevăruri. Îmi ziceam suspinând:

— De-acum, dacă ași mai avea zile, abia de acum încolo aș ști cum să trăiesc! Ba îmi părea viața, – având credință în Dumnezeu și în sufletul cel nemuritor – de o neasemuită frumusețe și dulceață. Acum aș merita să trăesc, îmi ziceam, și chiar acum trebuie să mor. Și această stare mă întrista adânc. Am tot auzit eu, moșule, că pe lângă lacrimile ochilor mai sunt și lacrimile sufletului. Dar n-am știut ce poate fi aceasta. Atunci în fața morții, și mai ales în fața descoperirii adevărului, am știut ce sunt lacrimlle sufletului.

— Dumnezeu ți le-a trimis, Ilarioane, pentru ca să spele din tine gândurile vechi de mândrie și de necredință, și să capeți rădăcini gândul umilit și credința în cele mai mari și nepătrunse ale vieții. Pentru ca să bagi bine de seamă: să nu fii cumva iar ispitit, pentru că ai credință, să crezi că de-acum poți înțelege ce este sufletul și mai ales ce este Dumnezeu: Taina rămâne mai departe, nepătrunsă. Cu deosebirea că dacă ai credință, taina nu te mai îngheață și nici nu te înfricoșează punându-te pe fugă sau pe blestem, ci te mângâie, te încălzește și te atrage cum atrage amnarul bucățica de fier.

Ucenicul se gândi puțin, și zise cu hotărâre:

— Pe drumul vechi n-am să mai umblu, moșule. Cu mândria n-am să mai încerc cât voi trăi, cunoscându-o de o proastă și primejdioasă călăuză.

— Ușor de zis, dar mai greu de făcut, fiule. Pentru asta trebuie să te rogi din toata inima rugăciunea sfântului Efrem Sirul: „Iară duhul umilinții, al răbdării și al iubirii, dă-mi-l mie, robului tău”. Și este nevoie, mai ales, să-ți întorci cât mai des ochii asupra sufletului tău. În fiecare seară să cercetezi cum ți-au fost lucrările de peste zi, dacă nu ai greșit cumva împotriva umilinții. Căci diavolul mândriei, să știi, n-a fugit departe. Și, până este omul în viață, de nimeni nu fuge departe.

— Voi urma cărarea cum mi-o arăți, părintele meu. Căci nu aș mai voi să fiu din nou mușcat de șarpe.

— Să fii mereu cu băgare de seamă. Iată eu sunt trecut de șaptezeci de ani, și tot sunt silit uneori să mă cațăr pe râpa mea.

Ucenicul îl privi eu mirare.

— Asta te mână la stâncă?

— Da, ispita mândriei. Pentru a te feri de ea, pe cât e cu putință, e bine să te gândești adeseori la moarte. Gândul că oricâte am ști, oricâte am săvârși în lumea asta, nu ne pot opri de la moarte, e cel mai bun leac împotriva semeției. Apoi, al doilea leac vindecător, este adevărul că tot ce avem bun, este un dat de la Dumnezeu, și deci nu se cade să ne fălim cu un lucru de căpătat.

Ucenicul se apropie mai tare de pustnic. Îl asculta cu încordare.

— Cum, moșule, tot ce avem bun nu e al nostru?

Pafnutie zâmbi ușor și zise:

— Ascultă, Ilarioane, ar vrea cineva să se nască urât, pocit, ca mama pădurii? Fie bărbat, fie femeie.

— De bună seamă, nu.

— Dar orb, șchiop, surd?

— Cu atât mai puțin.

— Ori, dacă ar fi după noi, ar voi cineva să fie mărginit la minte, prost?

— Nu, moșule, tot omul ar vrea să fle cuminte.

— Dar bleg, fără voință, fără vlagă, îi place cuiva să fie?

— Nu-i place nimănui, părintele meu.

— Ei, vezi! Așa este! Și totuși lumea e plină de oameni și proști, de oameni fricoși. Ba și orbi, șchiopi, surzi și sunt destui. Cel care se naște cu fața și trupul urât, e din vina lui așa?

— Vezi bine că nu.

— Dar tu, dacă te-ai născut frumos și cu mintea ageră, e vrednicia ta?

— Nu, moșule!

— Dacă nu, urmează că nici nu te poți lăuda cu ele ca bunuri ale tale. Ci trebuie mai vârtos să mulțumești celui ce ți le-a dat.

— Văd că judeci drept, moșule. Eu, până acum, nu m-am gândit la asta.

— La multe nu te vei fi gândit tu încă dintre acelea la care trebuie să te gândești, dacă voiești să-ți păzești umilința și să bați ispita mândriei. Iată, de-o pildă, alt lucru la care nu te-ai gândit. Se putea întâmpla ca tu să te naști bolnăvicios, urât, ori slab la minte?

— Se putea întâmpla, căci eu n-aveam puteri să împiedic așa ceva.

— Atunci pentru ce te ții mai mult decât de aproapele tău care e urât, bolnăvicios, ori cu mintea mărginită? Pentru ce te uiți la el peste umăr? Se putea foarte ușor să fii tu în locul lui, cu slăbiciunile lui, și el în locul tău, cu darurile tale.

— Adevărat că m-am ținut mereu cel dintâi, și disprețuiam pe altul, înainte de luminarea mea. Și, mai este adevărat, că la toate aceste lucruri ce-mi spui acum, eu încă nu m-am gândit.

— Va trebui să te gândești, fiindcă sunt lucruri adevărate, nu închipuiri. Și din pricină că, înțelegându-le, afli tari arme de apărare împotriva ispititorului la mândrie. Când vei înțelege toate acestea nu te vei ține mai mult decât vecinul tău, nu-l vei mai disprețui, nu-l vei mai vorbi de rău, nu vei mai cleveti. Vei da pace altora și te vei sili să te îndreptezi pe tine însuți. Căci spune același sfânt părinte Efrem Sirul, pe care-l urma Ilarion cel bătrân în aceeași rugăciune împotriva lenei și a mândriei și pentru umilință, curăție și dragoste: „Nu-mi da mie duhul grăirii în deșert… ci dăruește-mi mie ca să-mi cunosc greșalele mele și să nu osândesc pe fratele meu".

Pustnicul tăcu un răstimp, apoi adăugă:

— Vei trăi și vei vedea, Ilarioane, că atunci nu mai bârfești pe nimeni, când ai ajuns să-ți cunoști slăbiciunile tale. Așa se pune în sufletul omului piatra de temelie a umilinții.

Ucenicul rămase pe gânduri. Păru puțin întristat. Pustnicul băgă de seamă și-l întrebă:

— La ce te gândești, fiule?

— Mă gândesc că eu îmi aflam o bucurie să descopăr la alții scăderi, să-i știu mai jos decât mine. Și-mi pare că îmi va fi foarte greu să mă dezbăr de bucuria aceea. E prea înrădăcinată în mine. Voi lupta, de bună seamă, împotriva ei, pe drumul pe care mi-l arăți. Dar parcă mi-e frică de a nu izbândi.

— Vei lupta și azi și mâine, și un an și zece, vei lupta dacă e nevoie cât vei trăi. Rădăcinile răului nu le putem stârpi din noi la repezeală și cu ușurință. Ci numai prin stăruință și prin îndelungă răbdare. Totuși, mai pot să-ți dau un sfat: de slăbiciunea pe care o marturisești nu poți scăpa decât prin dragoste și milă.

— Prin dragoste și milă? Se miră ucenicul, gândindu-se: ce amestec au aceste două aici?

Bătrânul văzu mirarea lui și zise:

— Da. Acesta e leacul cel mai bun. Pentru că de ce simți tu bucurie să descoperi în vecinul tău scăderi, să-l simți mai jos decât tine? Pentru că tu îl crezi pe aproapele tău un străin, ori poate chiar un dușman. Iar el nu ți-e străin, ci este fratele tău. Îți place să disprețuiești și să-ți bați joc de fratele tău bun? Când greșește, îți pare bine? Dacă s-ar fi născut orb, te-ai bucura, și te-ai simți mai mult decât el, fiindcă tu vezi?

— Pentru toată lumea, nu! N-am nici un frate nici soră, moșule, dar simt că față de fratele meu, dacă ar fi în orice fel nenorocit, nu m-aș bucura. Dimpotrivă, aș suferi și mi-ar fi milă de el.

— Oare care să fie pricina acestei purtări deosebite?

— Cred că un frate, ori pe o soră i-aș iubi, și pentru aceea nu m-aș putea bucura de răul lor.

— Bine ai judecat, Ilanioane! Dar după credința noastră tot omul ne este ca și un frate. Ba, chiar mai mult. Porunca ne spune: „Să iubești pe aproapele tău, ca pe tine însuți”. Adică nu numai ca pe fratele tău, ci chiar ca pe tine însuți. Și de bună seamă că fiecare om se iubește mai mult pe sine decât pe fratele său. Aceasta e legea cea mai mare a vieții, fiul meu, legea dragostei fără de care orice am face suntem aramă răsunătoare și nimic nu prețuim. Sfântul Efrem Sirul, învățătorul nostru, a pus-o în rugăciunea sa pe care noi o rostim în fiecare miez de noapte: „Iar duhul umilinței, al răbdării și al iubirii, dă-mi-l mie robului tău…”

Ucenicul se gândi întins, apoi zise:

— Mi se pare că aici iar ne aflăm în fața unei taine, părintele meu. Toți oamenii suntem frați. Să ne iubim unul pe altul, ca pe noi înșine. Unde crezi că e rădăcina acestei porunci, moșule?

Pafnutie luă ulciorul și trase o dușcă.

— Îți voi răspunde, Ilarioane, cu o pildă, ori cu două. Vezi tu brazii aceștia în jurul nostru? Sunt toți înalți, voinici, grei de podoaba cetinii. Cu toții se uită în cer, pe toți îi scaldă lumina oarelui, și-i bat noaptea stelele, cu sclipirile lor. Niciunul nu suferă că vecinul e tot așa de frumos și de înalt ca și el. Sau că, împrăștie aceeași mireazmă de tămâe. Niciunul nu pizmuiește pe celălalt. Nu doar unul singur e vrednic de mirarea ochilor noștri, ci mii și milioane. Toți sunt zidirea mâinilor lui Dumnezeu. Ei sunt cei mai buni frați. Dacă ar avea simțire și minte, dacă ar avea suflet ca noi oamenii, cu toții ar slăvi pe Ziditorul într-o singură înălțare de glasuri. Chiar fără minte find, ei tot aduc această slavă lui Dumnezeu… Sau privește într-o poiană cum stau de mândre și fericite, floare lângă floare, una roșie, alta galbenă,

alta albastră ori albă. Nu se pizmuiesc una pe alta, nu suferă cea albă fiindcă vecina ei e roșie. Ci toate împreună dau slavă Ziditorului care le-a făcut. Ele sunt cu toate surori bune, cum sunt brazii frați buni, și de aceea se bucură fiecare de frumusețea și de mireasma celeilalte. Acum, cine a făcut pe toți oamenii din lume și a umplut cu ei pământul?

— De bună seamă, Dumnezeu.

— Deci El este părintele tuturora?

— El.

— Și, atunci, nu suntem eu toții frați? Nu ești tu zidirea lui Dumnezeu ca și mine? Unul a ieșit mai frumos din mâna Ziditorului, altul mai urât. Unul mai deștept, altul mai mărginit. Da, dar toți îl avem pe El izvor al vieții, și, între noi suntem frați… Acum să bagi de seamă, Ilarioane, la un lucru: dacă te bucuri că tu ești mai deștept decât altul, acest altul care-l disprețuiești e fiul lui Dumnezeu ca și tine, și fratele tău. Omul pe care-l judeci fiindcă n-are mintea destul de ageră, nu-i el vinovat: așa a ieșit din mâna Ziditorului. Pe Ziditorul cine-l poate lua la întrebare pentru ce a făcut pe un om frumos, pe altul urât? Și de l-ar lua la întrebări, afară de păcat, cu nimic nu s-alege. Căci și olarul face deosebite vase, unele mai urâte, altele mai frumoase. Unele cu zmalț, cu poleială, altele sunt numai pământ ars. Dar cine are dreptul să-l ia la întrebări pentru ce le-a făcut așa?

— Nimeni, se înțelege! Sunt vasele lui și cine i-ar putea porunci cum să le facă?

— Așa e și cu noi oamenii, Ilarioane. Unul e vas scump, altul vas mai de rând. Dar cu toții am ieșit din mâna aceluiași olar. Dacă-ți bați joc de un vas, nu-ți bați joc de el, ci de olar. Iată un drum bun după mine, să te ducă la dragostea frățească, la dragostea aproapelui, oricine am fi. Să te bucuri de binele lui, și să te doară atunci cănd descoperi în el slăbiciuni de care nu el este vinovat. Fiecare om e fiul lui Dumnezeu și fratele tău. Poate să-ți fie milă de el când îl vezi neputincios, iar nu să-l disprețuiești. În fiecare clipă trebuie să te gândești că ai putea să fii tu în locul lui, și el în locul tău. Când iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți, îl iubești chiar pe Dumnezeu, fiindcă aproapele tău e zidirea lui. Când îl urăști sau îl disprețuiești pe vecinul tău, pe Dumnezeu îl superi și-l judeci. De aceea este scris în Evanghelie: „Orice ați făcut unuia dintre acești mai mici frați ai mei, mie mi-ați făcut”… Dacă te vei gândi și vei adânci în inima ta aceste lucruri adevărate, vei vedea că nu vei avea nici o bucurie aflând că altul e mai puțin decât tine. Ci-ți va fi milă de el, și-l vei ruga pe Dumnezeu să-i ajute.

Ucenicul ascultă cu mare luare aminte toate vorbele pustnicului. Și după ce le rumegă îndeajuns, întrebă:

— Trăind în porunca iubirii de-aproapelui, nu mai putem judeca, deci, pe nimeni?

— Toată judecata e a Domnului, fiul meu. Niciodată nu e bine să judeci pe altul, ci mai ales pe tine însuți. Dar trebuie totuși să facem deschilinire. Alta e să judeci pe cineva pentru e orb, șchiop, surd, urât sau puțin la minte, și alta e să-l judeci pentru că a ucis, a curvit, s-a îmbătat, a pus foc, a săvârșit nedreptate. Cu relele din urmă nu s-a născut nimeni, deci este vinovat de ele însuși omul. Și păcatele altuia le putem vedea, le putem chiar judeca, pentru că nu putem pune în aceeași cumpănă pe înger și pe demon, pe omul sfânt cu cel fără de lege. Dar a vedea și a recunoaște păcatele altuia nu ne dă dreptul să-l osândim, ci datoria de a-l ajuta să se ridice din groapa în care a căzut. Pentru că, deși păcătos, e tot fiul lui Dumnezeu și fratele nostru. Însă e un fiu rău, un frate rătăcit, căruia trebuie să-i ajutăm să se reîntoarcă la părintele său.

— E istoria fiului rătăcit din Evanghelie, zise încet ucenicul.

— Da. Fratele rămas acasă nu cunoștea legea iubirii aproapelui și s-a mâniat pe tatăl său că l-a primit în bucurie și cu ospăț pe cel rătăcit. Dar părintele s-a bucurat și a iertat, fiindcă el trăia în porunca iubirii.

— Dar dacă nu avem nici un drept să ne lăudăm cu darurile pe care le-am primit de la Dumnezeu, cum e viața, sănătatea, deșteptăciunea, frumusețea trupului, nu ne putem mândri nici cu bunurile pe care noi le câștigăm cu munca noastră. De-o pildă, cineva e harnic și adună bogăție; altul e silitor și ajunge departe în fruntea oamenilor la mane cinste; al treilea e deștept și cu munca minții sale se face cunoscut de toată lumea. Nici cu acestea nu ne putem lăuda?

— Ba ne putem, fiule, căci acestea sunt virtuți, sunt fapte bune, la care am ajuns și cu truda noastră. Dar nici pe o clipă nu trebuie să uităm că toate virtuțile ni le putem câștiga numai cu ajutorul Domnului. Munca este a noastră iar blagoslovenia de sus. Vezi tu, omul harnic, cuminte, deși ară bine pământul și alege la semănat sămânța cea mai sănătoasă, deși plivește holda la vreme și bine, când ajunge la secerat nu spune: „Mi-am făcut un seceriș bogat”. Ci zice: „Mi-a dat Dumnezeu un seceriș bogat”. Și adevărat spune. Căci el a pus mâna și munca lui, dar dacă nu punea și Dumnezeu mila, trimițând ploaie și căldură la timp, n-ar fi avut ce secera, cu toată truda Lui. De aceea omul care are un secenis bogat, nu se lauda, ci ce face?

Aduce lui Dumnezeu rugăciuni de mulțumită, duce din rodul câmpului la biserică și-i închină lui Dumnezeu.

— E adevărat ce spui, d-ta, moșule, zise, cu o însuflețire mare, ucenicul.

— Cum n-o fi adevărat? Pot vedea cu ochii și auzi cu urechile. Apoi așa e și cu secerișul nostru de fapte bune: când ajungem la el nu trebuie să ne gândim la lauda noastră, ci să ne aducem aminte să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru că ne-a ajutat să săvârșim.

— E frumos ceea ce spui, d-ta, moșule. În chipul acesta nu mai e nici o deșertăciune pe pământ. Când vedem răul, ne întristăm, însă nu osândim, ci ajutăm la îndreptare. Când facem binele, îl lăudăm pe Dumnezeu. Ajungem să nu mai facem ceva pentru noi înșine, ci să lucrăm numai din dragoste pentru Dumnezeu. Grozav de tare mi-ar plăcea o astfel de viață. Simt că trăind așa aș fi mereu cu sufletul senin, și nu mi-ar mai apăsa nici o greutate a vieții. Nici nu aș ști mai mult ce este urâtul.

Pafnutie văzu înflăcărarea ucenicului și zise:

— Drumul e lung până la o astfel de viață. Bagă de seamă, fiule, să nu zbori prea aproape de lumină și să-ți arzi aripile. Sunt încă tinere și fragede. Drumul desăvârșirii e lung și greu. În toată clipa ai nevoie de harul, de ajutorul celui Prea înalt. Iar din partea ta, e nevoie de îndelungă răbdare. Trebuie să știi că orice lucrare săvârșim avem nevoie de răbdare, de tăria răbdării. Dar nicăieri așa de mult ca în drumul către o viață după voia lui Dumnezeu. De aceea și spune sfântul părinte Sirul, pe care l-a urmat Ilarion cel adormit în cunoscuta rugăciune de la miezul nopții: „iară duhul umilinții, al răbdării și al iubirii, dăruește-mi-l mie robului tău”. Se înșiră cum vezi, laolaltă aceste trei virtuți, aceste trei puteri: umilința, răbdarea și iubirea. Dintre ele răbdarea trebuie de multe ori să ajungă până la îndelungă răbdare.

— Le numești pe aceste trei virtuți și puteri, după dat văd, zise ucenicul.

— Nu le numesc, ci sunt. Unii oameni nepricepuți cred că sunt slăbiciuni, nu puteri. Dar să știi de la mine, și vei cunoaște și tu în viață, că lucrurile cele mai grele de săvârșit, cele mai prețioase și folositoare, numai umilința, răbdarea și iubirea le pot face. Fără ele suntem slabi și nu răbdăm la muncă grea și îndelungată. Așa mă învăța mereu și Ilarion cel bătrân.

VIII.

ÎNAINTE, PE DRUMUL BUN.

Într-o dimineață, în zilele din urmă ale lui Octombrie, Pafnutie se duse iarăși el după apă la izvorul de sub stâncă. De-o săptămână nu-l mai lăsa pe Ilarion cel tânăr să coboare la izvor. De câte ori ajungea acolo căuta mai întâi în stufișul cunoscut. Dar stufișul era mereu gol. Și dimineața aceea pustnicul căută din nou și află burduful de brânză, sacul cu făină de mălai, și mai descoperi încă un săculeț cât o jumătate de desagă. Bătrânul se miră și voi numaidecât să afle ce este în săculețul neobișnuit în tufiș. Și află boabe albe de fasole.

Pafnutie simți o mare bucurie, din două pricini: întâia, că nu mai mâncase de ani fasole, și-i plăcea tare; a doua, pentru că era mâncare de post.

Legă săculețul de burduf, le luă în spate, după ce-și umplu ulciorul și începu să suie vesel spre peșteră. Îi venea să fluiere, ca în vremea copilăriei lui, când păzea oile.

Îi spuse lui Ilarion vestea cea bună, bătând cu palma lui aspră și burduful și săculețul.

— Mă tot temeam, în zilele din urmă, că oamenii lui Dumnezeu ne vor fi uitat. Și era grabă mare de merinde, căci în trei, patru zile o să se pună așa zăpadă, încât nimeni nu va mai putea străbate până la izvor.

Ilarion se grăbi după sacul cu făină. Dar, oricât se obișnuise până acum cu sarcinile de lemne, numai după mare trudă putu ridica sacul în spinare, iar când ajunse cu el la peșteră, era leoarcă de sudoare și sufla greu.

Pustnicul văzu și nu-și putu opri un zâmbet.

— Parcă-i grea mămăliga, Ilarioane?

— Nu-s obișnuit, moșule.

— Poate că nu ești obișnuit, apoi mai ești și prea subțire încă în trup. Însă în sacul ăsta, afară de făină, mai este și altceva.

— 0 fi drobul cel mare de sare.

— Va fi și el, dar mai este ceva, zise moșul zâmbind mereu.

Ucenicul se miră: Ce-ar mai putea fi?

— Sunt păcatele păcurarilor cari ne-au făcut darul. Ei le-au vârât în sac, pentru a ne aduce aminte de ele în rugăciunile noastre, de câte ori vom mânca mămăligă din făina asta. Sacul, gândea Ilarion, fusese într-adevăr

prea greu pentru mărimea lui. Poate pustnicul avea dreptate în povestea asta cu păcatele păcurarilor.

Se uită nedumerit la moșneag.

— Se poate una ca asta, moșule?

— Hai? N-ai auzit niciodată vorbindu-se despre greutatea păcatului.

— Am auzit, vezi bine!

— Poate ai simțit-o tu însuți?

— Așa este, moșule… Dar, totuși, să le bagi, păcatele, în sacul cu făină!

Moșul râse din toată inima. Era bucuros că făcuse și el o glumă. Nu prea avea obiceiul. Dar acum bucuria cea mare pentru săculețul de fasole, îl îmboldi să râdă nițel pe socoteala ucenicului.

— Păcurarii aceia, ca și părinții și moși de strămoșii lor, sunt oameni vrednici. Numai că se mai gândesc – din vreme în vreme – și la noi, locuitorii singurătăților. Nu prea au păcate mari, Ilarioane, și nu din pricina lor a fost greu sacul, ci pentru frăgezimea trupului tău. Dar noi tot suntem datori să ne rugăm pentru păcatele lor, pentru darul ce ni l-au adus. Mai trag ei în frigare câteodată câte un noatin mai gras, iar pe răboj îl însemnează între oile mâncate de gadină. Ce să le faci? După atâta lăptărie, le mai vine și lor gust de-o frigăruie.

— Înțeleg, părintele meu, că se cade să ne rugăm pentru cei care ne fac bine… Dar… d-ta îi cunoști pe ciobanii aceia?

— Nu-i cunosc, Ilarioane, ci am trăit și eu în ciobănie, și cunosc ce greșeli umblă între ei. Dar, vezi bine, nu pot cădea în păcate mari când trăiesc mereu în singurătate, ca și pustnicii, și când Dumnezeu e mereu cu ei în pustietatea codrilor. Oriunde își întorc privirile, fie zi, fie noapte, ei au mereu în față lucrurile zidite de mâna Domnului. Ca și plugarul, de altfel, însă cu deosebirea că muncitorul pământului seara se întoarce în sat, între oameni, și i se dă prilej de alte greșeli decât în singurătate. Pustnicii cei vechi și părintele meu Ilarion cel adormit, au cunoscut foloasele singurătății și au slăvit tăcerea și pustiul ca pe doi sprijinitori mari ai vieții duse după voia lui Dumnezeu.

— Am citit din viețile sfinților, părintele meu, și știu că mulți dintre ei au trăit în peșteri, în deșerturi nisipoase și în crăpăturile pământului. De bună seamă au fugit de prilejul păcatului, care e mai des între oameni, în lume.

— După socoteala mea au fugit din lume, dintre oameni, cei mai slabi, nu cei mai tari. S-au izgonit de bună voie aceia can nu se încredeau că

rămânând în lume vor birui răul. Cei tari au rămas să biruie valurile vieții, în rând cu muritorii ceilalți. Asta, după credința mea, așa se întâmplă până în ziua de azi. Cred, Ilarioane, că nu noi, cei retrași în munte, în chilii, în schituri sau la peșteră suntem cei mai tari și mai buni creștini. Ci luptătorii care rămân buni creștini trăind în lume, între oameni. Mântuitorul nu ne-a poruncit să trăim numai pentru noi, biruindu-ne slăbiciunile, ci mai ales pentru alții, silindu-ne să ajutorăm pe vecin și să-l facem mai bun.

Ucenicul tăcu și se gândi îndelungat. Avu o tresărire de bucurie în suflet. Își zicea că el avea, din tinerețe, dorința asta a lupta în lume și de a birui.

De a schimba felul de viață pe care-l văzuse în jurul său, la prietenii săi. Neîmpăcarea cu felul lor de viață, fuga lui de petrecerile prietenilor, năzuința de a rămâne neîntinat cu păcate grele, curăția lui de inimă, toate acestea simțea acum că izvorâseră numai din dorința de a schimba viața din jurul său, care îi părea josnică, plină de noroi și de nedreptate. Poate chiar mândria lui de a-i întrece pe toți în lucrurile bune izvora din aceeași dorință… și totuși, iată unde l-a adus soarta sa! Dorind să fie biruitor în lume, s-a trezit la peștera pustnicului… Va fi, de bună seamă, și el dintre oamenii cei slabi, nu dintre cei tari, după învățătura pustnicului.

Îi spuse nedumenirea sa lui Pafnutie.

— De, zise bătrânul, căile Domnului sunt nenumărate și nepătrunse. Se poate ca mâna Ziditorului te-a îndreptat aici numai pentru a te întări, pentru a te îmbrăca în zalele de luptă, și pe urmă iar te vei întoarce în lume. S-a întâmplat asta de multe ori în vechime și cu mulți oameni cu gânduri bune. De bună seamă că pentru a birui în lume mai ușor te poți înarma în singurătate.

Mulți numai așa își dau seama cine sunt, ce puteri au și cum pot să-și crească aceste puteri. Mulți numai în liniștea singurătății descoperă ce răni au, și pot să le vindece.

— Mi se pare, moșule că eu sunt dintre aceștia, zise cu vioiciune ucenicul. Dacă nu veneam aici nu știu cum aș fi înțeles legea muncii și a umilinții. Nici legea răbdării.

— Asta din urmă crezi că ai descoperit-o? Te bizui că ai făcut până acum cu ușurință toată rânduiala canonului?

— Într-adevăr, n-am simțit greutăți prea mari, părintele meu.

— Am văzut eu că te supui și le faci toate cu ușurință. M-am mirat și eu destul, la început. Dar acum nu mă mai mir. Tu te-ai supus ușor și ai ascultat în toate din mai multe pricini.

Ucenicul îl privi mirat, dornic să audă. Până acum credea că numai el știa pricina acestei purtări.

— Mai întâi un fel de viață nouă, o nouă îndeletnicire, e atrăgătoare pentru multă lume, la început. În al doilea rând, cu orice preț, tu voiai să descoperi adevărul. Cărarea ce ți-am arătat-o n-ai urmat-o pentru frumusețea ei, ci pentru tine. Tu însuți mi-ai spus multă vreme că nu pricepi ceea ce faci. Dar câtă vreme omul lucrează pentru el însuși, pentru binele lui, ori de ce fel ar fi acest bine, munca e destul de ușoară, și nu are nevoie de răbdare prea mare.

— Asta mi se pare că-i chiar așa, părintele meu, răspunse ucenicul, mirat că-i cunoștea și pustnicul ceea ce credea că știe numai el.

— Hai? Cum să nu fie! Dar răbdarea și îndelungă răbdarea e cerută mai ales în lucrurile pe care nu le mai facem pentru noi înșine, ci pentru alții. Și canonul pustnicului așa trebuie să fie: nu pentru el, ci pentru slava Ziditorului. Că de vom face și canon și post și metanie numai pentru noi, și nu pentru a cinsti pe Cel Prea Înalt, ne-am luat plata în lumea asta și nu mai avem ce aștepta în cea viitoare. Poate nici nu te-ai gândit încă la lucrul ăsta, hai?

Ucenicul lăsă capul:

— Nu m-am gândit, părintele meu.

— Până acum, poate, nici nu se putea apropia de priceperea ta acest gând, fiule. Nu aveai credință, nu cunoșteai pe Domnul, nu erai încredințat că ai suflet nemuritor dar acum, cu milostivirea lui, toate cele vechi au trecut. De acum tot ce vei face trebuie să săvârșești din credință și pentru preamărirea Celui Prea Înalt. Nimic pentru tine, pentru slăbiciunea, mângâerea și mândria ta. De acum începe drumul greu al uceniciei. De acum ești un credincios, un om curățit de păcate prin spovedanie, un om nou și va trebui să trăiești ca un om nou. De acum încolo vei avea mai multă nevoie de răbdare, pentru că și aleșuirile celui viclean vor fi mai dese, mai grele și mai ademenitoare decât înainte…

Se apropia postul Crăciunului. Zăpada era așezată de un cot, dar gerul încă nu se pusese. Pafnutie și ucenicul său luară drumul către schitul lui Nectarie să se înarmeze pentru post și ajun cu o nouă spovedanie și cu sfânta împărtășanie.

Ieromonahul Nectanie se arătă tot așa de aspru și puțin la vorbă ca și în rândul trecut. Numai la despărțire îi spuse o vorbă mai prietenească lui Pafnutie:

— Grijește bine de mânzul ăsta. Poate va ieși un cal bun din el.

Întorși la peșteră și intrând în postul Crăciunului, începură canoanele deosebite pentru vremea cea sfințită și de pocăință.

Ilarion cel tânăr se puse vârtos pe lucru. Se silea, mai ales, să urmeze cărarea arătată de bătrân, și să facă toate canoanele pentru slava Ziditorului, nemaigândindu-se la sine. Era umilit și nu ieșea nici pe o clipă din ascultarea pustnicului. Focul ce-i ardea în suflet îl făcu încă, în mai multe rânduri, să întreacă măsura, în post și în ajun, mai ales. Așa că se îmbolnăvi de mai multe ori până la Crăciun. Ba odată își pierduse, de foame, conștiința și căzu în leșin.

Pustnicul îl înfruntă cu blândețe:

— Bagă de seamă, Ilarioane, că lucrurile începute cu mare dorință, prea la repezeală, nu ajung să fie săvârșite. E bună voința, e plăcută arderea lăuntrică, dar e nevoie și de măsură. Lemnele care ard cu flacără prea mare se topesc repede în cenușe. Oricum, sfatul răbdării nu este acesta. Cine vrea să facă prea mult, dintr-odată, dă dovadă de slăbiciune. Căci numai omul slab își închipue că dacă nu izbândește la repezeală, nu va mai izbândi niciodată. În trântă dreaptă cel slab scoate cuțitul și înjunghie, nu cel tare. Căci cel tare știe că are vreme să-l culce la pământ. Dar cel slab, simțind că i se împuținează puterile, vrea să sfârșească repede și scoate fierul.

llarion cel tânăr simți că pustnicul spune adevărul și se hotărî să urce treaptă după treaptă drumul arătat de bătrân. Cu toate că gândindu-se bine, înțelese că el se grăbea nu pentru că ar fi simțit că-i scad puterile, ci din dorința de a ajunge repede departe pe calea desăvârșirii. Adâncind cu cugetul această simțire descoperi însă cu groază că era tot vechea lui dorință de a fi cel dintâi, de a ieși din rândul oamenilor de toate zilele.

Își adună puterile și se strădui să urmeze cărarea arătată de bătrân: să nu mai facă nimic pentru el, ci numai pentru slava Celui Prea Înalt. Se silea să-și aducă aminte în fiecare clipă de această poruncă.

La început i se păru că nu-i prea greu. Acum, având credință, vedea pe Dumnezeu în toate lucrurile mâinilor lui. Nu-și mai spunea că soarele luminează, arborii cresc, apele curg, fiindcă își urmează legile lor. Știa că aceste legi n-ar fi, și nu ar putea nimic, dacă ele nu ar fi date de voința Ziditorului. Așa că îl întâlnea pe Dumnezeu cu puterea lui, oriunde își întorcea privirile, și-i păru ușor să urmeze cărarea. Dacă toate lucrurile lumii nu fac alta decât ținând legile date lor, să proslăvească pe Ziditorul, pentru ce i-ar fi greu lui, care nu este altceva decât tot zidirea mâinilor lui

DumnezeuDar în curând băgă de seamă că această cărare e cea mai grea dintre toate. Nu se putea despărți cu gândul de sine însuși. Orice făcea se întreba mai întâi dacă a lucrat cum e mai bine, dacă poate fi el mulțumit cu lucrul său, nu dacă acesta este sau nu spre proslăvirea Domnului. De cele mai multe ori avea bucuria lui în ceea ce făcea și-i era de ajuns această bucurie, fără să-i mai vină gândul dacă e mulțumit mai ales Dumnezeu.

După povața pustnicului în fiecare seară, înainte de culcare, își judeca gândurile, simțirea și faptele de peste zi. Și rămânea, seară de seară, îngrozit când descoperea cât e de plin încă de sine însuși, și cât e de departe de-a urma cărarea arătata de bătrân.

De multe ori i se plângea acestuia și-i cerea sfat. Pafnutie îl întărea.

— Ai ajuns la urcușul cel cu adevărat greu, fiule. Voință bună ai. Înarmează-te, cum ți-am spus, cu răbdarea. Ce nu poți săvârși azi, vei săvârși mâine, ori poimâine, sau peste un an, sau peste zece. Așa să te gândești. Și să nu ți se împuțineze puterea. Orice om vrednic mergând pe drum către un țel anumit, dacă se împiedică și cade, se scoală și merge mai departe. Și face așa chiar de ar cădea de sute și mii de ori. Făcând cu greu drumul, din căzătură în căzătură, i se pare uneori că stă pe loc, și nu va ajunge în veci la țel. Dar uitându-se înapoi vede drumul că l-a străbătut, știe că s-a apropiat cu ceva sau cu mult de ținta sa, prinde inimă nouă și merge mai departe. așa și tu. Să nu crezi că munca și drumul ți-e zadarnic. De câte ori recunoști în inima ta că n-ai izbutit încă, și pornești înainte, ori începi din cap, de atâtea ori te-ai apropiat cu un pas, ori cu mai mult de ținta ta. De bună seamă că ai nevoie de harul lui Dumnezeu și de îndelungă răbdare. Pe cel dintâi cere-l în rugăciune fierbinte și umilită, iar răbdarea caută-o în sufletul tău și în pildele altora. Poate acum a sosit vremea să cauți în bucoavnele cele bătrâne rămase de la părintele meu Ilarion, și să cunoști înțelepciunea și pildele ce le cuprind.

Ucenicul, în urma deselor și stăruitoarelor lui înfrângeri, avea mare nevoie de un sprijin. Și începu să citească cu lăcomie în cărțile vechi rămase de la pustnicul ieromonah, al cărui nume îl purta.

Află aici și sfaturi și pilde care îl întăreau în credința că prin răbdare îndelungată va birui, că va ajunge să facă faptă bună numai pentru că-i bună și frumoasă, adică numai cu gândul la Dumnezeu și nu la sine.

Bătrânul simți mare bucurie văzându-l că se cufundă în acele citanii. În serile lungi de iarnă îl poftea adeseori să citească cu glas înalt din acele pilde din viețile sfinților și ale altor oameni ai lui Dumnezeu. Pafnutie avu

iar bucuria pe care o simțise când trăia Ilarion cel bătrân, și-i citea și lui din acele cărți.

— Am și eu, deși-s bătrân, nevoie de întârire, pentru răbdare, zicea pustnicul. De aceea, te rog citește cu glas tare. Căci lupta noastră cu ce este rău în noi, și cu duhul rău din lume, nu sfârșește decât cu moartea.

Ucenicul citea cu glas înduioșat, iar bătrânul asculta. Erau pilde pe care pustnicul le cunoștea din citaniile lui Ilarion cel bătrân, dar îi plăcea să le audă și a doua, și a treia oară. Erau însă cele mai multe necunoscute. Cartea era groasă și Ilarion cel bătrân, în anii din urmă, când se alipise Pafnutie de el, nu mai vedea bine. Pe acestea le asculta cu mare mirare și înfrângere sufletească.

Cunoscură, astfel, împreună, viața mai multor pustnici din deșertul Egiptului, din ținutul Tebei, vieți minunate și prea plăcute de a fi povestite. Veniră la rând alte vieți de ale călugărilor evlavioși, și mai ales de ale sfinților celor de demult. În toate se ducea luptă cumplită mai ales împotriva celor două păcate care se țineau scai după Cuvioșii luptători: împotriva mândriei și a necurăției. Oamenii lui Dumnezeu, cum arătau cărțile rămase de la Ilarion cel adormit, nu putură birui păcatul, și mai ales ispita la cele două păcate, decât prin luptă de ani, dusă cu îndelungă răbdare.

Unul dintre ei vreme de cincizeci de ani dormea în fiecare noapte pe-o grapă cu colții de fier, – cartea nu spunea de unde o avea – numai pentru a îndepărta de la el vedeniile necurate, care-l îndemnau mereu să se gândească la lucrunile rușinoase săvârșite în tinerețe. Altul se urcă în vârful unui stâlp înalt, de pe care nu mai coborî patruzeci de ani, până la moarte adică, numai pentru a se pedepsi pentru păcatul mândriei, și pentru a scăpa de el și de ispitele lui. Omul și-a zis: „deasupra tuturora ai voit să fii. Iată te pun deasupra tuturora: trăiești în vârful stâlpului până la moarte”. Al treilea, pentru a se putea gândi mereu că el nu e nimica, iar Dumnezeu e totul, se îngropa în pământ și nu-și lăsa decât o gaură să răsufle, iar frații schimnici din împrejurime aveau poruncă de la el să nu-i dea de mâncare decât odată la două săptămâni, și odată la trei luni să-l desgroape pentru trei zile, pentru a mai prinde puteri.

Ascultând aceste și alte povestiri asemănătoare pustnicul Pafnutie ofta, lăcrima și ziceaCe fac eu, urcând uneori râpa mea, pe lângă ce-au făcut acești oameni ai lui Dumnezeu?

Ucenicul citi astfel de pilde până ce se îngrozi în toată legea. El nu putea nici auzi astfel de chinuri, dar încă să le poarte! Și în sinea lui își zicea că

nici lui Dumnczeu nu poate să-i placă astfel de lucruri. Dacă cineva își căznește în așa măsură trupul lui, însemnează că e prea slab și nu-i făcut pentru pustnicie. Îi părea că toți aceștia pun oarecum la încercare și iau în deșert numele lui Dumnezeu.

De ceea ce se mira însă după fiecare citanie, era înțelepciunea mare la care ajungeau acești oameni ce se chinuiau. De la vorbele cu care ieșeau din lume până la acelea ce le spuneau către sfârșitul canonului și al vieții, era o prăpastie ca între cer și pământ.

Părea că în vremea îndelungată în care își ucideau trupul, citeau în cărțile celor mai mari înțelepți și filosofi. Însă nu aveau nici o carte. De unde aflau o așa înaltă înțelepciune?

Odată își arătă nedumerirea înaintea lui Pafnutie.

— Fiule, nu trebuie să te miri, răspunse acesta. E lege din veac: când scad puterile trupului, cresc puterile sufletului. Apoi mai este și milostivirea Domnului, care le dă o răsplată pentru marea și groaznica luptă ce o duc împotriva răului.

Ucenicul nu primi cu bucurie acest răspuns. Nu mai citea din grozăviile acelea decât dacă-i cerea pustnicul. Nu-i plăceau. Ci se adânci mai vârtos în cetaniile altor bucoavne vechii rămase în peștrră, și în care sfinți părinți, oameni cărturari, vorbeau despre bine și desprr rău, și arătau drumul de-a face pe cel dintâi și de a-l înconjura pe cel din urmă.

Acestea îi păreau lui vorbe și sfaturi ale unor oameni prea cuminți. Dar toți scriau la fel în cărțile lor, ca și când s-ar fi înțeles între ei.

Nu peste mult părăsi și acele cărți, și iar rămase cu sufletul lui. În toată seara își cerceta viața de peste zi, și vedea cu mirare și cu amărăciune, cum înaintează de greu. Numai în clipe rare se putea uita pe sine, și făcea lucrul spre slava lui Dumnezeu.

Într-o noapte dormi tare neliniștit. Se svârcoli mereu în așternut. Dimineața era istovit și palid. Părea înfricat.

— Ce este cu tine Ilarioane? Ce ai pățit?

Ucenicul răspunse cu greutate:

— Mi se pare, moșule, că eu în loc să înaintez pe drumul cel bun, dau mereu îndărăt.

— Ți se pare numai, dar nu-i așa. Câtă vreme ai voință bună și lupți, să știi de la mine că mergi înainte. Dar, ce este?

— Am avut, părintele meu, năluciri necurate în vis, cum nu mi s-a întâmplat nici când trăiam în lume.

— Ce năluciri, Ilarioane?

— Mi-e și greu și-mi vine și scârbă să mărturisesc.

— Dacă simți scârbă, poți să spui.

— Mi s-a arătat în vis, moșule, o femeie goală care voia să mă ducă la păcat. Eu n-am văzut în viața mea o femeie despuiată până acum în vis. Cum am văzut-o? De unde a venit? Cine mi-a trimis-o? Pentru că eu, moșule, toată viața mea am fost om curat. Nu m-am atins de femeie. Și nici gânduri spurcate n-am avut până acum. Am venit în munte pentru a cădea aici în păcat? Căci acum o văd pe femeia aceea și treaz, cât se închid ochii. Cine a trimis-o?

Pustnicul se întristă și zise:

— Nu credeam să se apropie așa de repede de tine. Diavolul a trimis-o, fiule, căci el are asemenea obiceiuri. Dar dacă te-a făcut să vezi goliciune femeiască, să știi de la mine că ești departe pe drumul desăvârșirii în virtute, deși tu crezi că stai pe loc, sau chiar dai îndărăt. Să știi, fiule, de la mine și de la părintele Ilarion cel bătrân, că diavolul nu se apropie de ucenic ori de schimnic, ori de monah cu astfel de năluciri, decât atunci când se teme și se simte în mare primejdie.

— Cum și pentru ce s-ar teme? Nu înțeleg ce vrei să spui.

— Se teme să nu te piardă. Se simte în primejdie că vei birui. Te vede cum te-ai înjugat de acum și cu răbdarea, și știe că asta-i armă aducătoare de moarte pentru el.

— Dar ce are el cu mine? întrebă cu un fel de mânie, ucenicul.

— Ce are cu toată lumea care vrea să fie bună, să umble în căile Domnului. Trebuie să știi că el se crede încă stăpânul acesteia, domn peste oameni, deși Hristos i-a frânt împărăția, dând oamenilor puteri să biruiască. Deci când vede pe cineva că pășește vârtos pe urmele lui Hristos, se teme să nu-l piardă. Și se folosește de arme, de ispite. 0 ispită a lui a fost și visul tău, Ilarioane, încheie pustnicul făcându-și cruce și scuipând la stânga.

— Dar ce legătură poate avea ispita asta cu drumul pe care năzuesc așa de greu, cercând să uit de mine și să fac totul pentru Domnul, slujind răbdării pe cât pot?

— Apoi chiar împotriva acestei năzuințe a ta, a trimis el năluca.

— Nu pricep, moșule.

— Dar n-ai spus tu că îndată ce închizi ochii, iar vezi spurcăciunea aceea?

— Ba am spus, și este așa.

— Și la cine te gândești și ce-ți vine în minte când o vezi?

— Mărturisesc că mă umplu de porniri și gânduri necurate. Mă gândesc la plăcere necurată. Și parcă mă aleșuește încât nu mai pot scăpa. Mă gândesc numai la mine și la plăcerea ce aș avea-o cu femeia aceea. Tot gânduri care îmi umplu capul fără să le chem, fără voia mea. Așa ceva nici n-am mai pățit de când sunt.

— Apoi asta o vrea cel rău. Cu nimic nu se poate face să ne gândim mai mult la noi, decât deșteptând poftele cele trupești. El vrea să te gândești la tine și la plăcerea ta și să uiți că ești chiar așa pe drumul care te duce să slujești numai lui Dumnezeu, ca tot ce faci să faci numai pentru el. Nu înțelegi nici acum?

— Ba, parcă aș începe să înțeleg, părintele meu, răspunse cu spaimă ucenicul.

— E dovada cea mai bună că ești pe drumul cel bun. Să nu te temi. Vei primi ispita. Dacă vei primi-o mereu cu scârbă și cu împotrivire, n-are ce-ți face.

Ucenicul se mai liniști puțin. Dar nopți în șir închipuirea aceea nu-l mai slăbea. Fără să-și dea seama își aduse aminte de ispitele citite din cărțile cele vechi și de canoanele ce le făceau acei oameni care voiau să scape cu orice preț de ispită. Și fără să-i mai pară acum mari prostii și lucruri împotriva firii, începu să adune bolovani din râu și-i duse în peșteră în așternutul său. Căută pe cei mai ascuțiți, pe cei mai colțoși, și dormea pe ei.

Pustnicul văzu, dar nu zise nimic.

Ucenicul dormi așa până în gură de primăvară. În fiecare seară se ruga să se alunge de la el astfel de ispită, și în fiecare dimineață se trezea cu sufletul înfrânt: iar i se arătase vedenia aceea. Uneori, după săptămâni de împotrivire, slăbea zicându-și: „toată răbdarea încă văd că nu mi-e de nici un folos”. Dar numai pe-o clipă își pierdea nădejdea, și iar se înverșuna la luptă. Acum știa ce este nu numai răbdarea, ci chiar îndelungă răbdarea. Și dintre toate virtuțile, îi păru cea mai grea.

Dar când porniră adierile celea dintâi ale primăverii Ilarion cel tânăr începu să doarmă liniștit. 0 noapte, două, trei. Bucuria lui fu negrăită. Mai așteptă o săptămână și închipuirea diavolească tot nu se mai arătă. Dormea precum un copil în fașe, după ce l-a scăldat mamă-sa. Adună pietrele cele colțoase din așternut, le aruncă pe coasta muntelui ca să se durige până jos în vale. Dormind acum pe patul lui obișnuit de altă dată încă o săptămână, ucenicul nu mai fu asuprit de vedenii.

În aceeași vreme simțea o mare bucurie lăuntrică. Se simțea mai crescut în puterile cele sufletești ca niciodată. Îi părea că e după o baie întăritoare. Și odată cu bucuria, i se deschise parcă și o nouă putere de înțelegere. În rugăciune se simțea mai aproape de Dumnezeu. În baterea metaniilor părea că-l simte mereu pe Stăpânul în fața lui, și știa că lui se închină. Alungându-se de la el ispita care-l făcea să se gândească la sine, toate gândurile o porniră parcă pe un singur drum, la Dumnezeu.

Seara, când își cerceta sufletul pentru faptele de peste zi, vedea cu bucurie că pe cele mai multe le făcuse din dragoste către Atotputernicul, urmând bine cărarea arătată de bătrân. Nu-și mai putu stăpâni bucuria și îi mărturisi pustnicului.

— Am scăpat, cu ajutorul lui Dumnezeu, de ispită, moșule.

— Am văzut îndată ce ai aruncat pietrele. Afară de Dumnezeu, de tine și de mine, mai este cineva care știe că ai scăpat și că ai ieșit biruitor.

Ucenicul se miră:

— Cine ar mai putea ști?

— Nu știe numai, ci acesta a simțit și loviturile.

— Care lovituri?

— Fiecare piatră pe care ai aruncat-o pe stâncă la vale, a lovit, fără greș, în cel necurat, care te-a ispitit. Acum urlă undeva în fundul iadului.

Lui Ilarion îi plăcu auzind asemenea cuvinte și se veseli.

— Dar n-am scăpat numai de ispită, părintele meu, ci am primit și un mare dar. Încep să știu cum să fac lucrurile nu pentru mine, ci pentru Dumnezeu, din dragoste pentnu el.

— Nu e nici o mirare. Luni de zile ai suferit, pentru această luminare, căci diavolul voia să te umple de tine și de plăcerile tale, și tu ai luptat din răsputeri împotriva aceluia care voia să te scoată din legea și iubirea Domnului. Scârbit de ispită ai vrut să scapi de ea nu pentru tine, ci pentru Domnul. Căci pentru tine era mai ușor și mai plăcut să te lași în brațele acelei arătări mincinoase. Cu răbdarea ai biruit pe dușmani, cu răbdarea ai înaintat pe drumul desăvârșirii, deși ți-a părut mereu că stai pe loc.

Ucenicul era mereu pun de mângâere și de o mare bucurie lăuntrică. Înțelegând tot mai bine să facă orice lucru pentru dragostea lui Dumnezeu, îl simțea pe acesta mereu în apropierea sa, deși nu-l putea vedea. Îi părea că era undeva în apropierea peșterii o mare vatră de jăratic, din care se strecura, nu știu cum, în sufletul său, lumină și căldură, începu să priceapă puterea și binefacerile credinții și ale iubirii, până când într-o zi, în toiul

canonului din Păresimi, i se făcu în inimă lumină deplină. Se opri din metanie și zise cu glas tare:

— Când lucrăm din dragoste de Dumnezeu, atunci ne facem nouă înșine cel mai mare bine. Tot ce facem pentru el, se întoarce asupra noastră, cu înmiită măsură.

— Așa este, zise pustnicul mirat că s-a oprit în mijlocul canonului. Dumnezeu are tot ce-i trebue, cu ce-i dăm noi nu se îmbogățește. Dar ni se cere fapta din dragoste față de el, uitându-ne cu desăvârșire pe noi înșine, pentru a putea săvârși fapta bună fără gând la folosul nostru. Aceasta e fapta bună întreagă. E virtutea. Iar ea ne îmbracă tot pe noi. Folosul, și încă cel mai mare și statornic, e tot al nostru. Ne vine din belșug când nu-l așteptăm. Domnul a zis: „Tot ce-l ce-și caută sufletul său, pierde-l-va, iar cel ce și-l pierde pentru mine, îl va afla”.

IX.

CARTEA CEA VIE.

Trecură săptămâni și luni, rostogolind anotimpurile după rânduială, împlinindu-se și a doua primăvară de când llarion își făcea ucenicia la peștera călugărului. Nu mai rămâneau decât dou luni până se încheiau doi ani de când petrecea în munte. Tânărul înaintase așa de mult pe drumul cel bun, încât Pafnutie se gândea în taină la o bucurie visată: să-l ducă la schimnicul ieromonah Nectarie, și să-i spună: „Iată acest rob al lui Dumnezeu știe și poate, acum după doi ani, mai mult decât mine. Ia-l cuvioșia ta și du-l unde știi la vlădicie, să-l sfințească întru preot. El știe carte multă și cititul în orice bucoavnă e numai jucărie pentru dânsul. Vom dura o bisericuță de lemn lângă peșteră, și voi avea și eu păcătosul bucuria să ascult în zi sfânta Liturghie”.

Mai trăia, cale de două zile de la peșteră, un alt pustnic, la care se gândise Pafnutie să și-l facă urmaș. Omul venea din când în când la peșteră și stătea de vorbă cu bătrânul. Era și el în vârstă, poate douăzeci de ani să-i despartă.

Dar de când își începu Ilarion cel tânăr ucenicia, Pafnutie nu se mai gândi la singuraticul acela. Omul venea și acum la trei, patru luni o dată la peșteră. Era mai sălbăticit decât Pafnutie și schimnicul Nectarie. Privea înfricat în jurul său, și vorba-i era împiedicată.

Ucenicul Ilarion, bucurându-se că se apropie de sfârșitul probei, se silea parcă și mai mult decât înainte să se arate vrednic. Înaintă departe pe drumul umilinții, al hărniciei, al răbdării și al dragostei. Urma strâns drumul arătat de bătrân după învățăturile lui Ilarion cel bătrân, care urmase pe Sfântul părinte Efrem Sirul. Rugăciunea acestuia care venea la rând în canonul de la miezul nopții și care începea cu vorbele „Doamne și stăpâne al vieții mele” ucenicul nu o mai rostea numai când îi venea sorocul, ci de mai multe ori pe zi. Îi părea că după „Tatăl nostru”, e cea mai bună și mai desăvârșită rugăciune. E scurtă și cuprinde tot ce trebuie să știi și să săvârșești pentru a nu ieși din calea Domnului.

Cu cât înainta în virtute Ilarion cel tânăr își simțea conștiința tot mai simțitoare. Ajunsese ca oglinda unui lac, care se tulbură chiar dacă numai o gânganie a atins-o din sbor cu aripile. Ucenicul, și pe când îl chema Nichifor Preda și trăia în lume, avusese o conștiință simțitoare. Dacă aluneca și greșea cât de puțin, sufletul lui făcea valuri ca oglinda lacului

când arunci un bolovan. Dar avusese atâtea scăderi, între care mai ales mândria, care nu-i pricinuiau nici o mustrare de cuget, nici o tulburare de conștiință.

Acum, cu cât înainta în virtute, cu atât simțea mai tare orice rău care încerca să se apropie de el. Îi părea că e plin de răsunete pe dinlăuntru, că poartă în el o vioară vrăjită, care răsuna din coarde la orice primejdie de apropiere a răului. De multe ori nici nu mai trebuie să stea pe gânduri, să cerceteze dacă o faptă ce-i sta înainte e bună sau rea: simțea bunătatea ori răutatea ei înainte de gând. Uneori se mira cum a ajuns așa de răsunător pe dinlăuntru, deși faptul acesta îi era plăcut, și mai ales foarte folositor în înconjurarea răului și în câștigarea bunelor virtuți.

Se mira, de multe ori, cum pot trăi unii oameni având păcate grele pe conștiință? Cum le dă aceea pace și nu-i mustră? Cum să doarmă liniștiți?

Într-o zi îl întrebă pe Pafnutie.

— Părintele meu, poate un om să aibă o greșeală mare pe suflet, și să poată trăi liniștit și mulțumit?

— Poate, Ilarioane. Altfel cum ar fi lumea plină de leneși, de curvari, de oameni care fură avutul altuia și fac nedreptăți de tot felul? Cum ar fi ucigași cari se ascund să scape de pedeapsă? Hoți, cari nu mai înapoiază avutul răpit de la alții? Cum ar trăi mulțumiți, ba poate chiar fericiți atâția oameni plini de mândrie, care disprețuiesc pe deaproapele lor? Dar aceia care iau pe nedreptate bucata de pâine din gura văduvei și a orfanului? Sau bogații zgârciți care nu dau o bucătură celui sărac, să-l vadă că crapă de foame? Iată toți aceștia, și nenumărați de acest fel, trăiesc și huzuresc de bine, cu toate că pe sufletul lor apasă piatra de moară a păcatului greu.

— Socot, părintele meu, că acesta este o mare nenonocire pentru el.

— Mare, cea mai mare, fiindcă trăiesc o viață în zadar, iar după moarte se osândesc. De unii, care mai păstrează câte-o licărire de lumină în suflet, Domnul se îndură uneori, și, cel puțin în ceasul morții, vedem cum unii făcători de rele își mărturisesc vina săvârșită cu ani înainte. Mai ales lotri care ridică viața aproapelui, de obicei nu pot muri, pâni nu-și mărturisesc vina. Dar hoții, curvarii și atâția alții cu păcate grele, nu mai sunt mustrați de sufletul lor nici în ceasul morții. Ei au uitat de mult să mai citească în cartea pe care fiecare om o poartă în inima lui.

— Despre ce carte este vorba, părintele meu?

— Cartea conștiinței, în care e scris un singur lucru: Ce este bine și ce este rău.

— Da, o carte în care trebuie să citească toală lumea.

— E o carte vie, care vorbește din noi. Nici nu trebuie să știi slovă pentru a citi în ea. Este de ajuns să tragi cu urechea sufletului. La fiecare gând, simțire, ori faptă, ea îți spune fără greș dacă e bună sau rea.

— Crezi, moșule, că fiecare om poartă în el o astfel de carte vie? Poate sunt unii lipsiți de ea, și de aceea n-au în ce citi, și trăiesc liniștiți în păcate.

— E o carte vie a conștiinții, fiule, cartea sufletului. Și dacă fiecare om are suflet, nu se poate să nu aibă și cartea în care să citească ce este bine și ce este rău. Părintele meu Ilarion mi-a dovedit-o aceasta cu nenumărate probe. Tot așa citea și în cărțile cele bătrâne. Am simțit și eu și tu acest adevăr.

— Totuși sunt mulți care nu citesc în ea, care nu mai aud glasul mustrării de conștiință, și trăiesc în păcate. Ba încă mulțumiți, cum numai înainte ai spus d-ta. Cum se poate ca pentru unii cartea aceasta să fie mereu pecetluită, să le amuțească pe vecie glasul conștiintei? -

Pustnicul se gândi un răstimp să-și împrospăteze în suflet învățătura lui Ilarion cel bătrân. Apoi zise:

— Să începem cu tine, Ilarioane!

— Cu mine? se miră ucenicul.

— Da, cu tine. Nu mi-ai spus tu, și nu am văzut eu, cum ai trăit destui ani cu două păcate de moarte pe suflet? În vreme ce te fereai de necurăție, de minciună, nu trăiai în lene, fără să lucrezi nimic, și mai ales nu erai cu totul stăpânit de mândria ta? Nu-mi spuneai că pentru a fi cel dintâi, pentru a întrece pe altul în fapte bune, ai fi fost gata să-l ucizi, dacă altfel nu l-ai fi putut birui? Adevărat sau ba?

— Adevărat, părintele meu, suspină ucenicul înclinând capul.

— Acum să-mi spui dacă în vremea ce te apăsau aceste două păcate grele, te-a mustrat vreodată conștiința pentru ele?

— Chiar la început, după ce am ajuns la pricepere, vre-un an doi, m-a mustrat, moșule. De multe ori mi-am zis, văzând pe alții cum muncesc din zori până în seară, în vreme ce eu nu răceam nimic, că această rânduială a lumii nu-i dreaptă. Și adeseori, la începutul tinereții, când am băgat de seamă râvna mea bolnavă de a fi mereu cel dintâi, îmi spunea inima că nu e bună această strădanie. Că și alții au dreptul să fie cei dintâi. Dar fiindcă îmi făceau plăcere și lenea – pentru că prin ea aveam vreme să mă gândesc, – și mândria, n-am mai ascultat de glasul acela lăuntric, și pe urmă nu l-am mai

auzit. Ani lungi n-am mai simțit nici o mustrare de cuget pentru lene și mândrie.

— Apoi, așa se întâmplă cu toți oamenii; fiul meu. De aceea trăiesc mulți în fărădelegi și nu le pasă. Când ajungi să nu mai vezi cu mintea răul, să nu-l simți cu inima, nu-ți mai pare că e rău și-l faci fără să te mai mustre conștiința. Cartea cea vie, pusă de Dumnezeu în sufletul fiecărui om, care-i învață ce este bine și ce este rău, se pecetluiește. Omul orbește și trăiește în fărădelege fără să-și mai dea seama. Părintele meu Ilarion îmi spunea de multe ori: „Îndoaie o creangă, și ea se oblește iar. Îndoai-o de o sută de ori, și rămâne strâmbă, sau se rupe. Calcă în picioare un firicel de iarbă: iar se ridică. Dar fă bătătură ori turiște de oi pe-o pajiște întreagă, și nu un fir, ci mii de fire rămân culcate la pământ până se usucă. Sau apucă-te tu, Pafnutie, și fură un miel. Să vezi cum o să te junghie glasul conștiinții și să te mustre de păcat. Fură însă, pe rând, o sută, azi unul, mâine altul, și n-o să-ți mai pese de păcat. Cartea cea vie se pecetluește, și glasul lăuntric amuțește”. Așa-mi vorbea în pilde părintele meu Ilarion, și socot că avea dreptate.

— Dar au, așadar, toți oamenii cu ei cartea aceea vie, care-i învață?

— O au, din naștere. Dar dacă nu citesc mereu în ea, uită slova și cartea rămâne pecetluită pentru ei. Părintele meu Ilarion citea adeseori cu glas tare din scrisorile Sfântului Pavel. Și acolo am auzit spunându-se că nu numai creștinii, ci și păgânii au cartea aceea… Stai numai să-mi amintesc, cum spune. Da, îi certa pe Jidovi. Îi înfrunta că ei au legi și porunci date de Dumnezeu prin Moisi, scrise pe două lespezi de piatră și nu le țin. Le arăta că mai buni decât ei sunt păgânii, care dacă n-au lege scrisă în piatră, au lege scrisă în inimă de Dumnezeu, legea ce le arată binele și răul. Dacă păgânii țin legea aceasta, scrisoarea vie din suflet, sunt mai buni decât Jidovii cari nu țin pe cea scrisă. Asta e o mare învățătură, Ilarioane: să citești mereu în cartea aceea, ce-ți arată binele și răul, și să lucrezi așa încât niciodată să nu te mustre conștiința. Acesta e începutul oricărei vieți omenești drepte. Dumnezeu nu în zadar a așezat legea aceea în sufletul omului.

— Da. Simt și eu că e călăuza omului în lume.

— Chiar așa, Ilarioane! Vezi tu că toate ființele știu ce să facă pentru binele lor, fără să le învețe cineva. Așa-mi cuvânta părintele meu cel răposat, căruia îi porți tu numele: „Privește Pafnutie cum știe pasărea să-și facă cuibul, și cum află cerbul izvoarele și pășunile cele bune! Uită-te la

albină și la furnică în ce împărății trăiesc, și cum știu face fagurul și mușuroiul. Cine le arată păsărilor călătoare pe unde le este drumul? Cine-l învață pe râs cum să sară în spatele prăzii, sau pe lup să înhațe, ori pe urs să frângă oasele într-o îmbrățișare? Cine a dat fiarelor colți și ghiare, și pentru ce? Iată Ziditorul le-a înzestrat pe toate cu puteri, cu simțiri, cu îndrumări, cu arme pentru a putea trăi în lume. Numai omul să nu aibă nici o îndrumare ce să facă, cum să trăiască, pentru a fi mulțumit și fericit? Se poate una ca asta? Cea mai de seama și cea mai de preț viețuitoare a pământului, s-o fi slobozit Dumnezeu în lume oarbă și surdă? Se poate? Nu se poate, părintele meu, răspundeam, pentru că Dumnezeu poartă grijă de toată lumea. Nici nu l-a trimis în lume fără zestrea lui – zicea mai departe Ilarion cel bătrân. Vedem că trupul e bine înzestrat, cu tot ce-i trebuie pentru viața lui. De la cap până la picioare, toate mădularele omului sunt făcute pentru trebuințele lui. Dar omul mai are și suflet. Și acesta trebuia înzestrat și încă mai bogat fiindcă sufletul mână și trupul. Nu putea lăsa sufletul orb și surd. De aceea a sădit în el cunoștința binelui și a răului. Atâta știe și simte fiecare om: ce e bine și ce este rău, fără alte mari învățături. Și atâta e chiar de ajuns pentru ca omul să știe pe ce drum să meargă în viață, pentru a fi fericit, și care drum îl duce la nenorocire și osândă. Asta e zestrea pe care i-o dă Dumnezeu fiecărui om care vine în lume”. Așa mă învăța Ilarion cel bătrân.

— Și avea dreptate, moșule. Tot ce spunea e adevăr. Dar tot nu înțeleg eu bine cum se pecetluește cartea cea vie. Cum tace glasul lăuntric al conștiinței în păcătoșii cei mari?

— Ti-am spus și-ți voi mai spune: nu citesc oamenii în ea, în fiecare zi. Nu ascultă glasul ce-l lăuntric, care le spune ceeste bine și ce este rău. Când faci mai întâi un lucru rău, glasul se ridică și te mustră. Când îl faci a doua oară, se ridică și te mustră mai ușor. Când ai căzut a suta oară în acelasi păcat, nu se mai ridică deloc. Conștiința e tare gingașă, îmi spunea Ilarion cel bătrân. Nu-i ca talpa cizmii să poți călca pe ea de mii de ori până se rupe. Dacă nu mai ții seama la săvârșirea unei fapte dacă e bună sau rea, pierzi cu timpul conștiința binelui și a răului. Și atunci săvârșești lucrul rău fără să mai ai mustrări. Și când nu mai ai mustrări de conștiință, te tăvălești în noroi fără să mai știi. De aceea spune înțelepciunea pustnicilor celor bătrâni, că răului trebuie să i te împotrivești de la început, de îndată ce-l simți că se apropie de tine. Până încă îl cunoști că-i rău. Și până nu a pus stăpânire pe tine. După aceea, chiar de-l vezi din nou, și voiești să te scapi

de el, vine cu mare luptă și greutate. Dar pentru a-ți păstra conștiința binelui și a răului simțitoare pe întreaga viață, trebuie să citești în cartea aceea vie în fiecare zi. Să-ți cercetezi, în fiecare seară, faptele de peste zi, să vezi dacă sunt bune sau rele. Și dacă o faptă o descoperi de rea, să i te împotrivești numaidecât, să i te faci dușman de moarte. Toți oamenii care nu lucrează așa, sunt în primejdie să li se stingă glasul cel lăuntric, și să orbească sufletește.

Ucenicul se gândi zile în șir la cele spuse de bătrân, și pornind mai ales de la viața lui, înțelese că toate sunt adevărate. Și mai înainte își cerceta cugetul în fiecare seară, dar de acum se oprea mai multă vreme la fiecare faptă de peste zi. Își spunea că i se apropie sorocul să se lege pentru totdeauna de viața de pustnic. Ucenicia se sfârșea și el simțea că de aici încolo are tot mai mari îndatoriri.

Cu șapte zile înainte de a se împlini doi ani de la venirea lui Nichifor Preda la peștera pustnicului, Pafnutie avu un vis. I se păru că rătăcește singur în pădure, și că într-o poiană cunoscută, chiar la marginea ei, zărește un ocol (un țarc). Nu știa să fie acolo nici o închizătoare. Cine să fi făcut acest ocol și pentru ce? Porni să vadă ce este și când se apropie, zări o blană roșcată printre Iții de brad. Sosind mai aproape descoperi un cerb tânăr, care zăcea pe pajiște, și care nu se înfrică de apropierea lui. Uitându-se mai bine, descoperi și o portiță. Cine a făcut închizătoarea și a pus cerbul aici? Nu era slab, deși pajiștea înlăuntru era săracă. „Se vede că cel ce l-a închis îi aduce de mâncare”, își zise Pafnutie. Deschise portița zicându-și: să vedem nu va zburda? Nimeni n-are dreptul să închidă un cerb aici în munte, unde el e împărat. Dar cerbul văzu portița deschisă, și nu se mișcă. „Poate e bolnav. Poate e rănit. Hai să vedem.” Cerbul nu se sperie de apropierea lui. Dar se ridică sprinten în picioare. Nu era bolnav, nu era rănit. Dar nici din ocol nu avea gând să iasă. „Poate l-au fugărit fiarele cele sălbatice și a aflat aici un adăpost”, vorbea bătrânul singur. Se uită la închizătură. Era înaltă. Era un bun adăpost. Închise portița zicându-și: „N-a intrat el aici de bună voie? Când îi va plăcea, va ieși. Va sări gardul, ca și la intrare, căci portița am aflat-o închisă”.

Porni mirat, dar nu făcu câțiva pași și auzi în fundul codrului un boncăluit de taur. Îi răspunse îndată cel din ocol, și într-o clipă fu peste gard și porni furtună încotro se auzi glasul. „Mare mirare”, își spuse Pafnutie, „să boncăluiască taur de cerb în puterea verii”.

Când se trezi își aduse aminte de vis și se miră. Mai avusese el vis cu cerb, și-l tâlcui, după împlinire, ca fiind în legătură cu Ilarion ce-l tânăr. Dar visul de acum, ce legătură putea avea cu ucenicul său?

Trecând cele șapte zile, și cu ele doi ani de ucenicie, Pafnutie simți cu bucurie că Ilanion începe mai întâi cuvântul, și încă cu nerăbdare.

— Părintele meu, am împlinit cei doi ani de ucenicie. Cu voia lui Dumnezeu și cu ajutorul lui, am muncit și m-am rugat, și am primit în suflet mare dorință să-mi petrec toată viața aici la peșteră. Și, dacă va fi voia și a d-tale, să-ți fiu urmaș în pustnicie.

— Să mulțumim mai întâi lui Dumnezeu, fiule. Trei zile să postim cu ajun și să ne rugăm ca Domnul să ne lumineze mintea la amândoi. Stai în fața unui pas hotărâtor al vieții tale. Dacă te legi odată pentru viața ta de pustnic, numai cu păcat greu te poți desface de legământ. Să ne gândim amândoi, și să ne rugăm mai ales pentru luminarea cea de sus. Ești încă așa de tânăr și viața de pustnic, cum ai văzut în doi ani, este cu multă osteneală. Nu spun că-i fără bucurie, însă. Să ne gândim bine până la hotărâre. Poate va trebui să cerem și sfatul părintelui schimnic și ieromonah Nectarie. El nu spune multe, dar spune bine. E om cu mare înțelepciune. Și a trecut prin multe încercări în viață. Voi chibzui și voi rândui un canon anume pentru aceste trei zile. Bine grăiesc, Ilarioane?

— Bine, moșule. Vor trece ele și aceste trei zile.

X.
VIAȚA DIN TRECUT A LUI ILARION CEL TÂNĂR.

Trecură și cele trei zile de post cu ajun, cu canon anume rânduit, cu multă rugăciune și priveghere. Ucenicul ieși din ele parcă mai luminat, mai frumos, și mai tare în hotărârea lui. Pafnutie, după canon părea mai îngândurat. În priviri i se coborâ ca un văl subțire, cenușiu. În vremea celor trei nopți de pregătire aproape nu dormise. Când ațipea tresărea scurt, bătut de vedenii. I se arătă, între altele, și cerbul acela din țarcul din poiană. Nu știa din ce pricină nu-l mai părăsea o neliniște, care-l furnica mereu.

— Iată-ne trecuți și peste vremea închinată lui Dumnezeu. Acum să-mi mărturisești, fiule, cum te-ai hotărât?

— Hotărârea mea e nestrămutată, moșule: rămân aici. Așa-mi spune inima să fac.

— Pentru totdeauna?

— Până la moarte.

Moșneagul nu păru că se bucură de răspunsul acesta. Totuși zise:

— Prea bine, Ilarioane. Dar înainte de a te lega și a face jurământul, eu, povățuitorul tău, trebuie să știu cine ești. Până acum ai ocolit mereu răspunsul, și n-am prea stăruit nici eu. Credeam că va veni clipa când de bună voie vei spune cine ești. Dar ai tăcut mereu. Acum însă, nu mai poți tăcea. Ești nu în clipa când începi proba pentru o viață nouă, ci când chiar intri în ea. Proba e o încercare. Grea sau ușoară, trece. Dar viața nouă începută odată, nu mai se sfârșește decât în moarte. Așa că trebuie să rupi cu desăvârșire și pentru totdeauna, cu trecutul. Și pentru asta trebuie să mărturisești acest trecut, și apoi să pui o piatră de mormânt peste el. Așa e legea, aici la munte, din bătrâne vremuri.

Ucenicul, după cum înainta în cuvânt pustnicul, se întrista tot mai tare.

— Credeam că mă vei scuti de acest canon, părintele meu, zise el cu tristețe.

— Nu pot să stric obiceiul din bătrâni, fiule. Apoi trebuie să-ți mărturisesc că, în cele trei zile de rugăciune, mereu m-a neliniștit această întrebare: „Cum vei lega tu pentru schimnicie pe cineva al cărui trecut nu-l cunoști?” Socot că neliniștea aceasta Dumnezeu mi-o trimite, după cum m-am rugat ca să mă lumineze.

— Poate cuvioșia ta nu are destulă încredere în mine? Poate bănuiești că am fost hoț sau tâlhar, deși eu nu mint, și ce am mărturisit până acuma n-a

fost decât adevărul.

Pustnicul se intrista.

— Eu cred tot ce mi-ai spus, Ilarioane. Știu că nu minți. Cum aș crede că ai fost hoț și tâlhar? Dar chiar dacă ai fi fost, odată ce ți-ai schimbat viața și te-ai curățit de păcate prin spovedanie, poți rămâne un veac în munte. Dumnezeu nu privește la fața omului. Tâlharul de pe cruce pocăindu-se, s-a mântuit, iar arhiereul Caiafa s-a osândit. Nu despre asta e vorba. Și neliniștea mea nici c-a pornit din asemenea bănueli, care nu-și au rostul aici la peșteră. E nevoie însă de a-ți cunoaște viața din alte pricini.

— Mult aș fi dorit, părintele meu, să scap de asemenea mărturisire, suspină ucenicul. Pafnutie îl privi cu înduioșare și zise:

— Drept să-ți spun, nu înțeleg pentru ce. Spovedania asta te umilește? Ești mândru și acum? Trufia nu s-a depărtat îndeajuns de tine? Dacă aceasta e pricina cu atât mai vârtos trebuie să te descoperi, pentru a izbi încă odată în mândrie.

Ilarion se întristă și mai mult.

— Nu din prieina seme~iei mi-e greu, părintele meu. Nu despre mine e vorba, ci despre alții.

— Hai? Cum ai spus? întrebă repede pustnicul, neînțelegând ce vrea să zică.

— Dacă ar fi ca în povestirea vieții mele să vorbesc despre mine numai, mi-ar fi ușor, și acum, chiar o plăcere. Căci cele două rele mari ce m-au robit, d-ta le cunoști de mult lenevirea și semeția. Va trebui însă, povestindu-mi viața, să vorbesc, mai ales de alții.

— Ei, vei vorbi și despre ei, și pace bună.

— Dar nu voi putea vorbi decât rău, despre ei, părintele meu. Și mie nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc de rău pe alții. Mai bine tac. Iar acum mi-e și mai greu să descopăr păcatele altora.

Și va trebui să le descopăr, moșule, dacă e să-mi spun povestea vieții mele.

Pustnicul îl ascultă mirat. „Auzi tu, pricină!” Așa de sus s-a suit pe scara desăvârșirii încât poate spune asemenea cuvinte? Dar zice că nici mai înainte n-a vorbit de rău pe nimeni! Poate de mai de mult e un ales al lui Dumnezeu”.

— Când spui din datorie, și spui numai adevărul, nu e nici un păcat, fiule, să vorbești despre altul ceea ce este: Nici eu ascultând, nici tu povestind, nu vom avea nici o plăcere în asta. Iar aceia despre care vei

vorbi, nu vor suferi nici o micșorare. Povestea va rămâne moartă aici la peșteră.

Ucenicul înclină capul.

— În ucenicie mi-ai datorat ascultare. Mi-ai dat-o și bine ai făcut. De aici incolo, în viața de pustnic, sub grija mea, îmi datorezi ascultare și mai mare. Fără ea, nu poți rămâne aici. Și tot pentru ea, dacă va trebui să pleci, vei pleca.

— Dar nu este vorba să nu te ascult, părintele meu. Vorba e că tare mă doare sufletul să vorbesc rău despre oameni cari…

— Dar înțelege odată că aici nu poate fi vorba de păcat.

— Sunt și lucruri care nu sunt păcate, moșule, și e greu să le spui.

Vorbind așa două lacrămi îi picurară din genele lungi. Bătrânul le văzu și tresări.

— Dacă ți-e greu azi, poți lăsa mărturisirea pe mâine.

— A, nu, moșule. Dacă trebuie să o fac, apoi o fac acum.

Urmă un lung răstimp, de tăcere. Erau amândoi în poiana de lângă peșteră, nu departe de mormântul lui Ilarion cel bătrân. Ucenicul își tot căuta un loc potrivit, se întorcea de pe o parte pe alta. În urmă se lăsă pe spate, cu ochii în cer, și începu să povestească. La început cu mare anevoință, căutând mereu cuvintele. Dar pe cât înainta, se făcea tot mai stăpân pe glas și pe vorbe. Se părea, de la o vreme, că nici nu mai povestea pentru pustnicul de lângă el, ci pentru sine însuși.

— M-am născut, moșule, acum douăzeci și trei de ani din părinții Ion Preda și Veronica Suru. Părinții mei își au amândoi obârșia în vremuri vechi, coborând din neamuri de mari boieri. Mulți dintre strămoși sunt însemnați în hrisoavele domnești și în hronicele cele bătrâne, din vremurile de slavă ale țării. Mulți au căzut pe câmpurile de luptă cu Lehii, cu Tătarii și cu Turcii. Unele din mormintele lor, astupate cu lespezi pline de slove, le-am văzut și eu prin bisericile care sunt ctitoriile lor, și unde numele lor sunt pomenite până azi la sfintele slujbe.

Eu m-am trezit copil, la un conac mare în mijlocul unei moșii. Argații noștri erau nenumărați, ca și turmele de vite albe, ciopoarele de oi, stavele de cai. Am văzut, după ce am mai crescut, stupina cu cei patru sute de stupi. Am văzut și via de zeci de pogoane, ea singură cât o moșie. După ce am crescut mai mare am fost și la celelalte moșii ale noastre, opt la număr. Și acolo iar sate întregi de argați, ciopoare de oi, turme de boi. Pe toate le

chivernisea tata cu ispravnicii lui. Era om harnic și aspru, și ținea în bună rânduială moșiile.

Iar eu, de când am răsărit și am început să înțeleg câte ceva, m-am simțit legat de măicuța. Era frumoasă ca o icoană, dar o vedeam mereu supărată și adeseori, când credea că nu o bagă de seamă nimeni, plângea. Plângea nu așa cum se plânge, ci se scutura cămașa pe dânsa. Când mă întâlnea pe mine, după asemenea plâns, mă lua în brațe, mă strângea la pieptul ei să mă înădușe, mă săruta și iar i se umpleau ochii de lacrimi. Era mereu supărată și-mi părea că se teme mereu de ceva. Tata vorbea cu ea aspru, dar de cele mai multe ori, nu vorbea. Îi arunca vreo privire peste umăr. Peste zi rar era acasă. Adeseori nu venea nici nopțile.

Mama îl aștepta până în ziua albă. Adeseori când tata sosea în zori, era beat, și văzând-o pe mama trează, o lua la bătaie.

De mic copil, văzând așa trai, și multe lucruri neînțelegându-le, m-am închis în sufletul meu. Am ajuns un băiat tăcut, care cu ziua de cap, nu făceam nimic, ci numai mă gândeam. Un junghi rece îmi intră în inimă de când am văzut-o mai întâi pe mama plângând. Iar când a bătut-o mai întâi în fața mea, am crezut că mor.

Mă gândeam, cu ziua de cap, pentru ce se poartă tatăl meu așa de rău și de sălbatic cu mama? Ea era așa de bună, de blândă, de harnică și de frumoasă, încât în copilărie adeseori credeam că ea este însăși Maica Domnului, pe care o cunoșteam din icoana cea mare din biserica zidită de strămoșii mei.

Ea mă învăță de mic, toate rugăciunile și tot ea mi-a descoperit mai întâi taina scrisului și a cititului. Citea și scria cu mare ușurință, și vorbea și două limbi străine. De cele mai multe ori când rămâneam numai cu ea, și mă purta în tainele slovei, părea că-și uită de durerea sa, se înveselea și se lumina și râsul ei argintiu umplea casa. Cânta uneori cu un glas decât care nu am auzit altul mai dulce și mai plin de mângăiere. Mă lua în brațe și alerga cu mine prin toate camerele răcoroase. Mă înădușea cu săruturile și-mi zicea mereu:

— Puiul meu! Viața mea!

Am învățat repede și cu bucurie și rugăciunile și slova. Iar mama, după fiecare lecție, mă ridica până în grindă și iar mă săruta, zicând aceleași vorbe:

— Puiul meu! Viața mea!

Când, pe nesăbuite, se auzea deodată tropot de cal apropiindu-se, mama tresărea ca deșteptată din vis, ca arsă de foc, și alerga la geam.

Se schimba într-o clipă și la față și la glas. Îmbătrânea. Și adeseori am văzut-o cum îl așteaptă pe tata, tremurând.

Dar el nici nu o lua în seamă intrând în casă. Poruncea mâncare și băutură. Mânca tăcut. La început stăteam și eu și mama cu el la masă, dar mai târziu mânca numai singur.

Mie îmi vorbea rar. Și totdeauna era nemulțumit că nu cresc destul de repede, și sunt slab. Învinuia pe mama că nu are grije de mine. Mie nu-mi spunea niciodată pe nume, ci îmi zicea „gânganie”.

Mi-era frică de el, și-l înconjuram. Îmi părea un străin, care vine, din când în când, să chinuie pe mama…

Așa mi-am petrecut copilăria, cu junghi la inimă, închis în mine ca într-o temniță.

Pe urmă, după ce am mai crescut, m-au trimis în Țara leșească la carte. Mama venea din când în când să mă vadă. Era tot mai ofilită și tot mai tristă. Mi se rupea inima când o vedeam așa. Tata nu venea la mine niciodată. Vara, la câte doi ani, mergeam acasă. Învățam ușor și bine, dar fără plăcere.

Mama, când veneam acasă, mă îngrijea și mă îndopa cu toate bunătățile. Mă miram cum mai putea alerga după treburi, fiindcă din vară în vară o aflam tot mai pierită. Iar tata venea acum tot mai adeseori beat acasă, începea să răcnească totdeauna la mama, și o bătea cumplit.

Începui să-l urăsc ca pe un dușman. Ce avea cu mama mea? Mă simțeam neputincios în fața lui. În ascuns, plângeam cu ceasurile. Simțeam pustiu adânc în jurul meu, și nu mă puteam bucura de nimic. Nu intram la nici o joacă cu băieții de seama mea. Nu puneam mâna pe nimic. Dar, de tânăr, începui să citesc tot felul de cărți ce-mi cădeau în mână. Mă ascundeam în grădină, pe câmp, în pădure, și citeam cu ziua în cap. De multe ori uitam să și mănânc.

Mai mărișor, mama mă întrebă odată:

— Pentru ce nu mai lași cartea din mână, Puiule? La școală, ai vreme de ea. Acasă trebuie să-ți aduni puteri noi. Să mănânci bine, să te plimbi.

— Citesc pentru ca să uit.

— Ce să uiți, Puiule?

— Să uit unde sunt. Să nu mai știu că d-ta suferi așa de mult. Ea începu să plângă cu hohote.

De atunci mi-a dat pace să citesc. Citeam și încercam să înțeleg multe lucruri. Dar puține pricepeam. Și toate îmi păreau neajuns de triste, și fără nici un rost în viață. Am început să îmbătrânesc din copilărie.

Când mă apropiam de optsprezece ani, venind acasă, ca de obiceiu, peste vară, n-am mai aflat-o pe mama.

Întâi am înghețat de spaimă și am rămas fără suflare. Apoi am început să urlu și să mă tăvălesc pe podeaua casei.

O slujnică alergă lângă mine.

— Mama! Unde-i mama? Zbieram mereu. Dacă a murit, pentru ce nu mi-a spus nimeni? Pentru ce nu m-au chemat la înmormântare?

— Te liniștește, cuconașule! N-a murit cucoana.

Îmi ridicai capul.

— N-a murit. Doamne sfinte! N-a murit! Dar unde e? E bolnavă în vreun spital?

— Nu e mai bolnavă decât a fost mai înainte, răspunse cu durere slujnica.

— Dar unde e?

— S-a dus acasă, la părinții d-sale.

— S-a dus de mult?

— Din săptămâna patimilor.

— Doamne sfinte! Și mie nu mi-a spus nimeni nimic. Și când vine?

Slujnica amuți și o podidiră lacrimile. „Nu știu cuconașule. Noi suntem slugi și robi. Pe noi nimeni nu ne întreabă, nimeni nu ne spune”.

Încă în seara aceea am descoperit un adevăr îngrozitor. Tata sosise cu o femeie străină, călări amândoi. Femeia era înaltă, voinică, dar nu se putea asemăna cu mama.

Rămase la masă, rămase în casă și peste noapte și în zilele următoare.

Tata văzând mirarea mea de moarte mă chemă în odaie și-mi spuse:

— Ascultă, băiete. Cucoana pe care o vezi stăpână aici e mamă-ta cea nouă. Cealaltă s-a dus la părinții ei. N-am mai putut trăi împreună, și ne-am despărțit. Pe mama ta de acum o cheamă Elena. Să te porți cuviincios cu ea.

Nu i-am putut răspunde un singur cuvânt. Îmi părea că s-a deschis pământul sub mine și mă înghite. Dar cu mintea încă de atunci am înțeles că aceasta era femeia pentru care s-a chinuit mama atâția ani, pentru care o bătea tata.

Și am priceput, deodată, că viața n-are nici un preț și că e o povară groaznică pentru om. Fărădelegea tatii m-a izbit drept în inimă ca un junghier. S-a sfârșit! Nu mai aveam pentru ce să trăiesc. Dacă viața cuprinde așa fărădelegi, așa nedreptate, nu mai am trebuință de ea. Și până atunci am trăit închis în mine, rănit de moarte din copilărie prin suferințele mamei. Dar din clipa asta am amuțit de tot.

În ziua următoare am încălecat și am pornit la părinții mamei. Cunoșteam drumul. Am mai fost acolo de două ori. Spre seară am ajuns.

Săraca mama! Era numai umbră. Când m-a văzut, n-a mai putut nici plânge.

— Ai văzut pe năpârca aceea? Nu s-a lăsat până nu mi-a stricat și casa, după ce mi-a stricat, de tânără, viața.

— Am s-o omor, i-am răspuns eu scurt. Mama scoase un țipăt de groază.

— Am s-o omor și pe ea și pe tata! Se pare că eram cu totul schimbat la față și la glas. M-au înconjurat deodată și bunicii.

— Nichifore! Vino-ți în fire! glăsui moșul.

— Ce vorbe sunt acestea? se uimi bunica. Mama mă privea mereu cu spaimă, trăgându-se un pas înapoi.

— Am să-i omor pe amândoi, am strigat eu iarăși. Apoi am leșinat. M-am trezit întins într-un pat alb. Mama veghea lângă mine.

— Puiul meu! Viața mea! strigă ea văzând că deschid ochii.

Apoi, după ce am băut un pahar de lapte, mama începu să-mi povestească.

— Tatăl tău nu e așa de vinovat pe cât îl crezi. Patru ani a fost bărbatul cel mai bun din lume. M-a luat din dragoste și ținea la mine ca la ochii lui din cap. Era harnic, plin de iubire și fericit. Conducea trebile moșiilor, ca un arhanghel. Toată lumea îl lăuda. Nu bea pe vremea aceea decât ca orice om, când avea oaspeți… Dar femeia aceea nu m-a putut suferi pe mine niciodată. Ne cunoșteam din copilărie. A avut trei bărbați până acum. Tatăl tău e al patrulea. Când a văzut cât de bine am nimerit eu în căsătorie, pizmașa cea veche, mi-a jurat nenorocirea. Întâi l-a făcut pe tatăl tău bețiv și cărțaș, l-a înhăitat cu toate lepădăturile ciocoiești care trăiesc fără muncă, l-a tras la păcat apoi, iar pe urmă a început să-l asmută împotriva mea. Mi-l trimitea mereu beat acasă, și înfuriat fiindcă neștiind să joace cărțile, și cum mai era și amețit de băutură, pierdea mereu. Ea e de vină singură pentru tot răul ce l-a adus în casa noastră. Dar nu e adevărat că ne-am fi despărțit la lege. Când odată beat fiind, mi-a adus-o în casă, eu am venit aici. Aceasta

este despărțirea. Nici nu cred că poate să-i sucească mintea până într-atâta încât să o ia de nevastă. E din ciocoi, nu din boieri. Un neam prost. Nu cred s-o sufere prea mult pe lângă el.

— Atunci am s-o ucid numai pe ea, am zis eu.

Mama se înspăimântă din nou.

— Puiul meu! Viața mea! Să nu te potrivești diavolului. Să nu faci una ca asta. Ucizându-o pe scorpia aceea, m-ai ucide și pe mine. Căci tu ești viața mea. Pentru tine am răbdat atâția ani. Ucigașul ajunge la ocnă și când te-aș ști acolo, aș muri și eu îndată.

Mă simțeam cu desăvârșire zdrobit și neputincios. Simțeam că mama avea dreptate. Înțelegeam că-l mai iubea și acum pe tata. Dar o astfel de viață eu nu mai puteam înțelege. Și-mi păru lumea și mai pustie, și m-am închis în mine ca într-un mormânt.

De la vârsta de optsprezece ani am început deci să mă gândesc la rostul vieții. De atunci îmi ziceam că nu poate să fie Dumnezeu, după ce lasă să se întâmple lucruri ca acelea din casa noastră.

Am urmat mai departe să citesc ziua și noaptea, pentru că simțeam că înebunesc. Mă gândeam mereu la nenorocirea din familia noastră, și-mi veneau mereu gănduri ucigașe. Pentru că nu se împlini ce nădăjduia mama. Spălătura aceea nu pleca ci-l lua, din an în an, în stăpânire tot mai mare pe tata. Îl ducea unde voia, numai la căsătorie ba. Când îi pomenea de asta, oricât de beat, căci acum rar mai era treaz – ridica pumnul să izbească.

Dar până am isprăvit eu cu învățătura, a vândut două dintre moșii. Datoriile creșteau, fără supravegherea lui, pământul nu mai aducea venit în punga lui, ci în a dregătorilor.

Mama îmi spunea uneori:

— Ia tu în mână trebile gospodărești. Dar eu nu aveam nici o plăcere să trăiesc, dar încă să mă apuc de lucru! Ce rost ar avea?

Începui să privesc mai cu multă băgare de seamă în jurul meu. Descopeream, zi de zi, că cei mai mulți oameni trăiesc ca niște mișei: leneși, bețivi, curvari, hoți. Și mai ales cei mai mari și mai tari. Cei cari aveau moșii ori slujbe mari. Pretutindeni era băltoacă.

M-am gândit uneori: Poate asta e viața. Așa trăiesc oamenii. Așa trebuie să trăiesc și eu. Prieteni de seama mea mă luau cu ei la petrecerile lor necurate: băutură și femei. Am scuipat după ei și am plecat. Un glas din mine îmi spunea: ăștia nu sunt oameni, sunt dobitoace. Tu trebuie să fii un om adevărat!

De atunci am simțit crescând în mine mândria. Da! Așa cum trăiește tata, cum trăiesc prietenii mei, nu se plătește să-ți porți viața. Dar dacă te ridici tu dintre ei, și duci o viață cu totul alta, o viață vrednică de om? Nici atunci nu se plătește să trăiești?

Și am început să simt plăcere în a mă deosebi de alții, în a nu fi ca cei din jurul meu, în a-i întrece pe toți cu un alt fel de viață.

Am citit și m-am gândit necurmat. Mă sileam să înfrâng toate pornirile rele din mine. Dar repede am înțeles că pentru a trăi altfel decât cei din jurual meu este nevoie să înțeleg rostul meu în lume, dacă este unul. Să pricep cine sunt eu. Altfel simțeam că o să-mi trag un glonț, ori să mă spânzur de vreo cracă.

Au trecut ani de cumplită frământare și de necurmată lenevire. Trăiam la mama. Acasă nu m-am mai dus din clipa în care tata mi-a spus să-i zic mamă la spălătura aceea. Mi-era scârbă. Și-mi era teamă să nu ucid, de când mama îmi spuse că ar muri și ea odată cu femeia aceea trimisă de diavolul.

Anii treceau și tata nu se mai putea dezbăra de ea. Mama auzise de la slugi că acum o bătea pe aceea mai cumplit decât pe dânsa. Și că adeseori plângea și striga să plece vipera din casă, să-i vină la vatră femeia lui cea adevărată. Dar nimic nu se schimba. Numai moșiile se înglodau tot mai mult în datorii, cu fiecare an.

Eu iubeam tot ce era frumos în lume, ca și măicuța mea: Și iubeam mai ales pe oamenii buni, curați și cinstiți. Voiam să trăiesc ca ei și să-i întrec, și totdeauna izbândeam. Voiam să fiu un om deosebit de ceilalți, mai presus de toți, pentru ca trăind așa să văd nu are viața preț? Fără să mă luminez în acest lucru, simțeam că nu mai pot trăi. Așa de grea îmi era durerea și nenorocirea pentru mama mea.

Dar cu cât mă gândeam mai mult înțelegeam tot mai bine că viața curată, cinstită, dreaptă, viața de jertfă, numai atunci are un înțeles, dacă omul nu e numai trup, ci și suflet și dacă este Dumnezeu. Fără această credință simțeam că viața curată e o prostie încă și mai mare decât cea petrecută în păcat. Și m-am dus cu toată râvna să descopăr sufletul nemuritor și pe Dumnezeu. Am luat la bătaie toate cunoștințele din școală, am citit sute de cărți de oameni-învățați. M-am frământat cu gândul ani în șir. Vedeam legile după care se întâmplă toate în lumea asta, și în cer între stele, și pe pământ. Vedeam și simțeam frumusețea lumii și a vieții, dar ce era la spatele acestor legi nu pricepeam.

M-a cuprins atunci o neagră desnădejde. Mi-am zis: Fii bun ori rău, același lucru este. Moare și tâlharul și sfântul. Poate că tata și-a ales încă partea cea mai bună din viață. Dacă nu-i suflet nemuritor și nu este un Dumnezeu în cer, toate sunt deșertăciuni. Descoperii cu spaimă că nu mai uram pe tata, nici pe femeia aceea, că nu mai am milă de mama, că nu-mi mai pasă de nimic.

Am înghețat. Știam că nu mai am altceva de făcut, decât să mor. Dar în înghețul și pustiul care m-a cuprins, fără să știu cum, așa precum se arată o stea nouă din neguri, mi-au venit în minte cuvinte auzite în copilărie depre pustnicii de la peștera asta. Se vorbea prin sat, printre oameni, că aici la peșteră trăiesc oameni cu frica lui Dumnezeu, care cunosc înțelepciunea vieții și cunosc tainele lumii. Că din veac în veac s-au păstrat aici adânci învățături, cari au folosit multor oameni rătăciți.

Gândul se schimbă în lumină călăuzitoare. Ardea și lumina cu atât mai vârtos, cu cât știam că drumul la peșteră e cea din urmă nădejde a mea. Am plecat de acasă, de la mama, fără să-i spun că vin aici… lată, părintele meu, „povestea vieții mele”, sfârși ucenicul cu glasul stins. Nu am povestit toate suferințele mamei și toate umilirile ei. Nici viața ticăloasă a tovarășilor mei. Nici nedreptățile pe care le-am văzut în lume. Și cât am spus, am povestit cu mare silă. E așa de greu să descoperi rănile altora. Totuși cât ți-am spus, cred că e de ajuns la ceea ce-ți trebuie d-tale: să știi cine sunt. lată am fost un biet tânăr nenorocit. Suferința mamei a intrat în inima mea ca un junghi amar și veninos, din cea mai fragedă copilărie. Cred că această suferință m-a făcut să mă închid în mine ca într-un mormânt. Din pricina ei am fugit de toate plăcerile și bucuriile vieții. Ea m-a ajutat să mă păstrez curat. Dar tot ea m-a pus să mă frământ cu gândul – din cruda tinerețe – pentru a înțelege rosturile lumii. Vei înțelege acuma, părintele meu, că după ce aici la peșteră am văzut lumina adevărului, pentru mine nu mai are rost decât viața de aici. În lume nu mai am ce căuta. Ce am căutat cu înfrigurare n-am descoperit acolo, ci aici. Aici e casa, satul, moșia mea de aici încolo. De aceea hotărârea mea rămâne nestrămutată. Vreau să-mi fac jurământul de pustnicie. Te rog din toată inima, moșule, să mi-l primești.

Ilarion cel tânăr tăcu și închise ochii. Pafnutie tăcu mereu, ceasuri de-a-rândul.

După canonul de la miezul nopții, întrebă:

— Ilarioane, știi pe dinafară acum rugăciunea Sfântului Efrem Sirul?

— Știu, moșule.

— Dacă o stii, e bine. Trebuie să-ți amintesc însă că cea mai mare umilință se vădește în ascultare. Deci tu, dacă ai duhul umilinții cu adevărat, va trebui să asculți, întru toate, de mine.

— Voi asculta și mai bine decât până acum, părintele meu.

Moșul avu un surâs de tristețe. El văzu că ucenicul se gândește la ascultarea din pustnicie, dar el, pustnicul se gândea la alta.

— Va trebui să mă asculți chiar dacă îți voi cere lucruri pentru tine, și despre care vei crede că nu au nici un rost?

— Sunt în drumul ascultării, nu mă voi abate din el, părintele meu.

— Ești încă fraged și ești prea tânăr pentru a face jurământul. Iată ești plin mereu numai de dragoste pentru tine.

Ilarion înălță capul mirat.

— Așa crede părintele meu?

— Nu cred, așa este. Tu nu lucrezi nici acum pentru Dumnezeu, ci pentru tine. Te simți mulțumit acum aici în munte, și nu mai vrei să pleci de aici.

— Dar fac aceasta pentru a-i sluji numai lui Dumnezeu. Cred că din dragoste pentru el.

— Din dragoste pentru el facem lucrurile care-i plac lui, nu care ne plac nouă. Cine zice că pe Dumnezeu iubește, iar pe deaproapele lui îl urăște, mincinos este, zice Scriptura. Iară tu, pană acum te iubești numai pe tine.

— Nu înțeleg, părintele meu, zise neliniștit Ilarion.

— Vei înțelege îndată. Ce ai spune tu de un om care a găsit o comoară și o ține ascunsă ani de zile, în vreme ce oamenii din jurul lui mor de foame? Cu banii ce-i are ar putea cumpăra bucate pentru toată lumea. Dar el îi ține încuiați, deși, găsindu-i, se poate spune că el i-a primit în dar.

— Aș spune că-i un om zgârcit, că se gândește numai la el. Că nu iubește pe Dumnezeu dacă nu iubește pe aproapele lui.

— Bun! Așa este. Dar omul acesta ești tu, zise pustnicul privind peste capul lui Ilarion.

— Eu? se miră, tot mai neliniștit ucenicul.

— Tu ai descoperit comoara ce-ți trebuia. Sau mai bine zis, ți s-a descoperit în dar. Ai acum credință în suflet, în nemurire și în Dumnezeu. Dar te-ai hotărât să te închizi cu comoara asta aici la peșteră și să o păstrezi numai pentru tine. Aproapele tău orbecăie încă în întuneric și în nenorocire, și tu nu te gândești la el, ci numai la tine. Dar în aproapele e Dumnezeu.

— Și care este acest aproape?

Pustnicul oftă din adânc, și după o tăcere îndelungată, cuvântă:

— Tatăl tău și mama ta. Tu azi ești numai lumină. El e numai întuneric, iar ea e numai suferință și desnădejde. Am ascultat cu încordare povestirea ta. E o mare nenorocire. Dar tu azi ești dator din dragoste către Dumnezeu să vezi ce se poate face pentru cei doi nenorociți.

Ucenicul se albi la față, ca peretele. Simți un junghi la inimă. Era adevărat! El nu se mai gândea, de mult, nici la tatăl său, nici la mama sa.

— Chiar dacă nu ai avea părinți, ori avându-i, nu ar fi în nenorocire în care se află și încă ai fi dator să te întorci în lume. Tu, după cum am bănuit eu uneori, nu ești un om de rând, Ilarioane. Tu ai moșii mari cu sate de rumâni, tu cobori dintr-un neam cunoscut. Tu ești din rândul boierilor și va trebui, când îți va veni rândul, să-l ajuți pe Vodă în cârmuirea țării. Acum, după ce ai descoperit adevărul, are mai mare nevoie lumea de tine, decât muntele cu această străveche peșteră. Tu poți fi de acum folositor lumii, iar lumea este și ea a lui Dumnezeu, ca și muntele.

Ucenicul amuțise ascultându-l. Cufundat în grea întristare, privea în pământ:

— Nu e plăcut lui Dumnezeu – continuă pustnicul, – să se incuie în singurătate cine poate fi altora folositor. Aici e bine să se zăvorească numai oameni fără nici un preț deosebit, cum sunt eu. Dacă eu sau altul ca mine părăsim lumea, nimeni nu suferă ceva. Lipsa noastră nu se cunoaște. Cum? În locul meu n-au aflat păcurarii la repezeală alt cioban? Dar acasă frații se vor fi bucurând, nemaitrebuind să împartă sfoara de moșie părintească cu mine. Dar oameni de seama ta nu trebuie să rămână în munte și rareori au rămas, și chiar atunci după ce și-au făcut datoria în lume, între oameni. La bătrânețe nu la tinerețe, ca tine, fiule.

În loc de răspuns, din ochii lui Ilarion începură a curge lacrimi.

Pafnutie suspină, simțind cum i se strânge inima.

— Și mie îmi vine greu să ne despărțim Ilarioane. Mă lăsasem și eu dus de aripile unei dorințe: peste un an, doi să te hirotonești, cărturar cum ești, să facem un schit lângă peșteră, și să slujești aici sfânta Liturghie, iar eu să cânt în strană. Mă gândeam și visam la această bucurie. Dar ea pe cine ar fi mulțumit? Pe mine și pe tine. Doi oameni. Mă gândeam la un lucru pentru mine. Dar Dumnezeu îl cere acolo unde poți lucra pentru sute și mii de fii ai lui.

Printre lacrimi ucenicul birui să spună:

— Deci mă alungi de lângă tine, părintele meu. Eu eram la odihnă bună în țarcul acesta, și d-ta vreai să mă trimiți iar în slobozenia lumii de care am fugit.

Pomenind de țarc și de hodină, pustnicului îi veni numaidecât în minte visul lui cu cerbul pe care nu-l putu scoate din țarc deschizându-i ușa. Se minună în sufletul lui și fu cuprins de frică. Își zicea mereu: „E așa cum am visat! Așa se întâmplă lucrurile!”.

— Nici eu nu te alung de aici, fiule, nici altcineva. Ci Dumnezeu te cheamă la datorie, și umilința te îndeamnă la supunere. Rămânând aici tu ai urma să trăiești și să te rogi pentru tine. Dumnezeu te cheamă să lucrezi pentru alții. Te cheamă la o datorie cu mult mai mare și mai greu de îndeplinit, tocmai fiindcă ești mai bine înzestrat decât alții, și pentru că te iubește și voiește să te ducă la mai mare desăvârșire.

— Dar cel mai mare bine ce-l pot face părinților și altora, îl pot face mai ușor și mai bine de aici, moșule. Mă voi ruga necurmat pentru ei, mă voi ruga și pentru lumea întreagă. Ce ajutor mai mare le-aș putea da eu, decât rugăciunea?

— Este un lucru mai mare, mai sfânt înaintea lui Dumnezeu și mai folositor decât rugăciunea, Ilarioane.

— Este? Și care e acela?

— Fapta, truda pentru deaproapele. Lupta de a-i face mai buni, de a le ajuta să cunoască adevărul și să țină poruncile. La judecata din urmă Dumnezeu nu te va întreba cât te-ai gândit, cât te-ai rugat, ci îți va cere socoteala de ceea ce ai făcut pentru deaproapele. Știi cum spune însuși Fiul lui Dumnezeu, în sfânta Evanghelie: „Veniți, blagosloviții părintelui meu, de moșteniți fericirea cea de veci, că am fost flămând și mi-ați dat de mâncare; am fost însetoșat și mi-ați dat de băut; gol am fost și m-ați îmbrăcat, bolnav și m-ați cercetat; în temniță și ați venit la mine”. Iar cei drepți vor răspunde: „Doamne, când te-am văzut flămând și ți-am dat să mănânci” și celelaite, și Domnul le va răspunde: „Tot ce ați făcut unuia din cei mici, întru numele meu, Mie mi-ați făcut”. Iată, deci, că Dumnezeu chemându-te în lume, te cheamă să lucrezi numai pentru el, nu pentru tine. Aici în munte ai văzut cât e de greu să lucrezi numai pentru Domnul. Mereu te întâlnești pe tine, și lucrezi pentru tine. Dar ieșind în lume, unde te așteaptă sute și mii de frați, vei lucra pentru ei întru numele Domnului. Ai cu ce, ai avere, ai minte și învățătură, ai acum și credință. Pasă și fă-ți datoria.

— O să cad iar în pustiul din care m-am smuls, părintele meu. Oamenii, îi cunosc eu, nu se vor îndrepta la cuvântul meu.

— Hm! Iar începutul mândriei! Dar înțelege, Ilarioane, că tu nu mai trebuie să te gândești la nimic pe lume, decât la un singur lucru: să faci bine aproapelui, fără deosebire dacă e bun sau dacă e rău. Întoarcerea celui rău nu e treaba ta, ci a lui Dumnezeu. Tu să înveți, să sfătuiești, să saturi pe flămânzi, să îmbraci pe cei goi, fără a-i întreba dacă sunt buni sau răi. E destul să știi că sunt frații tăi, și că tot ce faci pentru ei, nu faci în numele tău, ci în numele Mântuitorului.

— Dar întors în lume, o să cad din nou în toate ispitele de mai înainte. Nu sunt încă așa de tare ca să nu mă pot înneca între valuri. Mi-e frică, părintele meu, zise Ilarion cel tânăr izbucnind din nou în lacrimi. Sunt un lujer abia crescut din tulpina Domnului. Lasă-mă aici să ajung stejar vârtos, și voi pleca apoi.

— Temerea ta e zadarnică, fiule. Ispita te poate ajunge, cum știi, și aici ca și în lume. Și aici te poți frânge. Dar nu este leac mai tare împotriva ispitei decât închinându-ți toată viața ta altora.

De astfel de oameni fuge mai tare necuratul decât de postelnici și de cei ce se roagă ziua și noaptea, cum facem noi aici la munte. Tu, Ilarioane, trebuie să-ți mai aduci aminte că te cheamă Nichifor Preda. Că moșii și strămoșii tăi au luptat pentru țară, au fost sfetnici ai Voivozilor și au ridicat biserici de închinare. Neamul tău este unul care s-a deosebit prin fapte bune. Ce s-ar întâmpla dacă toți cari au un cap, au avere, au cunoștințe frumoase, și mai ales au inima curată și sunt cinstitori ai legii, ar părăsi moșia și s-ar adăposti la munte, pentnu că le-ar fi mai ușor să rămână cinstitori ai Domnului? Țara, moșia cea mare, ar rămâne pe mâna oamenilor răi. Și tu știi, fiule, pentru Țara asta a Românilor, câți inși, și-au pus viața, slujind-o, de la începutu-i până azi? Noi, cei de-acum, trebuie să o lăsăm moștenire celor ce vor veni după noi. Toți cei buni și pricepuți trebuie să se înjuge și să tragă unde e mai greu: la rudă… Ilarion cel bătrân îmi povestea că, după vorbe rămase din vremuri vechi, aici la peșteră, în vreme de cumpănă, săreau și sihaștrii și pustnicii care nu erau hirotoniți, să apere moșia, îndată ce zvonul primejdiei pătrundea până în creierii munților.

— Nu se vorbea de războaie, moșule, câtă vreme am fost în lume, zise ucenicul, mai încercând să-l birue pe bătrân.

— Nu se vorbea atunci, dar nimeni nu poate ști ce aduce ziua de mâine. Mai ales peste acest pământ românesc, viforul a venit totdeauna după legea

lui: când nimeni nu-l aștepta. Dar dacă e pace, de oameni ca tine are nevoie moșia. Căci pentru a birui în primejdii, țara trebuie să fie tare în vreme de pace. Atunci își adună ea puterile. Ilarion cel bătrân, de la care știu toate câte ți le-am spus, zice că țara atunci e tare când familia e cinstită, dregătorii temători de Dumnezeu și de Vodă, lucrând cu dreptate, iar prostimea ascultătoare și harnică. Pentru toate acestea va trebui să lupți, după ce te vei întoarce în lume.

Ucenicul, după ce-i trecu întâia durere, începu în fel și chip să-i dovedească lui Pafnutie că locul lui e aici la peșteră, că Dumnezeu l-a adus aici, și că e nevoie, pentru mântuirea sufletului său, să rămână la peșteră.

Pafnutie îl luă atunci de mână și-l duse la schimnicul Nectarie. „Să ascultăm, fiule, și cuvântul unuia care e și mai înțelept decât noi amândoi”, îi zise el pornind pe poteca cunoscută. „Tu îmi făgăduiseși ascultare chiar de-ți voiu cere lucruri neplăcute pentru tine. Și acum văd cu mirare că nu voiești să ieși din țarcul tău.

— Nu din neascultare și din mândrie, părintele meu. Ci pentru că mi-e așa de frică să mă întorc în lume. Și pentru că mai cred că fapta ce aș putea-o face în lume, nu va ajunge nici odată cu ceea ce ar putea face Dumnezeu dacă mă voi ruga lui din tot sufletul.

Pe drum nu-și mai spuseră nici un cuvânt, cufundat fiecare în gândurile lui.

Cuviosul părinte Nectarie porunci să audă și el istoria lui Ilarion cel tânăr. În vreme ce Nectarie asculta nemișcat, numai din vreme în vreme i se îmburzoia și i se ridica sprânceana stângă.

După isprăvirea istorisirii Ilarion ținu să-și arate din nou credința că prin rugăciune va putea face mai mult bine, decât întorcându-se în lume.

— Ascultă, tinere, începu Nectarie, ce ți-oi spune acum eu. Se găsește în viețile sfințiIor, nu-i de la mine. Trăia odată un sfânt părinte dintre cei vechi, din a doua sută de ani a creștinătății, care punea preț mare pe rugăciune. Se ruga ziua și noaptea, și nu afla loc destul de retras și liniștit în care să se poată ruga după cum îl îndemna sufletul. Se retrase din lume, unde fusese păstor al sufletelor, într-o mânăstire. În lume veneau oamenii necăjiți, când unul când altul, să-i ceară un sfat, un ajutor, ori să se spovedească. Nu avea liniștea și pacea cerută pentru rugăciune. Când era mai cufundat cu mintea în lucrurile Domnului, veneau pe capul lui grijile omului. Era mereu tulburat și nemulțumit, și se retrase înttr-o mânăstire. Dar aici erau frații, călugării, canoanele, slujbele, care nu-l lăsau să se roage

cum i-ar fi plăcut lui. Atunci părăsi mânăstirea și după un drum de o jumătate de an ajunse în pustia pe care o căuta. Țipenie de om sau de altă vietate nu se pomenea. Liniștea stăpânea deplin și el putu, în sfârșit, să se roage după pofta inimii sale.

Trecu un an, trecură doi, trecură zece. Pustnicul nu mai dorea nimic de la Dumnezeu, ci numai să nu se strice liniștea ce-l înconjura. Se ruga frumos, smerit, cu căldură. Se punea ca o pulbere de lumină deasupra cortului în care se ruga el. Sfântul era încredințat că ceea ce făcea el era lucrul cel mai plăcut lui Dumnezeu; căci nu se mai gândea la nimic din lucrurile lumii, ci numai la Dumnezeu. Se uitase cu totul pe sine.

Ci într-o noapte avu o vedenie pe care o scrise el însuși în carte, mai târziu, așa că ajunse povestirea până la noi. Ostenit de rugăciune îndelungată, ațipi, și în vis i se arătă Mântuitorul, îmbrăcat în haină mohorâtă, ca în drumul de la Irod la Pilat, în vremea patimilor.

— Isaie! îl strigă pe nume.

— Aici sunt, Doamne! răspunse el plin de spaimă.

— Te rogi cu multă râvnă și rugăciunea ta e bună. Dar ești în rătăcire: nu ți-ai ales calea cea mai bună, fugind de lume. Este un om, care nici nu se gândește la sfințenia vieții, și totuși se roagă mai frumos și cu mai multă putere decât tine. Și e un om neînvățat. Vino să ți-l arăt.

Lui Isaia nu-i veni la socoteală că este cineva care se roagă mai bine decât el, și voi să-l vadă pe omul acesta. Va învăța de la el altă cale mai bună. Se porni deci pe urma Domnului, și nici nu știe cum, ajunse într-un oraș mare, pe când se făcea ziuă. Trecură pe uliți largi și lungi, pe marginea cărora dormeau palatele bogaților. Domnul îl duse tot mai departe, până la marginea cetății unde se împleteau uliți strâmbe, străjuite de case mici, dărăpănate, unele aproape numai bordeie și colibe. Înaintea uneia din aceste case sărace, sub un nuc bătrân, ședea pe un scăunel cu trei picioare un om ca de patruzeci de ani, cu șorț înainte, și cosea ciubote sparte, în vreme ce cânta încet, să se audă numai el, un cântec despre un păstor rătăcit în munți.

— Așază-te și tu sub nuc, Isaie și stai aici până la miezul nopții. Nimeni nu te va vedea. Tu însă vei putea lua în seamă cum se roagă acest fiu al meu Nicodim, mai bine decât tine și să înveți a-l urma pe dânsul care e mai priceput decât tine.

Sfântul a ascultat porunca Domnului, care în clipa aceea s-a făcut nevăzut.

Isaia privea munca harnică a omului, care nu contenea nici o clipă, în vreme ce cânta ușurel. Era un ciubotar cu fața smeadă, cu dungi de-a-lungul obrazului, cu ochii buni și veseli. Sfântul gândea: ce voi învăța de la acest om sărman?

Băgă de seamă că ciobotarul trăgea din când în când cu urechea spre casa dărăpănată de la spatele lui, în vreme ce mâinile harnice nu se opreau o clipă. Era de dimineață, numai rândunicile se treziră și începură să se țese prin aerul limpede. Nici un alt muritor nu se vedea prin curți, pe uliți.

Isaia îl urmărea cum lucrează și-i asculta cu băgare de seamă cântecul. Poate se ruga cântând? Dar în cântec nu era vorba de cer ori de Dumnezeu, ci despre păstorul rătăcit în munte, despre frumusețea codrului și murmurul pâraelor limpezi. Cântecul slăvea firea și lupta păstorului cu locurile grele din munte.

Așteptă până răsări soarele. Atunci văzu că ciobotarul își lasă lucrul și se ridică în picioare.

— Aha! Acum începe rugăciunea, zise Isaia, să fiu cu băgare de seamă.

Dar spre mirarea lui văzu că omul, după ce s-a ridicat și a făcut o cruce largă, plecând capul spre răsărit, șade îndată pe scaunul său cu trei picioare, și cârpește mai departe, murmurând cântecul de mai înainte.

Când fu soarele de-o suliță pe cer în casă se auzi mișcare, și maistorul își lăsă numaidecât lucrul și intră înăuntru. I se trezeau pe rând cei șase copii, căscând, cu ochii somnoroși. Ciobotarul făcu semn celor mai mari, care ieșiră îndată în curte, și începură să se spele la fântână. Pe cel mai mic, numai de doi ani, îl spălă el, cu toate împotrivirile copilului la apa rece. Apoi aprinse repede focul, încălzi lapte, și le dădu să mănânce cu pâine, după ce fiecare își făcu mai întâi cruce.

— Puțină rugăciune, după câte văd, își zise sfântul. Ce pot eu învăța de la omul acesta? Se pare că nici nu știe vreo rugăciune.

După ce mâncară, cei doi mai mărișoni, o fată și un fecior, începură să spele vasele, alți doi care veneau cu vărsta după ei, luară mătura, deschiseră fereștile mici, și începură să măture. Cei mai mici se cuibăriră lângă tatăl lor, și-și aflară jocurile. Omul începu să lucreze iar, cântându-și acum mai tare cântecul său.

Isaia se întristă:

— Se vede că nu-i femeie la casă. Copiii sunt orfani, dar uite cum se pricep la toate, cât sunt de mici.

Nimic deosebit nu mai descoperi sfântul afară de munca tuturora și jocul celor doi mai puțin mărișori. Înainte de amiază cu vreun ceas, ciobotarul își lăsă iarăși lucrul, și intră în casă. Focul era ațâțat din nou, acum de fetița cea mai mare. Tatăl se apucă de pregătirea prânzului, învățând mereu pe cei mai mari cum să curețe și să aleagă zarzavatul, câtă grăsime să pună în cratiță, și toate cele cuvenite pentru a găti un prânz bun. Când fură toate gata, puseră mâncarea pe o masă lungă, își făcură iar cu toții cruce și mâncară.

Din ciorba de cartofi mai rămase o strachină bună. Mai rămaseră și câteva felii de pâine.

Isaia văzu că cei doi copii mai mari, fără nici o altă poruncă, luară ce-a rămas de la masă, și luând de mână și pe cei doi mai mici, se pierdură pe ulițele strâmbe, și intrară într-o colibă. Pe pat zăcea o bătrână bolnavă. Ochii ei se luminară când văzu copiii, și întinse mâna după bucate.

După ce mâncă, fetița cea mai mare deretecă prin casă, mătură, puse lângă patul bătrânei un ulcior cu apă, și apoi porniră, luându-și ziua bună.

— Mergeți cu Dumnezeu, puișorii bunicii. Sfântul lsaia întrebă prin vecini dacă bătrâna e bunica copiilor.

— Nu. Nu le este rudenie. Dar ciobotarul a aflat-o odată mai moartă de foame, și de atunci îi trimite de mâncare.

— E de multă vreme văduv ciobotarul?

— De trei ani. De la nașterea celui din urmă copil.

Veni din nou sub nuc, și urmări tot ce făcură copiii și maistrul până seara. Omul munci vesel, uneori dădea câte-o îndrumare copiilor. Băiatul cel mai mare învăța meseria pe lângă el. Seara găti cu copiii în jurul lui, cina. Mâncară, după ce ziseră acum cu toții „Tatăl Nostru”; copiii se culcară, iar ciobotarul ieși iar la scăunelul și la ciubotele lui, și la lumina unui opaiț, lucră până la miezul nopții, când se duse și el la culcare.

Domnul i se arătă atunci iar lui Isaia și-i zise: „Iată care e cea mai primită rugăciune înaintea mea, și mai folositoare omului. Lasă pustia, vino între oameni și fă-te sluga lor”.

Sfântul se trezi din vis înfricat. După ce se gândi adânc asupra înțelesului acelei vedenii, simți că greșise drumul rugăciunii și că cea mai bună și mai tare rugăciune e lucrul făcut cu veselie pentru ai tăi și pentru alții.

Schimnicul Nectarie tăcu, înălțând din sprânceana stângă.

Ilarion se simțea trist. Înțelegea că și porunca lui Nectarie era să se întoarcă în lume.

Schimnicul intră în schit, deschise cărți groase, cercetă cu băgare de seamă și veni ca o furtună.

— Dacă n-ar fi nici o pricină care-ți poruncește să te întorci, tot ar trebui să pleci numaidecât. Părintele tău e bolnav greu.

Ucenicul îngălbeni.

— Tata?

— Da, tatăl tău. Se arată la carte ca o rană. A pățit ceva. Ilarion cel tânăr sări ca mușcat de șarpe. Ca un muget îi ieși din piept.

— Moare? întrebă el înspăimântat.

— Asta numai Dumnezeu o știe. Dar tu te grăbește. Acest Pafnutie ce ți-a fost ca un tată, îți va arăta drumul să nu-l mai rătăcești; îți va pune în straiță o roată de mămăligă și o mână de brânză. Dacă nu mai aveți, vă dau eu.

Nichifor Preda nu mai avu nevoie de nici un îndemn pentru a porni la drum. Uită într-o clipă toată ucenicia lui, și nu-l mai vedea decât pe părintele său rănit. Îi părea că-i aude glasul de durere în depărtare. Pafnutie abia se ținea după el.

— A ieșit cerbul de bună voie din țarc, își zise bătrânul, gândindu-se la visul lui.

Xl.

CUM A AJUNS NICHIFOR PREDA SĂ-L CHEME IARĂȘI ILARION.

Povestirea din această carte e făcută pe urmele unor vechi însemnări, aflate pe foile mucegăite ale unei bucoavne groase dintr-o sfântă mănăstire. Cartea poate avea trei sute de ani. Foile tipărite sunt în limba slovenească, iar cele netipărite, de la sfârșitul cărții, poartă însemnări în graiul nostru. Sunt multe și felurite însemnări, despre ani de foamete și prăpăd de ape, despre năvăliri de turci și tătari, despre războaie pe care le-au bătut Domnii Moldovei, despre cutremure de pământ. Dar cea mai lungă însemnare vorbește despre pustnicul Pafnutie și ucenicul său Ilarion. Și la sfârșit se arată cum acest ucenic Ilarion, întors în lume în puterea bărbăției, a venit iar și s-a așezat la acea Sf. Mănăstire, ca monah, făcându-i danii multe, și fiind el acum, cunoscut cu numele de Ilarion Ciungul. Iată cum s-a întâmplat.

După ce a auzit vestea că părintele său e rănit și pe patul de moarte, a lăsat muntele, călăuzit de Pustnicul Pafnutie până la drum deschis și de acolo a luat-o la fugă. Îl tăia cu cuțite ascuțite gândul că vreme de doi ani nu

s-a mai gândit nici la mamă-sa, nici la tatăl său. Și alergând se jură să se canonisească toată viața pentru această uitare.

Acasă, tatăl său zăcea pe patul de moarte. Preotul îl spovedi și-l împărtăși cu cele sfinte, după ce a fost iertat și s-a împăcat cu soția, mama lui Nichifor. Ea era acolo, lângă patul suferințelor, dar era așa de copleșită de durere, încât nici nu-l cunoscu pe Nichifor.

Rana i-o făcuse boierului spălătura care-i stricase casa. Îl înjunghie cu un cuțit, când el încercă să o alunge de la casa lui. Nimeni nu știa unde s-a dus, după înjunghiere, femeia aceea. N-o mai văzu nimeni.

Nichifor, vreme de două luni, n-a avut somn, până nu l-a văzut pe tatăl său în picioare. A adus doctori vestiți de la Iași, ba chiar și din țara leșească.

Tatăl său, când s-a sculat mai întâi în picioare l-a îmbrățișat, a început să plângă cu hohote. Plângea și mamă-sa alături.

El se rugă de iertare pentru fapta lui nesocotită de a pleca de acasă fără să le spună un cuvânt. Le povesti cu de-amănuntul ce l-a îndemnat să fugă de acasă. Spuse lucruri dureroase pentru tatăl său. Cum era un om care nu putea minți, tatăl său auzi toate învinuirile grele ce se ridicau asupra lui din nenorocirile băiatului. Le auzea și le purta însă cu ușurință, pentru că, de la rănirea lui, se gândi el însuși la fărădelegile în care a trăit, și simțise mare părere de rău și înfrângere, pocăindu-se. După cum îi spusese soției, așa-i spunea acum fiului. „Eu, da, eu v-am alungat pe amândoi. Rogu-vă de iertare”.

Își luă canon strașnic pentru toată viața ce-o mai avea de trăit; să ajune de cu seara, toate Vinerile și Miercurile de peste an, să nu mai pună în gura lui băutură bețivă, să nu mai joace cărți, să se desbare de toate prieteniile lui vechi.

Ilarion cel tănăr se ruga în toată ziua pentru el, să-i întărească Dumnezeu voința, se ruga și mamă-sa.

Și rugăciunile lor fură auzite.

Boierul își veni în fire și se apucă din nou de gospodăritul moșiilor sale. Mâna lui dreaptă era acum Nichifor. În câțiva ani scăpară de datorii și cumpărară și cele două moșii vândute.

Mama lui Nichifor întineri, și își uitase, ca și când le-ar fi înecat în apă, toate suferințele din anii de groază.

Amândoi părinții erau fericiți văzând hărnicia lui Nichifor. Două lucruri însă, nu înțelegeau: feciorul lor nu voia să se însoare, și toată vremea

slobodă ce o avea o petrecea prin satele de pe moșii, cercetând pe săraci și pe bolnavi, și ducându-le ajutoare.

La sfatul lui, boierul aduse multe îmbunătățiri pentru sătenii de pe moșiile sale. Sărăcia și suferința își adunară calabalâcul și plecară pe locuri pustii. În scurtă vreme mama lui Nichifor îl însoțea la casele bolnavilor și ale săracilor.

Se duse vestea de schimbările făcute pe moșiile lui Preda până la scaunul Domniei, și Vodă dori să cunoască numaidecât pe tânărul de care vorbea acum țara întreagă.

Nichifor Preda ajunse, în grabă, între boierii de frunte. Vodă îl ținu la curte, să-i fie mâna dreaptă mai ales la judecarea jalbelor și la slujirea dreptății. Se mira și de cunoștințele lui și de simțul său de dreptate.

Un lucru nu înțelegea acum nici Vodă: deși trecuse de treizeci de ani, Nichifor nu voia să se însoare. Vodă îi vorbea când despre o fată de boieri mari, când despre alta. Dar Nichifor clătina din cap.

— Nu mă însor, Măria Ta.

— Poate ți-a sucit mintea pustnicul la peștera căruia ai trăit doi ani? Cum? Boier de mare viță, cu atâtea moșii, singurul la părinți, vrei să-ți rămână neamul fără urmași?

— Măria Ta, cine are muiere trebuie să trăiască pentru muiere, și să se poarte așa ca să-i placă muierii. Cine e singur poate trăi să facă bine altora, să slujească Țării, să-l slujească pe Dumnezeu.

Vodă se miră de asemenea cuvânt și rămase pe gânduri. Trecură ani de cănd Nichifor era în slujba sa, și vedea cu ochii câte lucruri se schimbară în vremea asta din rele în bune. Birurile se micșorară, și totuși vistieria Țării era mai plină ca niciodată. Moravurile boierilor se îmblânziră pe la toate moșiile. Nimeni nu mai cuteza să răpească avutul altuia. Uneltirile de la Curte încetară, fiindcă cei prinși cu ele erau pedepsiți fără cruțare. Nu mai erau hoți la drumul mare. Nichifor Preda luase în mână toate dregătoriile cele mari. Fără de el, la porunca lui Vodă, nu se mai făcea nimic.

De trei ori pe an, la praznicile împărătești, Nichifor se ducea să-și vadă părinții și să se bucure împreună.

Toată lumea se mira de curăția vieții lui Nichifor, de umilința, de cinstea, de dreptatea lui. Nimeni, afară de un călugăr bătrân de la curte, nu știa cum priveghează tânărul boier nopțile, rugându-se cu mare evlavie.

Dar trecură ani și nici o taină, între oameni, nu rămâne nedescoperită. Află și Vodă, aflară și alții, află Țara întreagă ce viață de creștin duce

tânărul boier Preda. Și lumea, în frunte cu Vodă, nu numai îl cinstea, dar parcă se și temeau de el cu toții.

Așa trăi la curte, făcând binele și oprind pe alții să facă răul, până la vârsta de cincizeci de ani. Atunci porni din răsărit un pârjol al tătarilor, și Nichifor sări, cu cele dintâi cete de călăreți, la hotare. Păgânii fură biruiți în cele din urmă, deși năvăliră câtă frunză, câtă iarbă, dar Nichifor Preda se întoarse fără brațul drept. În aceeași vreme, îi muriră amândoi părinții într-o molimă de lingoare.

Nichifor Preda nu păru întristat de nimic, ci părea mai vârtos că se bucură și se luminează.

Vodă cel bătrân murise, iar fiul lui îl slobozi, la cererea acestuia, pe Nichifor din slujbă.

— Ciung cum sunt, și de aici încolo și bătrân, de ce folos aș mai putea să fiu aici, Măria Ta?

Vodă cel tânăr îi dădu slobozenie să plece. Ba parcă se simțea chiar ușurat dintr-o parte: prea era la curte o viață de mănăstire. Cine mai cuteza să facă petreceri care să țină cu zilele?

Abia după ce a plecat se văzu că își câștigase mulți dușmani. Toți răsuflau ușurați că au scăpat de „călugărul acela”.

Nichifor Preda vându o moșie și luă bani frumoși pe ea. Pe celelalte le împărți în fâșii și le dădu țăranilor.

— Oameni buni, le zise el, eu plec departe și nu știu când voi veni, dacă voi mai veni. Nu am pe nimeni să îngrijească de moșii. De aceea vi le-am împărțit vouă. Să le lucrați ca pe ale voastre. La curte n-aveți să dați nimic, câtă vreme eu voi fi dus. Numai o datorie vă las și vă leg cu sufletul să n-o uitați. Din roada voastră de pe aceste moșii fiecare să dea o măsură pentru săracii și bolnavii din sat. Asta să rămână lege în veci, și cine nu va ține-o să știe că bine nu se va alege de el. Am făcut și hârtii de danie pentru fiecare din voi, când s-ar întâmpla să nu mă mai întorc.

Nichifor Preda după ce cuvântă așa așeză în sân banii de pe o moșie, și luă drumul muntelui.

Se scurseră douăzeci și șapte de ani de când nu mai făcu acest drum, dar îl cunoștea ca și când numai ieri ar fi alergat pe el în goană la patul de suferință al tatălui său. De altfel nici într-un an nu-și uită pustnicul de la peșteră. Trimitea, prin ai lui, sacul de făină și burduful de brânză la peșteră. Trimitea și desaga cu fasole. Ba nu-și uită nici de schimnicul ieromonah

Nectarie. Acestuia îi trimitea și câte un butoiaș cu vin, să aibă pentru sfânta Liturghie.

Dar la peșteră nu mai află pe Pafnutie. Alt pustnic îi ținea locul. Acesta-i arătă locul unde-l îngropase înainte cu zece ani.

Poposi aici câteva zile, se duse până la râpa canonului celui mare, bătu metanii și se rugă. Apoi porni la schit să-l vadă pe ieromonahul Nectarie și să i se spovedească.

Dar nu-l mai află nici pe bătrânul acela încruntat. Se coborâse înainte cu cincisprezece ani în pământ, să mai ridice și acolo din sprânceana de la ochiul stâng.

La schit erau acum doi călugări, care aveau mare mâncărime de limbă. Voiau să știe dacă el era boierul cel mare, pe care-l blagoslovea o țară, și care fusese mai de mult ucenic la pustnicul Pafnutie. Și dacă e dânsul pentru ce s-a întors iarăși la munte?

Nichifor îi lăsă a întreba și le răspunse în puține vorbe. Apoi se întoarse iarăși la peșteră. Pustnicul de aici era bolnăvicios și noaptea gemea mereu. Nu mai simți tragere să rămână aici. Așa, coborâ în vale și căută până află mănăstirea asta de călugări, unde se păstra cartea cea bătrână, în care cineva, mai târziu, făcu însemnările despre Pustnicul Pafnutie și ucenicul său Ilarion, și cum acest ucenic a fost monah aici cu numele de Ilarion Ciungul.

Iată acum însemnările despre Ilarion Ciungul.

În seara zilei de Cuvioasa Paraschiva bătu la poartă un drumeț ostenit, și ceru sălaș. El se puse în rând cu monahii și venea la toate canoanele mănăstirii și toți frații se mirau cum știe rânduielile. Numai la metanie nu se pleca să dea cu fruntea de pământ și atunci văzură frații că-i lipsește brațul drept, de sub umăr. Rămase o zi, rămase zece, și monahii nu știau nici cine este, nici ce are de gând. La întrebarea starețului străinul scoase punga și vărsă aurul pe masă, scuturând din mâna stângă.

— Prea cuvioase părinte, zise el, eu fac acest dar sfintei Mănăstiri. Nu te speria, nu sunt bani de furat. Am vândut o moșie a mea moștenită din strămoși, și vreau să-mi plătesc traiul meu cât voi mai fi la acest adăpost al lui Dumnezeu. Căci eu de lucrat, cu o mână, nu voi putea și așa de folos nu vă voiu fi. Muiere n-am și n-am avut. Și vroiesc să trăiesc aici, între frați, și să-l slujesc cum voi putea pe Stăpânul cerului și al pământului.

Starețul, mirat foarte îi duse în chilie, apoi adună sobor și se sfătuiră ce să facă. Unii ziceau că-i trimis de Dumnezeu, alții că-i de Celălalt, să-i

ispitească cu aurul. După mult sfat hotărâră să ridice o biserică nouă cu aurul străinului. Cea veche era prea mică și crăpată. „Dacă zidul la temeiuri nu se va surpa, va fi semn că omul e trimis de la Dumnezeu și că banii sunt curați. Dacă nu, omul va fi poftit să plece cu banii lui cu tot”.

Sfatul a fost aflat de bun, și peste o săptămână veniră meșterii. Străinul își vedea de canon și de rugăciune și cutremura pe toți cu evlavia lui. Zidul creștea frumos, și frații se bucurară.

— Rămăi cu noi, străine, îi zise stareţul. Cu banii tăi clădim o biserică nouă. Dar cum ţi-e numele?

— Ilarion mă numesc, cuvioase Părinte.

— Și unde ţi-ai pierdut braţul drept?

— A vrut Dumnezeu așa.

— Bine. Intră în rândul fraţilor. Monahii îl numiră Ilarion Ciungul, că era ciung. Și, cu cât treceau zilele, se mirau tot mai mult de evlavia și umilinţa lui.

Rugă pe stareţ să facă o slujbă pentru hodina părinţilor săi.

— Se va putea să se slujească o liturghie în fiecare an, în ziua asta? întrebă el pe stareţ.

— Dacă e voia și rânduiala ta, se poate. Ai făcut o danie mare.

— Și după ce voi muri eu, să fiu și eu pomenit alături de ei.

— Vom face pisanie, și așa va fi.

— Mai multe despre sine n-a pomenit acel Ilarion Ciungul. Ci, după un an, un frate care a adunat milă prin ţară, s-a înapoiat cu spaimă mare. A intrat la stareţ cu răsuflarea oprită:

— Știi Prea cuvioșia ta pe cine ai primit între monahi? Știi cine este Ilarion Ciungul?

— Din neam boieresc trebuie să fie, și dintre creștini evlavioși, dacă a făcut o danie ca asta, și dacă a fugit de lume.

— E Nichifor Preda, preacuvioase.

— Sfetnicul lui Vodă?

— Mâna lui dreaptă.

Toată mănăstirea se înspăimântă. Îi sosise vestea până aici, de mulţi ani. Toată lumea îl lăuda, dar se și temea de el.

Nici stareţul, nici alt monah nu cuteză să-l întrebe dacă el era cu adevărat Nichifor Preda. Dar cu toţii simţiră că, pe lângă Dumnezeu, mai este acum cineva care priveghează la viaţa lor. Cei cari erau aplecaţi la patima vinului împuţinară mereu măsura, până ce ajunseră să nu-l mai guste

decât la praznicele mari. Cei care erau lăcomoși la mâncare, începură a se obișnui cu postul și cu ajunul. Cei cu gura plină de clevete, își mușcau limba și se păzeau. Și fu mare înviorare întru cele sfinte în toată mănăstirea. Chiar și sfinția sa starețul bătea mai multe metanii ca mai înainte și în post nu se mai îndulcea cu untdelemn.

Ilarion Ciungul trăia însă ca și mai înainte, în umilință și în rugăciune, gata să slujească orișicui. El nu știa nimic cum se făceau toți frații mai buni, fiind el în mijlocul lor.

SFÂRȘIT

Note

[1]↑ Jivinile.
[2]↑ Rugăciunile.
[3]↑ Păstorii.
[4]↑ Săritură.
[5]↑ Ciudă.
[6]↑ Jumătatea timpului dintre amiază și asfințit.
[7]↑ Crângul.
[8]↑ Tâlhar.